

Liahona

Ko Au, Hoku Fāmilí, mo e Palani 'a e 'Otuá

Naahi Tefito'i mo'oni 'e Hiva Ma'a ho Fāmilí
'i he Taimi ní mo e Kahaú, peesi 12

Ko e Mahu'inga 'o e Hou'eiki Fafiné mo e
Hou'eiki Tangatá Fakatou'osi, peesi 24

Sisitā 'Apeto: Founa Hono Fakamo'ui 'e he
'Otuá Hoku Fāmilí, peesi 26

'OKU 'I
HENI 'A E
SIASÍ

Kāmani
'Otu Filipa

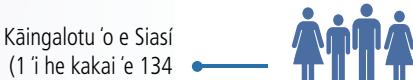
iní

LATIA MEI HE GETTY IMAGES

Ko e Kolo Kāmaní, 'oku fakafofonga'i 'e he feitu'u ko 'eni i Pouholó, 'oku i he siteiki Takipilalaní pea ko e taha ia 'o e ngaahi fakataha'anga lotu 'e 1,227 i he 'Otu Filipainí. Ko ha ngaahi mo'onii me'a 'eni fekau'aki mo e Siasí i he 'Otu Filipainí:

Kāingalotu 'o e Siasí
(1 i he kakai 'e 134
kotoa pē)

785,164

107

ngaahi siteiki mo e
vahefonua 'e 67

ngaahi misioná

22

tempiale 'oku lolotonga
ngāué, 1 'oku lolotonga langa,
fanonganongo ke langa e 4

senitā ako'anga fakafaifekaú

1967

Fokotu'u e fuofua misioná

1969

Fika mā'olunga taha i he papaitasó
'i hono fakafehoanaki mo ha toe
fonua i māmaní

1973

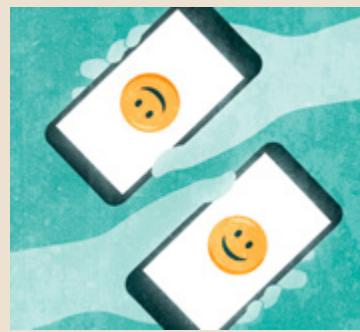
Fokotu'u e fuofua siteikí

2017

Fonua hono nima i he Siasí
ke a'u ki he siteiki 'e 100

Ke toe ako lahi ange fekau'aki mo e Siasí i he ngaahi feitu'u
lahi i he history.ChurchofJesusChrist.org/GlobalHistories.

Ngāue Fakaetauhī 'o fakafou
'i he Ha'u, 'o Muimui 'late Au

8

Ko e
Fanongo-
nongo ki he
Fāmilī he
'Aho ní
12

Ngaahi Mana 'o e Fakamo'uí
'o fakafou 'i he Ngaahi Ouau
Fakatemipalé

Reyna I. Aburto

26

Te U Talanoa Fēfē ki He'eku
Fānaú fekau'aki mo e Mahu-
'inga 'o e Hou'eiki Fafine mo
Tangatā Fakatou'osi

24

Konga 'o ha Fāmili Ta'engata

'I he'eku ngaahi a'usia fakatāutahá mo 'eku ngāue 'i he Kau Palesitenisī Lahi 'o e Fine'ofoa, kuó u mātātonu'oku 'ikai mo'ui e kakai tokolahi 'i he māmaní 'i ha ngaahi tūkunga fakafāmili haohaoa. Ko hono mo'oni, 'oku 'ikai ke u tui 'oku haohaoa e tūkunga fakafāmili 'a ha taha! Na'e fakataumua'a 'a e fakamatala 'i he "Ko e Fāmilī: Ko ha Fanonganongo ki Māmanī" ke fakamanatu mai kiate kitautolu e fāmili ta'engata 'ofá 'a ia 'oku tau kau ki aí. 'Okú ne ako'i mai 'oku tau kau kotoa 'i he fāmili 'o e 'Otuá mo fakamanatu mai neongo pe ko e hā hotau tūkunga fakafāmili 'i he māmaní, 'oku 'ātakai'i kitautolu 'e he ngaahi tuongāane mo e tuofafine.

- Koe'uhí 'oku 'ikai ko ha kakai haohaoa kotoa kitautolu, mahalo he 'ikai teitei haohaoa hotau tūkunga fakafāmili 'i he mo'ui ni. Ka 'e lava 'e hotau Fakamo'uí 'o 'omi e fakamo'uí. 'Oku ou vahe-vahé 'i he peesi 26, 'a e founiga na'e 'omi ai 'e he ngāue fakatemipalé 'a e fakamo'uí 'a e 'Otuá ki hoku fāmili 'i he ongo tafa'aki fakatou'osi 'o e veili.
- 'E lava 'e he ako lahi ange ki he ngaahi tefito'i mo'oni 'i he fanonganongó 'o tokoni ke fakamālohia ho'o tuí mo kinautolu 'oku mou feohí, neongo pe ko e hā ho'o ngaahi tūkunga fakafāmili. 'E lava 'e he fakamatala 'oku kamata 'i he peesi 12 'o ue'i ha ngaahi fakakaukau 'i ate koe ki hono faka'aonga'i e ngaahi akonakí ni 'i ho'o mo'ui.

'Oku 'ofa 'etau ongomātu'a fakalangi 'i ate kitautolu ko 'ena fānaú, pea 'oku 'i ai ha palani 'etau Tamai Hēvaní ma'atautolu takitaha. 'Oku 'uhinga ia 'oku 'i ai 'Ene palani ma'au. Kātaki 'o hokohoko atu ho'o nga'unu kiate la 'i he tuí. Tokoni'i e kau mēmipa ho fāmili ta'engatá 'i he hala ke foki kiate lá. Te Ne' oatu e 'amanaki lelei mo e fakamo'uí 'i ho'o fonongá. Pea te tau takitaha ma'u 'a e faingamālie ke foki ki ha 'api fakalangi haohaoa mo ta'engata 'i ha 'aho.

'Ofa ke faitāpuekina mo fakamālohia koe 'e he 'Otuá.

Sisitā Reyna I. Aburto

Tokoni Ua 'i he Kau Palesitenisī Lahi 'o e Fine'ofoa

Fakahokohoko 'o e Tohí

5 Fefē Kapau 'Oku 'Ikai Peheni Hoku Fāmilí? ☺

6 'Ata 'o e Tuí ☺

Kevin mo Kendra Henderson

Nae tataki 'e he 'Otuá 'a e fāmili Henitasoní ki he ongoongoleleí 'o fakafou he ngaahi ue'i mei he Laumālie Mā'oni'oní.

8 Ngaahi Tefito'i Mo'oni 'o e Ngāue Fakaetauhí

Ngāue Fakaetauhí 'o fakafou 'i he Ha'u, 'o Muimui 'late Au
Nae fa'u e Ha'u, 'o Muimui 'late Aú ke tokoní e ni'ihi fakafo'ituitui
'i he ngaahi uötí, ngaahi fāmilí, mo e ngaahi kalasí ke nau faaitaha
pea fetauhi'aki.

12 Vakai Kiate Koe 'i he Fanonganongo ki he Fāmilí

Ngaahi ma'uanga fakamatala ke tokoni kiate koe ke toe mahino lelei ange
mo mou'iaki e fanonganongo ki he fāmilí.

24 Te U Talanoa Fefē ki He'eku Fānaú fekau'aki mo e Mahu'inga 'o e Hou'eiki Fafiné mo Tangatá Fakatou'osi? ☺

Fanga kii tokoni 'e hiva ke tokoni ke ke ako'i ki ho'o fānaú e mahu'inga
'o e hou'eiki tangatá mo fafiné fakatou'osi.

26 Ngaahi Mana 'o e Fakamo'uí 'o fakafou 'i he Ngaahi Ouau Fakatemipalé

Fai 'e Reyna I. Aburto

'Oku vahevahe 'e Sisita' Apeto 'a e founiga na'e fakamo'ui ai hono fāmilí 'e
he ngāue fakatemipalé mo e founiga 'e lava ai 'e he Fakamo'uí 'o fakamo'ui
kitautolu takitahá.

32 Le'o 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní ☺

'Oku ue'i ha faiako ke ne aki'i 'i ha founiga kehe; 'oku tali mai ha tohi na'e
te'eiki 'ave; 'oku aki'i 'e ha fakatu'utāmaki ne fepaki mo ha tuonga'ané 'o
fekau'aki mo e 'ofa 'a e Tamai Hēvaní; 'oku tanumaki 'e ha fa'ē mo ha foha
hona vā fetu'utakí 'i hono lau fakataha e Tohi 'a Molomoná.

36 Ha'u, 'o Muimui 'late Au: Tohi 'a Molomoná ☺

'E lava e ngaahi fakamatala fakauike ko 'ení 'o tokoni ki ho'o aki e Tohi 'a
Molomoná he māhina ní.

40 Ko 'Eku Tohi Fakamatala 'o e Konifelenisi: Konifelenisi Lahi 'o 'Epeleli 2020 ☺

☺ Ngaahi Laukonga Nounou

☐ Tokoni ki he

Ha'u, 'o Muimui 'late Au

'i he Takafí
Laítā mei he Cody Bell.

Ngaahi vahé

Kakai Lalahi Kei Talavoú

42

'Oku tau takitaha **fefa'uhi mo e tu'unga mo'ui lelei fakae'atamaí**, ka
'oku 'ikai fie ma'u ke tau foua toko taha ia. Te tau lava 'o **kole tokoni ki he ni'ihi
kehé mo hotau Fakamo'uí** ke ma'u e
'ofá, fetu'utaki,
mo e mālohi. Lau
fekau'aki mo e
founiga na'e kole
tokoni ai e kakai
lalahi kei talavoú
'i honau ngaahi
taimi faingata'aia.

Ko ha Fakahinohino
Sitepu 'e ☺ ki hono
Tokangaekina Ho'o
Mo'ui Lelei
Fakae'atamaí

To'u Tupú

Teuteu mo
hiki ha ngaahi
fakamatala mei
he konifelenisi
'aki e **Ki'i Tohi**
Fakamatala
'o e Konifelenisi.

Fānaú

Ko e Kaume'á

Te ke lava 'o **fanongo**
ki he kau palofita he
kuonga mu'a mo ono-póni 'i he'enau akonaki
kau kia Sisū Kalaisí!

NGAAHI TALANOA 'OKU MA'U FAKA'ILEKITULŌNIKA PEÉ-SEPITEMÁ

Na'a ku Fili ke u Nofo. Ko e Founga 'Eni Te Ke Lava 'o Tokoni'i ha Taha ke Nofo Foki

Fai 'e Shantelle Avery

Ne vahevahe 'e ha tokotaha lahi kei talavou na'a ne mo'uā ī he faingata'aia faka'atama'i a'ene fakakaukau ki hono tokoni'i e nihi kehē ke nau fili e mo'uā kae 'ikai ko e taonakitá.

Ne Faifai Peá U Fakahā Na'a Ku ma'u e Loto-Ta'ota'omiá. Na'e Tokoni'i Au 'e Sisú Kalaisi Ke U Mavahe Mei he Fakapo'uli

Fai 'e Nephi Tangalin

'Oku vahevahe 'e ha tokotaha lahi kei talavou mei Filipaini a'ene a'usia ī he'eene fakaakeake mei he puke faka'atama'i.

Founga Na'e Fakamāloha ai 'e he Pa'a Eku Fakamo'oni ki he Fanonganongo ki he Fāmilí

Fai 'e Carena Kastello

'Oku vahevahe 'e ha mēmipa 'ene talanoa fakafo ki he pa'a mo e ohi fānaú mo e founga na'e fakamāloha ai 'ene tu'i he'eene ngaahi faingata'aia lahi tahá.

KUMI KE LAHI ANGE

'I he Gospel Library app pe ko e liahona.ChurchofJesusChrist.org, te ke lava ai 'o:

- Ma'u 'a e makasini lolotongá.
- Ma'u ai e ngaahi me'a 'oku ma'u faka'ilekitulōniká peé.
- Fekumi 'i he ū makasini kumuá.
- Fakahū atu ho'o ngaahi talanoá mo e fakamatálá.
- Totongi pe totongi 'o foaki ko ha me'a'ofa.
- Fakatupulaki ho'o akó 'aki e ngaahi naunau faka'ilekitulōniká.
- Vahevahe e ngaahi talanoa mo e vitiō manakoá.
- Download pe paaki e ngaahi talanoá.
- Fanongo ki he ngaahi talanoa 'okú ke manako aí.

FETU'UTAKI MAI KIATE KIMAUTOLU

'Omi ho'o ngaahi fehu'i mo e fakamatálá ki he liahona@ChurchofJesusChrist.org.

Fakahū mai ho'o ngaahi talanoá ki he liahona.ChurchofJesusChrist.org pe meili ki he: Liahona, flr. 23

50 E. North Temple Street
Salt Lake City, UT 84150-0023, USA

SEPIITEMA 2020 VOL. 44 NO. 9
liahona 16724 900

Makasini fakavaha'apule'anga 'a e Siasi 'o Sisú Kalaisi 'o e Kau Māoni'i i he Ngaha'i Aho Kimui Ni

Ko e Kau Palesitenisi 'Uluká: Russell M. Nelson, Dallin H. Oaks, Henry B. Eyring

Ko e Kōlomó 'o e Kau 'Apostolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá: M. Russell Ballard, Jeffrey R. Holland, Dieter F. Uchtdorf, David A. Bednar, Quentin L. Cook, D. Todd Christofferson, Neil L. Andersen, Ronald A. Rasband, Gary E. Stevenson, Dale G. Renlund, Gerrit W. Gong, Ulisses Soares

'Etítá: Randy D. Funk

Kau 'Etitivásá: Becky Craven, Sharon Eubank, Cristina B. Franco, Walter F. González, Larry S. Kacher, Jan E. Newman, Adrián Ochoa, Michael T. Ringwood, Vern P. Stanfill

Talékita Pulé: Richard I. Heaton

Talékita 'o e 'U Makasini 'a e Siasi: Allan R. Loyborg

Pulé Pisimisi: Garff Cannon

'Etítá Pulé: Adam C. Olson

Tokoni 'Etítá Pulé: Ryan Carr

Tokoni Faipulusi: Enish C. Dávila

Timi ki he Tohi mo e 'Etítá: David Dickson, David A. Edwards, Matthew D. Flitton, Garrett H. Garff, Jon Ryan Jensen, Aaron Johnston, Charlotte Larcabal, Michael R. Morris, Eric B. Murdock, Joshua J. Perkey, Jan Pinborough, Richard M. Romney, Mindy Selu, Lori Fuller Sosa, Chakell Wardleigh, Marissa Widdison

Talékita Faka'āti: Tadd R. Peterson

Fokotú'utú: Jeanette Andrews, Fay P.

Andrus, Mandie Bentley, C. Kimball Bott, Thomas Child, Joshua Dennis, David Green, Colleen Hinkley, Eric P. Johnsen, Susan Lofgren, Scott M. Mooy, Aleni Regehr, Mark W. Robison, K. Nicole Walkenhorst

Kou'otíneita 'o e Intellectual Property: Collette Nebeker Aune

Pule he Fakatahataha'i 'o e Makasini:

Ammon Harris, Jane Ann Peters

Fakatahataha'i 'o e Makasini:

Ira Glen Adair, Julie Burdett, José Chavez, Bryan W. Gygi, Ginny J. Nilson, Marissa M. Smith

Kimu'a pea Pákí: Joshua Dennis, Ammon Harrís

Talékita Faipáki: Steven T. Lewis

Talékita ki hono Tufaki: Nelson Gonzalez

Tu'asila Meili: Liahona, Fl. 23, 50 E. North Temple St., Salt Lake City, UT 84150-0023, USA.

Ko e Liahona (ko ha lea ia ī he Tohi 'a Molomoná 'oku 'uhinga ko e "kāpasa" pe "me'a fakahinohino,") pea 'oku pulusi ia ī he lea faka-Alapénia, Amérinia, Pisilamá,

Pulukália, Kemipoutiá, Sepuanó, Sianá, Siaina (fakafangofua), Koloešíá, Sekí, Tenima'aqué, Hólani, Plítaná, 'Esitoníá, Fisi, Finilani, Falaniséé, Siamané, Kalisé, Hungali, 'Aisileni, 'Iitonéśia, Itali, Siapani, Kilipati, Kóleá, Lativiá, Lifueñiá, Malakasi, Mäsölo, Mongokoliá, Noaue, Pólani, Potukáli,

Luméniá, Lúsia, Ha'amoa, Silovénia, Sipeiní,

Suahili, Suéteni, Takálloká, Tahiti, Tallení,

Tongá, 'Iukuleini, 'Eitu mo e faka-Vietinemí.

('Oku kekeheke pē a e tu'o lahi hono pulusi 'o fakatau mo e lea fakafonuá.)
© 2020 by Intellectual Reserve, Inc. Ma'u a e totolu fakalao kotoa pē. Paaki 'i he 'lunaitai Siteiti 'o 'Ameliká.

Fakamatala Ma'u Mafai Pulusi:

'E lava 'e ha ni'ihi fakafo'ituitui 'o hiki ha tatau 'o e Liahona ke nau faka'aonga'i fakatautaha 'oku 'ikai fakakomésiale (kau ai ke he ngaahi uiui'i faka-Siasi), tuku kehe 'o toki fakahātū atu 'E malava ke fakata'e'aonga'i e totolu ko 'en'i ha fa'ahinga taimi pē. He 'ikai lava ke hiki ha tatau 'o ha naunau fakatātā 'oku fakahātū atu ai hano fakatapupui 'i he tafāaki 'oku hā a e tokotaha 'oku 'ana'a e fakatātā. 'Oku totolu ke fakatu'asila 'a e ngaahi fehu'i fekau'aki mo e ma'u mafai pulusi ki he Intellectual Property Office, 50 E. North Temple St., FL 13, Salt Lake City, UT 84150, USA; 'imeili: cor-intellectualproperty@ChurchofJesusChrist.org. (Canada Post Information: Publication Agreement #40017431)

POSTMASTER: Send all UAA to CFS (see DMM 507.1.5.2). **NONPOSTAL AND MILITARY FACILITIES:** Send address changes to Distribution Services, Church Magazines, P.O. Box 26368, Salt Lake City, UT 84126-0368, USA.

For Readers in the United States and Canada: September 2020 Vol. 44 No. 9. LIAHONA (USPS 311-480) Tongan (ISSN

FĒFĒ KAPAU 'OKU 'IKAI PEHENI HOKU FĀMILÍ?

Oku tau hounga'ia mo'oni 'i he kau palō-fita mo e kau 'apose-tolo mo'ui na'a nau tuku mai e "Ko e Fāmilí: Ko ha Fanonganongo ki Māmaní" he ta'u e 25 kuohilí. 'Okú ne ako'i mai e tokāteline ta'e-ngata 'o e fāmilí mo 'omi e ngaahi tefito'i mo'oni 'oku mo'ui 'aki 'e he ngaahi nofo-mali mo e fāmili leleí.

Ka neongo ia, 'e lava ke fifili ha kakai 'e nīhi ki he founga 'oku kaunga ai kiate kinautolu e fanonganongó 'i he taimi "ko honau tu'unga lolotongá 'oku 'ikai ke fenāpasi ia mo e fanonganongo ki he fāmilí."¹

Na'e lea 'a 'Eletā Lisiate G. Sikoti (1928–2015) 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Apose-tolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá fekau'aki mo e hoha'á ni 'i he konifelenisi lahí, 'o vahevahe e fakalotolahí ni:

"Neongo kapau 'oku 'ikai hoko he taimí ni 'i ho'o mo'ui ha ngaahi konga mahu'inga [o e palani 'o e fiefiá], ka te ke ma'u ia 'i he taimi pē 'a e 'Eikí. 'Oku ou palōmesi atu foki te ke lava 'o ma'u ha tupulaki mo e fiefia lahi he taimí ni 'i ho'o ngaahi tükunga lolotongá. 'I ho'o hoko ko ha 'ofefine pe foha 'o e 'Otuá, mo'ui 'aki ha konga pē 'o e palaní 'i he lelei taha te ke ala lavá."² ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Neil L. Andersen, "Ko e Mata 'o e Tui," *Liahona*, Mē 2019, 36.
2. Richard G. Scott, "The Joy of Living the Great Plan of Happiness," *Ensign*, Nov. 1996, 75.

'Oku kamata 'i he peesi 12 'a hono vahevahe 'e he kāingalotu mo e kau taki 'o e Siasí 'a e founga kuo tataki ai kinautolu 'e he fanonganongo ki he fāmilí.

Kēvini mo Kenitulā Henitasoni

Kalolaina Noate, USA

*I he kamata'angá, na'e 'ikai ke poupou'i
'e Kenitulā e mahu'inga'ia 'a Kēvini 'i he
Siasi. 'Okú na manatu ki ai he taimí ni mo
vakai ki he founiga kuo tataki fakatou'osi ai
kinaua 'e he 'Eikí ki he ongoongolelei.*

LESLIE NILSSON, FAITAÁ

'ILO LAHI ANGE

Lau e talanoa 'o e ului 'a e fāmili
Henitasoní pea vakai ki ha 'ū tā
lahi ange 'i he 'inianetí pe 'i he
fakamatala ko 'ení he Gospel
Library 'i he ChurchofJesusChrist.org/go/9206.

Ako meia 'Eletā Tiesta F. 'Ukitofa
'a e founiga 'e lava ai 'e he
Laumālīe 'o tataki kotoa kitautolu
ki he māmā mo e mo'oni 'i he
ChurchofJesusChrist.org/go/9207.

Kēvini:

Na'a ku talaange ki he Tamai Hēvaní
te u fai ha me'a pē 'o kapau te Ne fakahā
mai e hala na'a Ne finangalo ke u fou ai.
'I he'eku fakakaukau ki he papitaisó, na'a ku
ma'u e ongo ne hangē hano puhi'i au 'e he
havilí. Ko hono fakahā mai ia 'e he Laumālie
Māoni'oní, "Ko e me'a 'eni kuo pau ke ke
fai."

Kenitulā:

Na'a ku kī'i momou 'i he'emaup fokotu'u
ha'aho ke u papitaiso aí. Na'e ha'u e ongo
faifekaú, pea mau talanoa ki ai.

Ne faifai peá u 'eke ange ki hoku 'ofefine
ko 'Alianá, "Okú ke fie papitaiso?"

Na'a ne pehē mai, "Mami, 'oku ou talitali
atu pē ki he taimi te ke mateuteu aí."

'I he papitaiso o 'Alianá, na'a ne tangi 'i
he fiefiá. 'I he'eku sio kiate iá, ne u fakakau-
kau, ko e feitu'u 'eni 'oku fie ma'u ke u i ai.

Kēvini:

'Oku ou 'ilo na'e 'omi 'e he Tamai Hēvaní
'a e ongoongolelei ki homau fāmili koe'uhí
'okú Ne 'oфа mo tokanga lahi mai kiate
kimautolu.

Ngaahi Tefito'i Mo'oni 'o e Ngāue Fakaetauhí

NGĀUE FAKAETAUHI 'O FAKAFOU 'I HE HA'U, 'O MUIMUI 'IATE AU

'E tokoni fēfē e Ha'u, 'o Muimui 'Iate Aú ke ke fai ha lelei ki he ni'ihi kehé?

Tatau ai pē pe 'okú ke feohi mo ho fāmilí, 'i ha loki ako Lautohi Faka-Sāpate ko ha faiako pe tokotaha ako, pe 'i he akó, ngāué, pe feitu'u kehe, 'oku 'omi 'e he *Ha'u*, 'o *Muimui Iate Aú* ha ngaahi faingamālie lelei ke ngāue fakaetauhí ai ki he ni'ihi kehé. He ko e faiakó "oku 'ikai ko ha fakahoko pē ha fealēlea'aki 'i he Sāpaté, ka 'oku kau ai 'a e ngāue fakaetauhí 'i he 'ofa pea mo hono tāpuaki'i ha ni'ihi kehe 'aki e ongoongoleleí."¹

Ko e Fetu'utaki mo e Kau Akó

'I hono uiu'i 'a 'Ofilia Tileiho ti Katinesi ke faiako ki he kakai lalahi kei talavou 'i hono uooti Mekisikou Sití, na'á ne ongo'i 'e hanga 'e hono vā fetu'utaki vāofi mo e kau ako takitaha 'i he Lautohi Faka-Sāpaté 'o fakatupulaki 'ene malava ke ako'i mo fakamālohia kinautolú.

'Okú ne pehē, "Kapau he 'ikai ke u fetu'utaki vāofi mo 'eku kau akó pea kapau he 'ikai ke nau ongo'i 'eku 'ofá, he 'ikai ke nau tui mai 'i he taimi te u faiako ai 'i ha kalasi pe vahevahe 'eku fakamo'oní. Te nau ongo'i 'e kinautolu ko ha faiako Lautohi Faka-Sāpate *pē* au."

Ka 'e fakatupulaki fēfē nai 'e Sisitā Katinesi ha vā fetu'utaki pehē kapau na'á ne faiako tu'o taha 'i he uike ua kotoa pē? Na'á ne ma'u 'a e talí 'i he teknolosiá. 'I hono faka'aonga'i e polokalama 'i he telefoni to'oto'o ko e WhatsApp, na'á ne fetu'utaki faka'aho mo 'ene kau akó 'i he ngaahi pōpoaki text mo e leá. Ko e taimí ni, ko e 'aho kotoa kimu'a 'i he lēsoni Lautohi Faka-Sāpate hono hokó, 'oku loto ha taha 'i he kalasí ke ne 'ave ha veesi folofola mei he lēsoni ko iá ki he toenga 'o e kalasí mo ha'ane fakakaukau fakataautaha fekau'aki mo ia. Hili hono lau e vēsí mo e fakakaukaú, 'oku tali mai 'e he kau mēmipa 'o e kalasí 'o 'omi 'enau fakakaukaú.

'Oku pehē 'e Sisitā Katinesi, "I he'enau lau e folofolá, 'oku nau 'omi ha fanga ki'i fofonga fiefia (emoji) ke u 'ilo'i kuo nau lau pe ako e

*"I he'enau lau e
folofola ki he 'ahó,
'oku nau 'omi ha
ki'i fofonga fiefia
ke u 'ilo'i kuo nau
lau ia."*

folofolá pea kuo nau fakakaukau ki ai." I he hokosia e taimi kalasi he Sāpate hono hokó, 'oku mateuteu e kau akó ke nau vahevahe.

Na'e hanga 'e he fetu'utaki faka'aho ko 'ení 'o faitāpuekina ha tokotaha na'e māmālohi 'ene ongomātu'a 'i he Siasí.

'Oku pehē 'e Sisitā Katinesi, "Oku ou sai'ia 'i he'eku sio ki he'ene ha'u ki he lotú koe'uhí 'oku ou 'ilo'i na'e pau ke ne foua ha ngaahi faingata'a kae lava ke ne 'i ai. 'Oku ou 'ilo pau kuo hanga 'e he ngaahi folofola mo e fakakaukau kuo fe'aveaki 'e hono kaungā kalasí mo e ngaahi folofola mo e fakakaukau kuóne 'ave 'i hono taimi vahevahé, 'o fakamālohia lahi ia."

'Oku pehē 'e Sisitā Katinesi 'oku 'ikai ngata pē 'a e ngāue fakaetauhi 'o fakafou he folofolá 'i he'ene lēsoni he Sāpaté pea mo 'ene fetu'utaki fakafolofola faka'aho mo 'ene kalasí.

'Okú ne pehē, "Oku kau 'i he'eku teuteú 'a hono lotua 'eku kau akó. 'Oku ou fakakaukau kiate kinautolu 'o 'ikai ngata pē 'i he 'aho

Sāpaté ka 'i he 'aho kotoa 'o e uiké foki. 'Oku takitaha mo'ona pē ha ngaahi fiema'u pau mo kehekehe. Ko e tokotaha kotoa ko ha fānau ia 'a e 'Otuá. 'Oku ou fakakaukau kiate kinautolu lolotonga hono teuteu 'eku lēsoní."

Pea 'i he taimi 'okú ne faiako aí, 'okú ne fakafanongo—ki he'ene kau akó pea mo e Laumālie Mā'oni'oni fakatou'osi.

"Ko e faiakó 'a e Laumālie," 'a ia 'okú ne fa'a fanongo ki ai 'i he ngaahi le'o 'o 'ene kau akó. "'Oku fie ma'u ke u tokanga koe'uhí ko e me'a 'oku nau lea 'akí ko e fakahā ia 'oku 'oange 'e he Laumālie kiate kinautolú."

'Oku Hangē 'Emau Kalasí ko e "Efiafi 'i 'Apí"

'Oku ongo'i mohu tāpuekina 'a Kala Kutiesi 'Oteka Kotopa ke kau 'i he kalasi Lautohi Faka-Sāpate 'a Sisitā Katinesí koe'uhí ko hono 'ātakai [laumālie] lehilehi'i mo ngāue fakaetauhí. 'Oku fakafehokotaki 'e Kala e 'ātakai ko iá ki ha ngaahi me'a kehe 'o kau ai e:

- Teuteú: 'Oku tokoni hono vahevahe e ngaahi folofolá mo e fakakaukau ke teuteu e kau akó ki he kalasi hokó. 'Okú ne pehē, "'Oku hino'i kimautolu 'e he ngaahi folofola faka'ahó mo fakalahi 'emau 'iló."
- Vahevahé: "'Oku mau lea kotoa. 'Oku faka'atā hení ke u 'ilo lahi ange ki hoku kaungā kalasí, ko ha ngaahi kaungāme'a mo e ngaahi tokoua mo e tuonga'ane."
- 'Ofá: "'Oku taki kita 'e Sisitā Katinesi 'aki hono nimá. 'Oku ongo tatau 'emau kalasí mo e efiafi 'i 'apí, 'o 'i ai ha ngaahi tokoua mo e tuonga'ane tokolahí. 'Oku makehe 'aupito ia."
- Ko e Laumālie Mā'oni'oni: "'Oku 'i ai ha laumālie fakafiefia mo faaitaha 'i he'emeau kalasí koe'uhí 'oku mau feongoongoi mo e Laumālié."
- Fakamo'oni: "Kuo tokoni e Ha'u, 'o Mui-mui Iate Aū ke u mateuteu ke vahevahe 'eku fakamo'oni. Kuo u ma'u ha 'ilo lahi ange ki he Tohi 'a Molomoná mo e Tohi Tapú. 'Okú ne faka'atā au ke u vahevahe 'a e me'a 'oku ou akó mo hoku kaungā kalasi 'i he akó pea mo e kakai 'i he ngāué."

Ngāue Fakaetauhi ki he Ngaahi Fiema'u Fakalaumālié

'I he taimi na'e laukonga ai 'e Kuleki mo Niki Kulisiteniseni mei Kenitaki USA, fekau'aki mo e fuakava faka-'Ēpalahamé 'i he folofolá fakataha mo hona ngaahi foha 'e toko tolú, na'a na faingata'a ia ke fakamatala'i ia kiate kinautolu. Na'a nau fakakaukau leva te nau takitaha ako fakafāmili e fuakava faka-'Ēpalahamé pea vahevahe leva e me'a ne nau ma'u.

'Oku pehē 'e Kuleki, "Na'a mau ma'u ha ngaahi fakamatala mālie. Na'e ako 'e homa foha ta'u valú ko e hingoa 'o 'Ēpalahamé na'e tomu'a 'Epalamia. Na'e liliu hono hingoá ki he 'Ēpalahamé koe'uhí na'a ne palōmesi ki he 'Eikí ke tafoki mei he faiangahalá pea mo'ui angatonu. Na'a ku ofo mo'oni 'i he'ene ako e me'a ko iá."

Na'a nau ako kotoa ha me'a fo'ou pea fakahoko ha fealea'aki lelei fekau'aki mo e fuakava faka-'Ēpalahamé pea mo 'ene 'uhinga ki he Kāingalotu 'o e Siasí he 'aho ní.

'Oku pehē 'e Niki, "Na'a mau fa'a taufetongi pē 'i hono lau e ngaahi veesi folofolá 'i he'emaú ako folofola fakafāmili. 'Oku fakataumu'a lahi ange e Ha'u, 'o Muimui 'late Au ki he faiako 'aki e Laumālié. I he'emaú ako fakataha he taimi ní, 'oku ou ongo'i ha ngaahi ue'i mei he Laumālié ke tataki 'emaú fealea'akí 'i ha tafa'aki kehe 'o fakatefito 'i he ngaahi fiema'u 'a homau fāmili."

Kuo 'ikai ngata pē 'i he tokoni hono faka'aonga'i e Ha'u, 'o Muimui

'late Au ke lahi ange e kau mai mo e mahu'inga'ia honau fāmili 'i he ako fakafāmili e ongoongoleleí, ka kuo tokoni foki ia ke tokangaekina 'e Kuleki mo Niki e ngaahi fiema'u fakalaumālie 'ena fānaú.

'Oku pehē 'e Niki, "'Oku tokoni e Ha'u, 'o Muimui 'late Au ke u ako'i 'eku fānaú. 'Oku tokoni foki ia ke u ikuna'i ha ngaahi faingata'a kehekehe 'oku ou fa'a fehangahangai mo ia mo 'eku fānaú. 'Oku ou ongo'i feongoongoi lahi ange mo e Laumālié, 'oku ou fakafanongo lelei ange, pea kuó u ma'u ha ngaahi ue'i 'i he founiga te u lava 'o tokoni'i 'aki e ki'i tamasi'i takitaha."

'Oku fiefia 'a Kuleki 'i he ngaahi fealea'aki lōloa ange kau ki he ongoongoleleí 'oku tokoni e Ha'u, 'o Muimui 'late Au ke fakahoko 'i he fāmili. 'Okú ne pehē, "'Oku kehekehe kotoa homa ngaahi fohá 'i he'enau 'ilo ki he ongoongoleleí. Kuo 'omi 'e he Ha'u, 'o Muimui 'late Au ha founiga ke ma tokoni'i ai 'a kinautolu takitaha ke nau ako 'o fakatatau ki he'enau ngaahi fiema'u. Ko ha tāpuaki faka'ofa mo'oni ke vakai ki he tupulaki 'enau 'ofa ki he ongoongoleleí mo mamata ki he'enau feinga ke 'ilo'i e founiga te nau lava ai 'o faka'aonga'i e 'ilo 'i he ongoongoleleí ki he'enau mo'uí." ■

MA'UANGA FAKAMATALÁ

1. Ha'u, 'o Muimui 'late Au—Ma'a e Lautohi Faka-Sāpaté: Tohi 'a Molomoná 2020 (2020), 19.

VAHEVAHE HO'O NGAALIÉ A'USIÁ
'Omi ho'o ngaahi a'usia 'i he ngāue fakaetauhi ki he ni'ihi kehé pe ko e ngāue fakaetauhi atu 'a ha taha. 'Alu ki he liahona.ChurchofJesusChrist.org pea lomii'i 'i he "Submit an Article pe Feedback."

NGĀUE FAKAETAUHI 'O FAKAFOU 'I HE HA'U, 'O MUIMUI 'ATE AU

Ko ha ngaahi fakakaukau 'eni 'e ni'ihi ki hono faka'aonga'i e Ha'u, 'o Muimui 'late Au 'i ho'o feinga ke ngāue fakaetauhi ki he ngaahi kaungāme'a pe kaungāapí:

1. Vahevahe ho'o me'a 'oku fai 'i he Ha'u, 'o Muimui 'late Au mo e founiga ho'o ako e ngaahi folofolá.
2. Vahevahe ha me'a 'okú ke ako mei he ngaahi folofolá.
3. Fakaafe'i 'a kinautolu 'okú ke ngāue fakaetauhi ki aí ke vahevahe ha me'a 'oku nau ako pe ko e founiga 'enau akó.
4. Faka'aonga'i mo kinautolu e Ha'u, 'o Muimui 'late Au pea ako fakataha.
5. Mamata fakataha 'i ha vitiō 'o e Tohi 'a Molomoná.
6. Vahevahe ha talanoa mei he Tohi 'a Molomoná.
7. 'Omi ha tatau 'o e Ha'u, 'o Muimui 'late Au pe tokoni ke nau download e Gospel Library app mo ako e founiga ke faka'aonga'i aí.
8. Vahevahe mo ale'a'i ha ni'ihi 'o e tā valivali 'i he Ha'u, 'o Muimui 'late Au.

OPE ATU 'I HE LOKI AKÓ

"Ko kinautolu kuo fakafalala atu ke mou tokanga'i, ko ha fānau kinautolu 'a e Tamai Hēvaní, pea 'okú Ne 'afio'i e me'a 'oku nau fie ma'u mo e founiga lelei taha ke tokoni ai kiate kinautolú. 'E tataki koe 'e he 'Otuá lolotonga ho'o teuteú pea mo ho'o ako'i, 'o fakafou 'i he Laumālié Mā'onioní. Te Ne fakahā atu 'a e me'a 'oku totonu ke ke lea 'akí mo fakahokó."

Ha'u, 'o Muimui 'late Au—Ma'a e Lautohi Faka-Sāpaté: Tohi 'a Molomoná 2020 (2019), v.

Vakai Kiate Koe

‘i he Fanonganongo ki he Fāmilí

**Ko e toko taha kotoa pē ‘iate
kitautolu ko ha konga ‘o ha fāmili
‘oku ta‘engata pea ‘i ai mo ha
taumu‘a fakalangi.**

1.

‘Oku tatau ai pē pe ko e hā e fa‘unga ‘a hotau fāmili ‘i he māmaní, ko kitautolu takitaha ko ha “foha pe ‘ofefine ia ‘o ha mātua fakalangi” ‘okú Na ‘ofa ‘iate kitautolu. ‘I he‘etau hoko ko ha konga ‘o e fāmili ta‘engata ko ‘ení, ko ‘etau taumu‘a fakalangi ke “fakalakalaka hake ki he haohaoá mo ‘ilo‘i fakapapau ‘a [hotau] iku‘anga fakalangi ‘i [he‘etau] tu‘u ko e ‘ea hoko ki he mo‘ui ta‘engatá.” (Tukukehe ka toki fakahaa‘i atu, ‘oku ‘omi ‘a e ngaahi kupu‘i leá mei he “Ko e Fāmilí: Ko ha Fanonganongo ki Māmani.”)

‘OKU TAU MA‘U KOTOA HA NATULA MO HA IKU‘ANGA FAKALANGI.

“Pea ‘oku fakamo‘oni ‘e he Laumālie pē ko iá mo hotau laumālié, ko e fānau ‘a e ‘Otuá ‘a kitautolu:

“Pea kapau ko e fānau, pea tā ko e kau [‘ea] hoko; ko e kau [‘ea] hoko ki he ‘Otuá, pea ko e kau [‘ea] hoko fakataha mo Kalaisi” (Loma 8:16–17).

Neongo ‘oku makehe e tūkunga faka-fāmili ‘a e tokotaha kotoa pē, ka ‘oku ma‘u ‘e he “Ko e Fāmilí: Ko ha Fanonganongo ki Māmani” ha ngaahi tefito‘i mo‘oni ta‘engata ‘okú ne ‘omi ha tūkunga ke taumu‘a ki ai lolotonga ‘etau feinga ke a‘usia hotau ivi malava fakalangí. ‘Oku ‘i he ngaahi peesi ko ‘ení ha ngaahi fakakaukau ‘e ala tokoni ke mahino lelei ange kiate kitautolu e ngaahi tefito‘i mo‘oni ‘o e fanonganongo ki he fāmili kuo ue‘i fakalaumālié.

Kapau te tau faka-aonga‘i ‘a e ngaahi tefito‘i mo‘oni ko iá ‘i hotau tūkungá ki he lelei taha te tau ala lavá, ‘e faiatāpuekina kitautolu ‘i he‘etau vilitaki atu ki he mo‘ui ta‘engatá.

KO E FĀNAU KOTOA KITAUTOLU ‘O HA ONGOMĀ- TU‘A FAKALANGI.

“Ko e fānau kitautolu—ka ko ha toki fāmili mo ha Ongomātu‘a ma‘ongo‘onga ia! ‘E lava ke tau sioloto kiate kitautolu ‘i he tu‘unga ne tau ‘i aí, ‘o lōloa ange ‘i he‘etau malava ke fakakaukau-lotoá, ko e ngaahi foha mo e ngaahi ‘ofefine ‘oku feohi ‘i hotau ‘api fakalangí mo ha Ongomātu‘a na‘á Na ‘afio‘i mo ‘ofa‘i kitautolu.”

Palesiteni Henry B. Eyring, Tokoni Ua ‘i he Kau Palesitenisi ‘Uluaki, “The Family,” *Ensign*, Fepueli, 1998, 12.

2. 'Oku tokoni hotau fāmili fakamatelié ke tau a'usia hotau iku'anga fakalangí

Na'e 'omi 'e he 'Otuá ha ngaahi fāmili ma'atautolu ke tokoni'i kitautolu ke ako mo tupulaki 'i he'etau feinga ke "fakalakalaka hake ki he haohaoá" pea ma'u 'a e mo'ui ta'engatá. "Ko e fāmilí ko e uho ia 'o e palani 'a e Fakamo'uú," pea neongo 'oku 'ikai ha fāmili ia 'e haohaoa, ka 'e lava ke tokoni'i kitautolu 'e he 'Otuá ke tau fakalakalaka mo e fāmili 'oku tau ma'u.

NA'E 'OMI 'E HE 'OTUÁ E NGAACHI FĀMILÍ KE TOKONI'I KITAUTOLU KE TOE FOKI KIATE IA

"Neongo 'oku 'ikai haohaoa e ngaahi fāmili fakaemāmaní, ka 'oku ma'u ai 'e he fānau 'a e 'Otuá e faingamālie lelei taha ke talitali kinautolu ki he māmaní 'i he 'ofa pē ko ia 'oku ofi taha ki he me'a ne tau ongo'i 'i he langí—'a e 'ofa fakaemātuú. Ko e ngaahi fāmili foki 'a e founiga lelei taha ke paotoloaki mo tuku'au hifo ai e ngaahi 'ulungaanga ma'a mo e ngaahi tefto'i mo'oni, 'a ia te ne ala tataki kitautolu ke tau toe foki ki he 'ao 'o e 'Otuá."

Palesiteni Henry B. Eyring, "Ko Hono Tānaki e Fāmili 'o e 'Otuá," *Liahona*, 20 Mē 2017.

'OKU FAKATUPULAKI 'A E FAKALAKALAKÁ 'I HE FĀMILÍ

"Oku fakatupulaki 'a e fakalakalaka fakafo'ituitui 'i he fāmili, 'a ia 'ko e uho ia 'o e palani 'a e Fakamo'uú ki he iku'anga ta'engata 'o 'Ene fānaú. 'Ko 'api 'a e feitu'u 'oku finangalo 'a e 'Otuá ke tau ako ai 'a e 'ofá mo e tokoní."

Palesiteni Russell M. Nelson, Palesiteni 'o e Siasi 'o Sisū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní, "Fakamo'uú mo e Hākeakíi," *Liahona*, Mē 2008, 8.

TE TAU LAVA 'O AKO NEONGO HOTAU TŪKUNGA FAKAFĀMILÍ

"Ko hono moóní ko ha konga lahi 'o e kāingalotu 'o e Siasi 'oku 'ikai ke nau mo'ui 'i he ngaahi tūkunga haohaoa fakafāmili. 'Oku 'ikai ke u fakapapau'i pe 'oku 'i ai ha *taha* 'oku mo'ui 'i ha tūkunga haohaoa fakafāmili pehē. Ko e hā leva e 'uhinga 'oku kei fakamamafa'i aí? Koe'uhí he ko e **fāmili hotau iku'angá**, pea 'oku tau 'i māmaní ke ako 'a e ngaahi taukei 'o e vā fakafāmili 'oku mālohi, 'o tatau ai pē pe ko e hā hotau tūkungá. . . .

. . . 'Oku 'afio'i koe 'e he 'Eikí. . . . Kapau te ke fakafalala ho'o mo'ui kiate la, 'e tataki koe 'e Hono to'ukupú 'i he hala kotoa pē kae 'oua kuó ke fiefia mo nonga 'i he ngaahi holi kotoa ho lotó."

Sisitā Sharon Eubank, Tokoni 'Uluaki 'i he Kau Palesitenisī Lahi 'o e Fine'ofá, "A Letter to a Single Sister," *Ensign*, Oct. 2019, 40, 41; tānaki atu hono fakamamafa'i fakamata'itohi.

'ILO LAHI ANGE

- Laukonga fekau'aki mo e me'a na'e ako 'e ha fa'ē taautaha fekau'aki mo e faifeinga ke tauhi ha "fāmili ta'engata" mo 'ene fānaú 'i he hili ha vetemali fakamamahi: 'a'ahi ki he ChurchofJesusChrist.org/go/92014.

NA'E FE'UNGA PĒ HOKU FĀMILÍ MA'A 'ENE NGAahi TAUMU'Á

Fai 'e Miranda Gaubatz, 'Iutā, USA
Ko hoku fāmilí 'oku 'ikai ko e me'a ia te ke ui ko ha fāmili "haohaoa." Na'e māvae 'eku ongomātu'á 'i he toki hoko pē hoku ta'u 11, ko ia na'e ohi hake au 'e ha fa'ē taautaha na'e ngāue mālohi mo mateaki. Ne u ongo'i ne hangē ne ma faikehe atu pē kimaua 'i he houalotu sākalamēnitá.

'I hoku kei ta'u hongofulu tupú, 'oku ou manatu'i 'eku tangutu 'i ha lēsoni ki he "Ko e Fāmilí: Ko ha Fanonganongo ki Māmaní," 'o ongo kiate au 'a 'eku fakafanongo ki he fakamo'oni 'a ha taki 'i he to'u tupú ki he fāmili pea mo 'eku ma'u ha fakamo'oni ko hoku kii fāmili na'e faka'atā fakalangi ia pea 'e lava ke ne 'omi 'a e me'a kotoa pē 'oku ou fie ma'u lolotonga e mo'ui fakamatelié ni.

Neongo 'eku ma'u e 'ilo ko iá, ka na'a ku ilisia ke to'o 'a e kalasi na'e pau ke u to'o ko e Ngaahi Fāmili Ta'engatá 'i ha ngaahi ta'u kimui ange ai 'i he 'Univēsiti Pilikihami Tongí. Na'e 'ikai ke u fie tangutu 'i he kalasi kotoa pē 'o fakafanongo kau ki hoku fāmili 'oku "ta'e haohaoá." Ka na'e kamata'i 'e he'eku palōfesá e fuofua kalasi 'aki 'a e fakamatala ko 'ení: "'Oku tau malanga'i 'a e tu'unga lelei tahá ka 'oku tau mo'ui 'i he me'a totonú pea fakafalala leva ki he Fakalelei 'a e Fakamo'uí ke ne fakakakato 'a e toengá."

'Oku ou 'ilo'i ko e fāmili ko e uho ia 'o e palani 'a e Tamai Hēvaní. Na'a mo e ngaahi fāmili 'oku 'ikai ke loko leleí, hangē ko ia ne u a'usia 'i hoku ta'u hongofulu tupú, 'e lava ke ne tokoni'i kitautolu ke tau ako mo tupulaki. Na'e ohi hake 'a e Fakamo'uí Tonu 'i he māmaní 'e ha tamai hono ua. 'Oku ou hounga'ia mo'oni 'i he malava 'e Sisū Kalaisi 'o to'o hotau ngaahi fāmili 'oku "ikai haohaoá" 'o ngaohi ia ke fe'unga ki hono faka-hoko 'o 'Ene ngaahi taumu'a ma'atautolú.

3. 'Oku lava ke ope atu 'a e 'uhinga 'o e "fāmili" 'i he ongomātu'á pē mo e fānaú

'Oku lahi e ngaahi vā fakafāmili 'oku malava ke hoko ko e ngaahi fatongia tauhi toputapu. 'Oku malava ke ma'u 'e he ngaahi tuonga'ané, tokouá, tuofāfiné, mehikitangá, fa'ētangatá, tokoua 'akí, kāinga-'i-he-fonó mo e ni'ihi kehé ha ivi tākiekina makehe. "'Oku totonu ke tokoni 'a e kāinga ofi 'i hano fie ma'u." 'Oku malava ke hoko 'a hono tanumaki e ngaahi fehokotaki fakafāmili ko 'ení ke 'omi ai 'a e tokoni 'oku fie ma'u pea hoko ia ko e ngaahi vā mahu'inga.

'E LAVA KE FAITĀPUEKINA KITAUTOLU 'AKI HA FĀMILI 'I HE ONGO TAFA'AKI FAKATOU'OSI 'O E VEILÍ

"I he'eku pehē ngaahi fāmili, 'oku 'ikai ke u 'uhinga au ki he fakakaukau fakaonopooni ko ia 'o e Fine'eikí, Tangata'eikí, mo e fānaú. 'Oku ou faka'aonga'i 'a e fo'i leá 'i he founiga 'oku faka'aonga'i 'e he 'Eikí, 'o hangē ha lea 'uhinga tatau ki he fa'ahinga pe ngaahi fāmili laui to'u tangata, he ko e tokotaha kotoa pē 'oku 'i ai hono fāmili. 'Oku fakatefito e palani 'a 'etau Tamai Hēvaní ma'a 'Ene fānaú 'i he fa'ahinga fāmili pehení—o 'i ai e fānau 'oku nau ma'u ha mālohi mei he ngaahi kuí 'i ha ngaahi laui to'u tangata kimua mo e ngaahi mātu'a 'oku nau feinga ke tāpuekina honau hakó 'i he ngaahi to'u tangata ka hoko mai."

'Eletā Bradley D. Foster 'o e Kau Fitungofulú, "Gathering, Healing, and Sealing Families," na'e fai 'i he Konifelenisi 'a e RootsTech Family History 'i Sōleki Siti, 'Iutā, USA, 'i he 14 'o Fep, 2015.

TE KE LAVA AI 'O FAITĀPUEKINA HO FĀMILÍ 'I HE NGAALI FATONGIA LAHI
Fai 'e Sisitā Sharon Eubank, Tokoni 'Uluaki 'i he Kau Palesitenisí Lahi 'o e Fine'ofá
'Oku fonu e folofolá 'i he ngaahi sīpinga 'o e kakai tangata mo fefine 'a ia kuo nau fai ha liliu mahu'inga 'i he ngaahi mo'ui 'o honau kāinga mama'ō. Na'e liliu 'e 'Epala-hame 'a e mo'ui 'a Loté 'i hono fatongia ko e fa'ētangatá. Na'e fakahaofi 'e Siosefa 'o 'Isipité 'a hono ngaahi tokouá mo honau ngaahi fāmilí. 'I he taimi na'e lalahi ai 'a e ongo tautehina ko Mele mo Mā'atá, ne na fetāpuekina'aki, kae pehē ki hona tuonga'ane ko Lasalosí. 'I he hoko 'a Lute ko ha 'ofefine-'i-he-fonó, na'á ne poupou'i 'a Nāomi pea na'e tāpuekina ta'engata ia 'e he fale'i 'a Naomí. Na'e fepoupouaki 'a 'Elisapeti mo Mele 'i he'ena hoko ko e kāingá lolotonga e ngaahi faingata'a 'o 'ena feitamá. Na'a mo Sōlami, 'a ia na'e 'ikai ke nau kāinga 'i he totó, na'á ne hoko ko ha tokoni faivelenga kia Nīfai pea na'e ohi ai ia mo 'ene fānaú 'o hangē pē ne nau fāmilí. 'Oku mātu'aki mahu'inga e vakai lahi ange ko 'eni ki he fāmilí ki ha tokolahí 'oku hulu 'enau me'a ke foakí ka 'oku nau ongo'i 'oku fakangatangata pē, he 'oku 'ikai ke nau ma'u 'a e fāmili kakato 'oku nau fie ma'ú.

'ILO LAHI ANGE

- Laukonga kau ki he tokoni e fehokotaki 'a ha fefine 'e taha ki ha'ane kui 'o fakafou 'i he hisitōlia fakafāmilí ke fakamālohia ia 'i he "Ko e Mālohi 'o e Tuí mo e Ngaahi Talanoa Fakafāmilí," *Liahona*, Sepitema. 2018, 36–39.

4. Te ke lava 'o fai ha liliu 'i hono kamata'i pe toe fakafoki mai ha fāmili ta'engata

"Oku faka'atā foki 'e he ngaahi ouau mo e ngaahi fuakava topupapu 'i he ngaahi temipale topupapú ki he toko taha kotoa pē ke ne foki ki he 'ao 'o e 'Otuá pea mo e ngaahi fāmilí ke fakataha'i 'o ta'engata." Ko e me'apangó, he ko e taimi 'e nī'ihi 'oku ngata 'a e ngaahi nofo-malí, māvahevahe 'a e ngaahi fāmilí, pe motumotu e ngaahi fehokotaki 'i he sēini 'o ha fāmili ta'engatá. 'Oku fakafou 'i he "ngaahi ouau mo e ngaahi fuakava topupapu" ko 'ení 'a e malava 'e he "toko taha kotoa pē ke ne foki ki he 'ao 'o e 'Otuá" 'o tatau ai pē pe ko e hā e ngaahi tūkunga 'o honau fāmilí. 'I he tokoni 'a e 'Otuá, 'e lava ke tokoni 'a hono fakahoko mo hono tauhi 'o e ngaahi fuakava topupapu ko iá ki he lelei taha te ke ala lavá ke ke fa'u, fakalei'i, pe fakamālohia ai ho fāmilí, 'i he fakatu'amelie 'e 'i ai ha 'aho te ke fakataha'i ta'engata ai kinautolu.

FAI HO LELEI TAHÁ; 'E TOKANGA'I 'E HE 'OTUÁ 'A HONO TOÉ

"Ko 'eku palōmesi atu kiate koé ko ha palōmesi ia ne fai mai 'e ha mēmipa 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Apostolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá kiate au. Ne u fakamatala ange koe'uhí ko e ngaahi fili kuo fai 'e ha nī'ihi 'o hoku kāingá, ne u tāla'a pe te mau nofo fakataha 'i he maama ka hokó. 'Oku ou manatu'i lelei 'ene pehē mai, "Oku hala e me'a ia 'okú ke hohā'a ki aí. Mo'ui taau pē koe mo e nāunau fakasilesitalé, pea 'e toe faka'ofo'ofa ange e fokotu'utu'u 'o e fāmilí 'i he me'a 'okú ke lava 'o mafakakaukauí."

'Oku ou tui te ne 'omi e 'amanaki fiefia ko ía ki ha fa'ahinga taha pē 'o kitautolu 'i he mo'ui fakamatelié, kuo tau fai e me'a kotoa te tau malavá ke fakafe'unga'i kitautolu mo e kau mēmipa hotau fāmilí ki he mo'ui ta'engatá. 'Oku ou 'ilo' ko e palani 'a e Tamai Hēvaní ko ha palani ia 'o e fiefia. 'Oku ou fakamo'oni 'oku hanga 'e He'ene palaní 'o 'ai ke lava 'e kitautolu taki taha kuo tau fai e lelei taha te tau malavá ke sila ki ha fāmili ta'engata."

Palesiteni Henry B. Eyring, "Ko ha 'Api 'Oku 'Afio ai e Laumālie 'o e 'Eiki," *Liahona*, Mē 2019, 25.

'E LAVA KE KAMATA (PE TOE KAMATA) IA 'IATE KOE!

"Ko kimoutolu kuo a'usia e loto-mamahi 'o ha vete mali 'i ho fāmilí, pe ongo'i e mamahi 'o hono maumau'i 'o e falalá, kātaki 'o manatu'i, 'oku toe kamata 'iate koe! Neongo kuo motuhi e fehokotaki'anga 'e taha 'o ho ngaahi to'u tangatá, ka 'oku kei mahu'inga ta'engata 'a e ngaahi fehokotaki'anga angatonu 'oku toé. Te ke lava 'o fakamāloha ho fehokotaki'angá pea mahalo te ke lava foki 'o tokoni ke hoko 'a e ngaahi fehokotaki'anga ne motuhí. 'E fakakakato taha taha pē e ngāue ko iá."

'Eletā David A. Bednar 'o e Kōlomu 'o Kau 'Apostolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá, "Ko ha Fehokotaki'anga Mālohi" (fakataha lotu fakaemāmani lahi ma'a e kakai lalahi kei talavoú, 10 Sep. 2017), broadcasts.ChurchofJesusChrist.org.

5. Ko e nofo-malí ko ha hoangāue 'oku fie ma'u ki ai e tuí mo e lotú

'Oku fakapapau'i 'e he fanonganongo ki he fāmilí ko e ngaahi husepānití mo e uaifí 'oku nau ha'isia "ke nau fetokoni'aki ko ha kaungā-ngāue tu'unga tatau." Ka 'e lava 'o faingata'a 'a e hoko ko e kaungā-ngāue 'i he nofo-malí. 'E lava ke uesia 'e hotau founa ohí, anga fakafonuá, akó, ngaahi tūkunga fakapa'angá, ngaahi a'usiá, mo e ngaahi me'a kehe, 'etau fakafeangai 'i he ngaahi vā fetu'utakí pea mo e founa 'oku tau tokanga'i 'aki hotau fāmilí. 'Oku ako'i 'e he fanonganongó ko e "nofo-mali mo e ngaahi fāmilí 'oku fiefiá" 'oku fa'u ia 'o fakafou 'i he tui, lotu, fakatomala, fa'a fakamolemole, faka'apa'apa, 'ofa, mo e ngaahi tefito'i mo'oni kehe 'i he'etau fealea'aki mo ngāue fakataha ke feau hotau ngaahi tūkunga fakafo'ituituí.

KO E HUSEPĀNITÍ MO E UAIFÍ KO E HOA NGĀUE TU'UNGA TATAU

"Ko ha ongo hoa-ngāue tatau 'a e husepānití mo e uaifi. 'Oku kehekehe hona fatongiá ka 'okú na fengā-ue'aki lelei pē. 'E fanau e uaifí, pea te ne faitāpuekina kotoa ai e fāmilí. 'E ma'u 'e he husepānití e lakanga fakataula'eikí, 'o faitāpuekina kotoa ai e fāmilí. Ka 'i he fakataha alēlea fakafāmilí, 'oku hoko e husepānití mo e uaifí ko e ongo hoa-ngāue tu'unga tatau, 'o na fakahoko e ngaahi tu'utu'uni mahu'inga tahá. 'Okú na fakakauku'i e founa ke ako'i mo fakatonutonu ai e fānaú, founa ki hono faka'aonga'i 'o e pa'angá, feitu'u te nau nofo aí, mo e ngaahi tu'utu'uni fakafāmilí lahi kehe. 'Oku fakahoko fakataha 'eni hili ha fekumi ki he tataki 'a e 'Eikí. Ko e taumu'a ko ha fāmili ta'engata."

'Eletā Quentin L. Cook 'o e Kōlomu 'o Kau 'Apostolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá, "Ko e 'Eiki ko 'Eku Maama," Liahona, Mē 2015, 63.

KUO PAU KE TAU FEKUMI KI HA TATAKI MA'A HOTAU TŪKUNGA PAU FAKAFĀMILÍ.

"Oku i ai ha sīpinga fakalangi ke tau muimui ai a ia 'oku fakamatalai i he 'Ko e Fāmilí: Ko ha Fanonganongo ki Māmani,' ka 'oku tau 'ilo'i 'oku malava ke faingata'a a e mo'ui fakamatelié. . . .

"I ho'o 'ilo'i pē e finangalo o e 'Eikí, te ke lava leva 'o laka ki mu'a i he tui ke fakahoko ho'o tau mu'a fakafo'ituituú. Mahalo e i ai ha fefine e ue'i ke hokohoko atu 'ene akó o'alu ki ha akc'anga fakafaito'o, 'o lava ai ke ne fai ha tokoni mahu'inga ki he'eنه kau mahakí mo fakatupulaki e fekumi fakafaito'o. Ki ha fefine e taha, 'e ue'i ia ke ne tukuange ha sikolasipi ki ha 'apiako 'iloa kae kamata ha fāmili 'o vave ange i he tūkunga angamaheni 'o e to'u tangatá ni, 'o lava ai ke ne fai ha tokoni mahu'inga mo ta'engata ki he'eنه fānaú he taimí ni.

"Oku lava nai ke ma'u e ha ongo fafine faivelenga ha ngaahi tali kehekehe ki he ngaahi tefito'i fehu'i tatau pē? 'lo! Mahalo ko e me'a 'oku tonu ki he fefine e tahá he 'ikai tonu ia ki he taha ko eé. Ko e 'uhinga ia 'oku fu'u mahu'inga ai ke 'oua na'a tau fehu'a etau takitaha filí pe ko e ue'i fakalaumālie ki aí."

Palesiteni M. Lāsolo Pālati, Palesiteni Le'ole'o o e Kōlomu 'o e Kau 'Apostolo e Toko Hongofulu Mā Uā, "Women of Dedication, Faith, Determination, and Action" [Hou'eiki Fafine Māteaki, Tui, Loto-Fakapapau mo Ngāue] (lea i he Brigham Young University Women's Conference, 'aho 1 'o Mē 2015), womensconference.byu.edu.

'ILO LAHI ANGE

Ako lahi ange fekau'aki mo e me'a te tau lava 'o fai ke fakamā-lohia hotau ngaahi fāmili:

- Laukonga pe mamata'i a e "Faaitaha i Hono Fakahoko e Ngāue 'a e 'Otuá," a Jean B. Bingham, konifelenisi lahi 'o 'Epeleli 2020.

6. Ko e ivi malava ki he tu'unga fakaemātu'á ko ha konga ia 'o e palani 'a e 'Otuá ki he hoko 'o hangē ko lá

Ko e taha e ngaahi founiga te tau lava 'o hoko ai 'o hangē ko 'etau ongomātu'a fakalangí ko hono a'usia e tu'unga fakaemātu'á 'late kitautolu pē. "Oku fekau'aki 'a e fuofua fekau na'e tuku 'e he 'Otuá kia 'Ātama mo 'Iví pea mo e me'a te na malava i hona tu'unga fakaemātu'á, ko e husepāniti mo e uaifi." Neongo 'oku 'ikai ke hoko ma'u pē 'a e nofo-malí mo e ma'u fānaú 'o fakatatau mo e me'a ne tau palani ki aí, ka 'oku 'ikai 'uhinga ia ke pehē 'oku 'ikai ko ha konga ia e palani 'a e 'Otuá. Ki ha ni'ihi tokolahi 'o kitautolu, ko e tokateu i he tui mo e tatali ki he 'Eikí ko ha konga mahu'inga ia 'o e a'usia [hotau tu'ungā].

'OUA 'E MANAVAHĒ KI HE FATONGIA FAKAEMĀTU'Á.

"I he ngaahi ta'u lahi kuohilí, na'e fai mai ai 'e ha taha 'o homa ngaahi 'ofefiné mo hono husepāniti ha fehu'i mahu'inga fau kiate au mo Sisitā Lasipeni: "Oku kei malu mo fakapotopoto nai ke 'omi ha fānau ki he māmani ngali fulikivanu mo fakalilifu 'oku tau mo'ui aí?"

" . . . Ne ma tali fakapapau'i ange "lo 'oku lelei 'aupito.' . . .

" . . . 'lo, 'oku tau mo'ui i ha kuonga fakatu'utā-maki, ka he 'ikai fie ma'u ke tau ilifia kapau 'oku tau nofo ma'u he hala 'o e fuakavá. 'Oku ou tāpuaki'i kimoutolu i ho'omou fai iá, he 'ikai ke mou puputu'u i he kuonga 'oku tau mo'ui aí pe ngaahi palopalema te mou fouá."

'Eletā Ronald A. Rasband 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Apostolo e Toko Hongofulu Mā Uā, "'Oua 'e Puputu'u," *Liahona*, Nōvema. 2018, 18, 21.

KUO PAU KE TAU TATALI 'I HE TUI HE TAIMI 'E NI'IHI

"Tuku ke u lea hení ke fakafiemālie'í 'a e ngaahi ongo . . . 'o e tokotaha kotoa pē 'oku kau ki he Siasi ko 'ení. 'Oku loto-mamahi sī'a kakai fefine tokolahi koe'uhí he 'oku 'ikai tāpuakī'i 'aki kinautolu ha hako . . . Mou faivelenga, pea kapau he 'ikai tāpuakī'i 'aki kimoutolu ha fānau 'i he mo'uí ni, 'e tāpuakī'i 'aki kimoutolu ia 'i he mo'uí kahaúú."

Palesiteni Brigham Young (1801-77), 'i he *Journal of Discourses*, 8:208.

'IKAI MA'U FĀNAÚ MO HOMA FĀMILI 'I HE UŌTÍ

Fai 'e John McMullin, 'Alapeta, Kānata Na'á ku faka'amua ma'u pē mo hoku uaifi ko Siní ke ma ma'u ha fānau tokolahi. Ma'u pē. Kae hili ha ta'u 'o 'ema faifeingá, ne ma fetaulaki mo e 'uhinga fakafaito'o ki he pa'á.

'I he kamata'angá, na'e fai ha fu'u lotu lahi. Ko e pō kotoa pē na'á ma fepikinima 'o kole ki he Tamai Hēvaní ke tāpuekina 'aki kimaua 'a e fānau kuó ma mateuteu ki ai 'i he kotoa 'o 'ema mo'uí. Na'á ma 'aukai 'i he māhina kotoa pē, pea taimi 'e ni'ihi ne lahi ange ai. Ko e māhina kotoa pē ne 'ikai ke 'i ai ha feitama, na'e toe faingata'a ange ia. Na'e 'ikai ngata pē 'i he 'ikai ha fānau ma'amaua ke ma 'ofa'i, ka na'e hangē ne 'ikai ha tali ki he'ema ngaahi lotú. Na'e hangē kuo fanongoa 'e he 'Otuá 'a e me'a na'á ma kole kuó ma faka'amua 'i he kotoa 'o 'ema mo'uí, pea kuó Ne folofola mai 'ikai.

Na'e kamata ke ma fakafehu'ia homa tu'unga tāú. Na'e faingofua ke tui kuó Ne tuku pē 'Ene fānau fakalaumālié ke fanau'i mai ki he ngaahi fāmili 'oku mo'ui faivelenga angé.

Na'e faka'au ke faingata'a 'a e ma'ulotú. Na'e faingata'a 'a e fanongo ki he founiga kuo tali ai e ngaahi lotu 'a e ni'ihi kehé, pea mo e lahi e 'ofa 'a e Tamai Hēvaní 'iate kinautolú.

Ko e me'a pē 'e ua ne ma kei 'alu aí. 'Ulu-akí, kuó ma fai ha fuakava ki he 'Eikí pea kiate kimaua 'i he taimi ne ma sila ai 'i he temipalé. 'Oku totonu ke ma kau fakataha, pea na'á ma fakapapau ke ma fakataha 'i he taimi ni pea 'i 'itāniti.

Ko hono uá ko homa fāmili 'i he uōtí. Ne ma monū'ia ke ma ma'u ha

kau taki na'a nau 'ilo'i fakafo'ituitui 'a e ikai ma'u fānaú. Na'e 'i ai ha fefine ngāue fakaetauhi 'a Sini na'a ne a'usia mo ia 'a e ta'e-fanaú pea na'a ne talanoa tau'atāina fekau'aki mo e ngaahi faingata'a 'o e 'ikai ha fānau 'i he lotú. Ne ma faingata'a'ia, ka na'a ma 'ilo'i ha n'ihi 'i homau 'ātakai faka-Siasí ne nau fepaki mo kinautolu mo e faingata'a tatau.

'Oku te'eki lahi ha ngaahi tali. 'Okú ma kei hala pē ha fānau, neongo 'ema fengāue'aki mo e kau mataotao fakafaito'ō. 'Oku 'ikai ke ma 'ilo'i e ngaahi 'uhinga 'a e Tamai Hēvaní, ka koe'uhí 'okú ma ma'u 'ema ngaahi fuakavá, pea koe'uhí 'oku 'i ai homa fāmili 'i he uōtí 'oku nau tali mo poupou'i kimaua, kuó ma ma'u ai ha taimi ke fakatupulaki 'a e kātaki mo e tui 'oku lahi angé (vakai, Hepelū 12:12–13).

'Okú ma fakatu'amelie ke ma hoko ko ha ongomātu'a. Pea 'i he lolotonga 'ema tatali ki he 'aho fakafiefia ko iá, 'oku 'i ai ha feitu'u ke ma kau fakataha ki ai 'i he Siasí.

ILO LAHI ANGE

- Ako lahi ange fekau'aki mo hono palani'i mo e mateuteu ke ma'u ha fāmilí. Lau 'a e konga ki he kakai lalahi 'i he *Liahona* 'o Sune 2019.
- Ako ki he founга ne ma'u ai 'e ha ongome'a mali 'a e nongá mei he ngaahi talanoa 'i he Tohi Tapú ki he ta'e-fanaú: 'āhi ki he ChurchofJesusChrist.org/go/92020 ('oku kau ai ha ngaahi ma'u'anga tokoni ki he tokoni fakapa'angá mo fakasōsalé).

7 Ko e mālohi ke fakatupu ha mo'uí 'oku 'omi mo malu'i ia 'e he 'Otuá

'I he fanonganongó, 'oku fakamo'oni ai 'e he kau 'Apostolo 'a e 'Eikí "ki hono haohaoa 'o e mo'uí." Koe'uhí 'oku topupatu 'a e mo'uí, kuo 'omi ai 'e he 'Otuá ha ngaahi fekau'oku fekau'aki mo hono foaki mo e to'o 'o e mo'uí. Ko e founga 'oku tau faka'apa'apa'i ai e mālohi ko iá 'oku 'i ai hano ngaahi ola 'oku tolonga ki he leleí pe koví kiate kitautolu pea mo e sosaietí.

'OKU 'I AI HA TAUMU'A FAKALANGI 'O E FEOHI FAFALE FAKASEKISUALÉ

"Ko e feohi vāofi fakaesinó 'oku 'ikai ko ha fakataipe pē 'o e ouuangataha 'i he vā 'o e husepānití mo e uaifí—ko hono fakataha'i mo'oni ia hona lotó—ka ko ha fakataipe foki ia 'o ha feohi 'okú na fevahevahe'aki mo 'ena Tamai 'i Hēvaní. . . .

. . . 'I he ngaahi momeniti ko iá 'oku 'ikai ngata pē he'etau fakahaa'i 'a Hono natula fakalangi ka 'oku tau to'o kiate kitautolu ha konga 'o e natula fakalangi ko iá. Ko ha konga 'e taha 'o e natula fakalangi ko ia kuo foaki ki he hou'eiki tangata mo fafine kotoa pē ko e faka'aonga'i 'a Hono mālohi ke fakatupu . . . ha fānaú, 'a ho'o fānaú—ko e ongo mata mo e ongo telinga mo e loulouhi'inima mo e loulouhi'i'a'e pea mo ha kaha'u fisifisimu'a 'oku 'ikai mafakamatala'i. . . .

. . . Kuo foaki kiate koe mo au ha konga 'o e anga faka'-Otua ko iá, ka 'i he ngaahi fakangatangata fakamāato mo topupatu tahá. Ko e pule pē 'oku foaki kiate kitautolu ko e mapule'i kitá—'a e mapule'i kita 'oku tupunga mei he faka'apa'apa ki he mālohi fakalangi 'o e anga-mamalu 'oku fakafofonga'i 'e he me'a'ofa ko 'ení."

*'Eletā Jeffrey R. Holland 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Apostolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá, "Personal Purity," *Ensign*, Nov. 1998, 77.*

'OKU 'OMI 'E HONO FAKAHAA'I TOTONU 'O E FEOHI FAFALE FAKASEKISUALÉ 'A E NGAACHI TĀPUAKI 'OKU TA'ENGATÁ

"Ko e feohi fakasekisualé 'ko e me'a pē ia 'e taha 'i he mo'uí fakamatelié 'okú ne fakahaa'i hotau anga fakalangi.' 'Oku hanga 'e he'etau fakahaa'i totonu e anga fakasekisualé 'o 'ai ke malava 'o fakahoko e palani 'a e 'Otuá 'i māmaní pea mo e nofo ta'engatá, 'o fakafe'unga'i ai

kitautolu ke tau hoko 'o hangē ko 'etau Tamai Hēvaní. 'Oku tala'ofa 'e he 'Otuá 'a e mo'ui ta'engatá ma'a e kakai faivelengá 'a ia 'oku kau ai 'a e nofo-malí, fānaú, mo e ngaahi tāpuaki kehe kotoa pē 'o ha fāmili ta'engata."

'Eletā Dale G. Renlund 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Apostolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá mo Ruth Lybbert Renlund, "Ko e Ngaahi Taumu'a Fakalangi 'o e Fakasekisualé," *Liahona*, 'Aokosi 2020, 14–15.

'ILO LAHI ANGE

- 'I he *Liahona*'o 'Aokosi 2020, ala lahi ange ki he 'afio 'a e 'Otuá ki he tu'unga fakasekisualé, 'o kau ai 'a hono ngaahi taumu'a fakalangí, ko hono fakatupulaki 'i he founa tāú, pea mo e founa ke ako'i ai ia ki he fānaú.

8. Ko e fatongia 'o ha mātu'a 'oku mei he 'Otuá ia

Kuo 'omi 'e he 'Otuá ki hatau tokolahí 'a e faingamālie mo e fatongia fakatou'osi 'o e tu'unga fakaemātu'á, ke tokoni'i kitautolu ke tau hoko 'o hangē ko Iá. 'Oku tau ha'isia kiate Ia 'i he "anga 'o e [etau] fakahoko 'a e ngaahi fatongiá ni." Ka te tau lava foki 'o falala ki He'ene tokoní 'i hono fekumi 'a e fiefiá mo e lavame'á 'i he nofo-malí mo e fāmilí 'i he'etau faifeinga ke ohi hake 'etau fānaú 'i he 'ofa mo e angatonu mo tokoni'i kinautolu 'i honau ngaahi faingata'á.

'UHINGA 'OKU MATU'AKI MAHU'INGA AI E FATONGIA 'O HA MĀTU'A

"Ko 'etau ngaahi ngāue mahu'inga mo mālohi tahá 'oku 'i he fāmilí. 'Oku nau mahu'inga he 'oku ma'u 'e he fāmilí 'a e faingamālie 'i he kamata'anga 'o e mo'ui 'a ha fānau ke ne fokotu'u mau hono ongo va'é 'i he hala ki 'apí."

Palesiteni Henry B. Eyring,
"Tokoni'i Kinautolu ke Nau
Toe Foki ki 'Apí," *Liahona*,
Mē 2010, 23.

'OKU FIE MA'U 'E HOTAU FĀMILÍ 'ETAU TOKONÍ

"Io, 'oku 'ikai ha me'a ia 'e fu'u fie ma'u lahi ange ki he fiefiá—"a 'etau fiefiá mo e fiefia 'a 'etau fānaú fakatou'osi—ka ko e lahi 'o 'etau fe'ofa'aki mo fepoupouaki i he fāmilí."

Palesiteni M. Russell Ballard, "What Matters Most Is What Lasts Longest," *Liahona*, Nov. 2005, 41; tānaki atu e fakamamafá.

'ILO LAHI ANGE

- Fekumi lahi ange ki he tu'unga fakaemātuá i he ChurchofJesusChrist.org 'aki ha'o 'alu ki he "Scriptures and Study" pea fili 'a e "Parenting" i he "Gospel Topics."

'OKU FINANGALO E 'OTUÁ KE OHI HAKE 'ENE FĀNAÚ 'I HE 'OFA MO E ANGATONU

"Ko hono fakamālohaia e fānaú ke nau fakafepakii e angahalá, ko ha fatongia mo ha tāpuaki ia ki he mātuá, kuí, mēmipa 'o e fāmilí, fai-akó mo e kau takí. 'Oku tau takitaha máu e fatongia ke tokoni. . . .

"Mahalo ko e anga hono 'ako-nakii hake 'a [etau] fānaú 'i he māmá mo e mo'óni,' ko ha fehu'i faingata'a koe'uhí he 'oku fakataautaha ki he fāmili mo e fānau takitaha, ka kuo 'omi 'e he Tamai Hēvaní ha fakahinohino fakalukufua 'e tokoni kiate kitautolu. 'E tataki kitautolu 'e he Laumālié 'i he founiga lelei taha 'e lava ai ke tau teuteu ha malu'i faka-laumālie ma'a 'etau fānaú.

"Ke kamatá, 'oku mahū'inga hono máu e mahino ki hono fie máu 'o e fatongiá ni. Kuo pau ke mahino kiate kitautolu hotau—mo honau—tu'unga fakalangí mo e taumuá kimu'a pea tau lava ke tokonii 'etau fānaú ke 'ilo ko hai kinautolu mo e 'uhinga 'oku nau i hení aí. Kuo pau ke tau tokonii ke nau 'ilo ta'e-toe-veiveiu ko e ngaahi foha mo e ngaahi 'ofefine kinautolu 'o ha Tamai Hēvani 'ofa pea 'oku 'i ai 'Ene ngaahi faka'amu fakalangi ma'anautolu. . . .

" . . . [Ko] hono tokonii e fānaú ke fakafepakii e angahalá, ko e kamata ke ako'i kei si'i i he 'ofa e ngaahi tokāte-line tefito 'o e ongoongoleleí—mei he folofolá, Ngaahi Tefito 'o e Tuí, kii tohi tufa *Ki Hono Fakamāloha* 'o e *To'u Tupú*, ngaahi hiva Palaimelí, ngaahi himí, mo 'etau fakamo'oni fakatāutahá—"a ia te ne tataki e fānaú ki he Fakamou'i."

Sisitā Joy D. Jones, Palesiteni Lahi 'o e Palaimelí, "Ko ha To'u Tangata 'Oku Nau Fakafepakii e Angahalá," *Liahona*, Mē 2017, 88.

9. Te tau lava 'o taukapo'i 'a e palani 'a e 'Otuá ma'a Hono fāmilí

Kimu'a he kamata'anga 'o e māmaní, ne tau fatongia 'aki 'a e poupou'i e palani 'a e Tamaí ma'a Hono fāmilí pea malu'i ia mei hono veteki 'i lotó pea mo e ngaahi fakafepaki mei tu'á. "Oku mau kole ai ki he tangata'i fonua falala'anga mo e kau 'ōfisa fakapule'anga 'i he feitu'u kotoa pē ke mou poupou'i 'a e ngaahi lao kuo fokotu'u ke ne pukepuke mo fakamālohaia 'a e fāmilí." 'Oku mahu'inga ke ma'u e mahino ki he 'uhingá mo e founzá.

'UHINGA 'OKU TAU TAU KAPO'I AI 'A E NOFO-MALÍ MO E FĀMILÍ

"Ko e ngāue 'a e Siasi 'o Sisū Kalaisi 'o e Kau Māon'iōni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní 'oku nofo taha ia ki hono teuteu'i 'o e fānau 'a e 'Otuá ki he pule'anga fakasilesitalé, kae tautau-tefito ki hono nāunau mā'olunga tahá, 'a e hākeakíi mo e mo'ui ta'engatá. Ko e iku'anga mā'olunga taha ko iá 'oku toki malava pē ia i he mali ki he ta'engatá. 'Oku kau i he mo'ui ta'engatá 'a e ngaahi mālohi fakatupu 'oku hoko ko ha konga mahu'inga 'i hono fakataha'i 'o ha tangata mo ha fefiné—'a ia 'oku fakamatala'i 'e he fakahā fakaonopóni ko e 'hokohoko atu ai pē ia 'o e ngaahi hakó 'o ta'engata pea ta'engatá."

"I he'ene lea ko ia ki he kakai lalahi tāutahá na'e ako'i ai 'e Palesiteni Nalesoni, "E malu'i koe 'i hono tauhi e ngaahi fono

'a e 'Otuá 'i ho'o fakalakalaka ko ia ki he hakeakíi' 'a ia ko e hoko 'o hangē ko e 'Otuá, 'o ma'u e hake-akíi pea mo e malava fakalangi ko ia 'a etau Ongomātu'a Fakalangí. Ko e iku'anga ia 'oku tau faka'amua ma'a e tokotaha kotoa pē 'oku tau 'ofa aí."

Palesiteni Dallin H. Oaks, Tokoni 'Uluaki 'i he Kau Palesiteni 'Uluakí, "Fekau Lalahi 'e Uá," *Liahona*, Nōv. 2019, 74.

TE TAU LAVA 'O TAU KAPO'I 'A E FĀMILÍ TA'E TE TAU FAKA'ITA'I

"Ko e taimi 'oku tu'uaki ai 'e he kakai tuí honau tu'ungá 'i he ngaahi potu fakapule'angá, 'oku totonu ke nau kātakíi ma'u pē 'a e ngaahi fakakaukau mo e ngaahi tu'unga 'o kinautolu 'oku 'ikai ke nau tui tataú. Kuo pau ke lea ma'u 'aki pē 'e he kakai tuí e 'ofá, mahinó, mo e ongo'i 'ofa ki honau ngaahi filí. Kuo fekau 'a e kakai tui faka-Kalisitiané ke nau 'ofa ki honau kaungā'apí (vakai, Luke 10:27) pea mo fakamolemole'i kinautolu (vakai, Mātiu 18:21–35). 'Oku totonu foki ke nau toe manatu'i mo e akonaki 'a e Fakamo'uí ke 'tāpuakíi 'a kinautolu 'oku kape'i [kinautolú], fai lelei kiate kinautolu 'oku fehi'a kiate [kinautolú], pea hūfia 'a kinautolu 'oku faikovi mo fakatanga'i [kinautolú]' (Mātiu 5:44)."

Palesiteni Dallin H. Oaks, "Ko Hono Fakapalanisi'i 'o e Mo'oni mo e Kātakí," *Liahona*, Pepueli 2013, 34–35.

ILO LAHI ANGE

- Laukonga fekau'aki mo e a'usia 'a ha ongome'a mali 'i hono taukapo'i e fāmilí 'i he "Ne Ma Tu'u 'i he 'ao 'o e Fale Aleá" 'i he pulusinga faka'ilekitulōnika ki he māhina ní.

Te U Talanoa Fēfē ki He'eku Fānaú fekau'aki mo e Mahu'inga 'o e Hou'eiki Fafiné mo Tangatá Fakatou'osi?

Ko e ta'u 'e 25 kuohilí he māhiná ni ne vahevahe ai 'e ha palōfita 'a e 'Otuá 'a e "Ko e Fāmilí: Ko ha Fanonganongo ki Māmaní" i ha Fakataha Lahi Fakaemāmani Lahi 'a e Fine'ofā. Ko ha ngaahi me'a mahu'inga 'eni 'e ni'ihi 'oku tau 'ilo mei he fanonganongo ko iā.

Ngaahi Mo'oni 'e 5 ke Talanoa'í

- Ko kitautolu takitaha ko ha fānau "o ha mātu'a fakalangi." Ko e mo'oni ko iā 'okú ne fakamanatu mai ko e hou'eiki fafiné mo tangatá fakatou'osi ko ha konga mahu'inga ia 'o e palani 'o e fiefiá. 'E hoko fēfē 'a e māmaní ko ha feitu'u lelei ange 'o kapau 'e gefaka'apa'apa'aki 'a e hou'eiki tangata mo fafine kotoa, mo e tamaiki fefine mo tangata, ko ha kakai 'oku tatau pe honau mahu'ingá mo e fiema'ú?
- 'Oku fakatou ma'u 'e he hou'eiki fafine mo tangata ha "iku'anga fakalangi." 'Oku 'uhinga 'eni 'oku fakatou ma'u 'e he tamaiki tangata mo fefine 'a e faingamālie ke nofo 'i ha 'api fakalangi haohaoa 'i ha 'aho. Ko e hā ha ni'ihi 'o e ngaahi fili lelei 'e tokoni ke ke a'usia ho iku'anga fakalangi?
- Ko e ngaahi uai'í mo e ngaahi husepānití 'oku totonu ke nau "fe'ofa'aki mo fetauhi'aki." Ko e hā ha ngaahi founa 'e ni'ihi te ke lava 'o 'ofa mo tokanga'i ai e ni'ihi kehé?
- 'E malava ke tokoni 'a e ngaahi tamaí mo e ngaahi fa'eé ki honau ngaahi fāmilí 'i ha ngaahi founa kehekehe, ka 'oku totonu ke nau ngāue fakataha ko ha "kaungā-ngāue tu'unga tatau." Ko e fē ha taimi kuó ke mamata ai ki ha hou'eiki tangata mo fafine 'oku nau ngāue fakataha 'i he faaitaha 'i ha me'a mahu'inga?
- 'Oku totonu ke ohi hake 'e he ngaahi mātu'a 'a 'enau fānaú "i he 'ofa mo e mā'oni'oni." Ko e hā ha ngaahi me'a lelei 'e ni'ihi kuó ke ako mei ha fa'ē, kui-fefine, pe ha fefine kehe? Ko e hā ha ngaahi me'a lelei 'e ni'ihi kuó ke ako mei ha tamai, kui-tangata, pe ha tangata kehe?

Ngaahi Fakakaukau 'e 4 ki he 'Ekitivitií

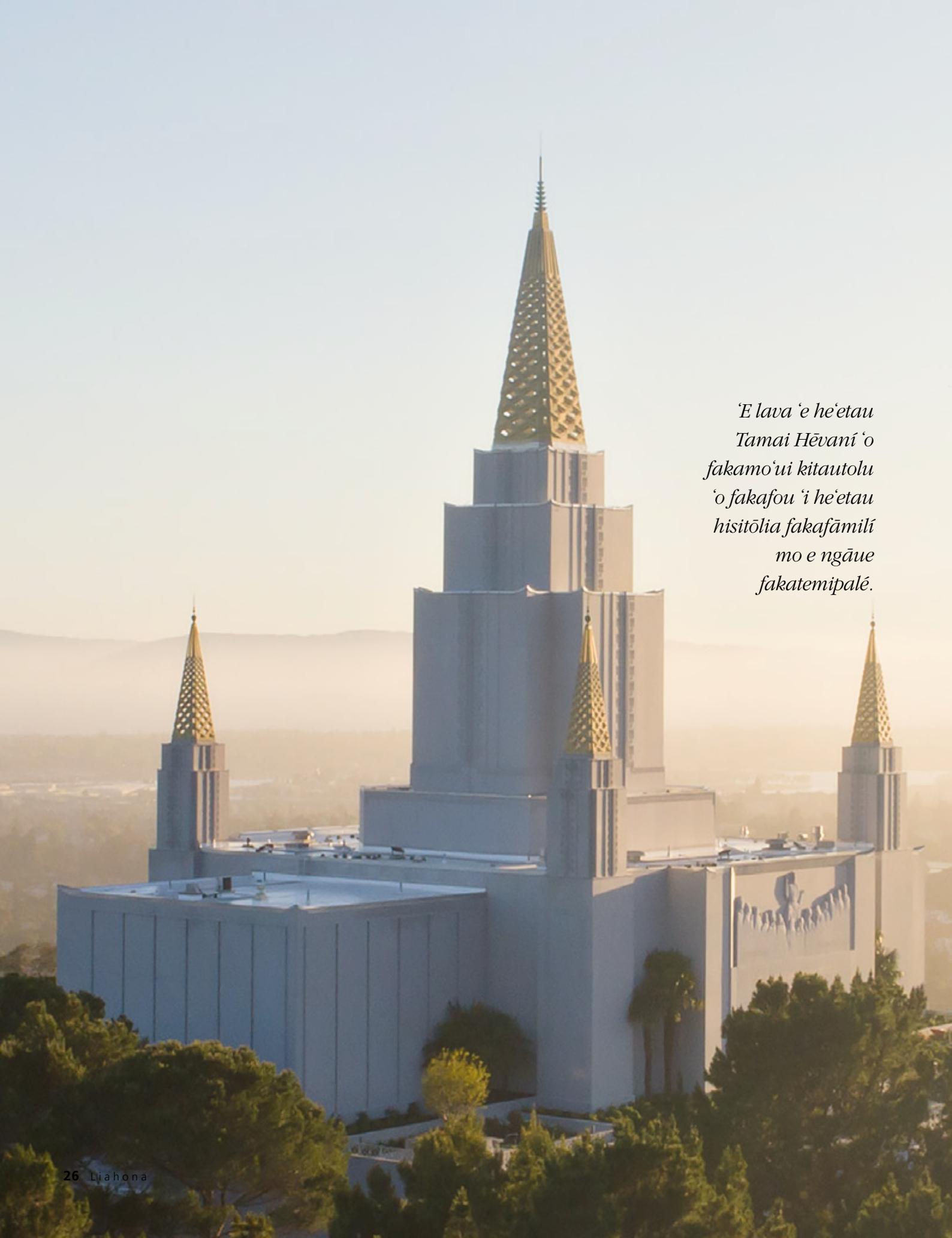
- Kumi ha ngaahi me'angāue kehekehe 'oku ngāue fakataha ke fakahoko ha me'a. Hangē ko 'ení, 'oku kehekehe 'aupito e helé mo e huhú, ka 'okú na fakatou lava 'o tokoni ke ke ma'u-me'atokoni. 'Oku kehekehe 'a e tangatá mo e fefiné ka 'okú na fakatou mahu'inga. Pea 'i he taimi 'okú na ngāue fakataha aí, te na lava 'o fakahoko ha ngaahi me'a fakaofo.
- Valivali e ngaahi peesi 'i he makasini *Friend* he māhina ní 'oku hā ai e hou'eikifafine mo tangata 'oku tokoni ke tataki e Siasi.

Ngaahi Ma'u'anga Tokoni Kehe 'Aonga ma'á e Fānaú

- "Fakakaukau Lelei" (Sept. 2020 *Friend*)
- "Ko e 'Ofa'i Hotau Fāmili" (Sept. 2020 *Friend*)
- "Ko 'Eku Ki'i Tohi ki he Konifelenisi Lahí" (Sept. 2020 *Friend*)
- "Hou'eiki Fafine 'Oku Tokoni ke Tataki e Siasi" (Sept. 2020 *Friend*)

*'E lava 'e he'etau
Tamai Hēvaní 'o
fakamo'ui kitautolu
'o fakafou 'i he'etau
hisitōlia fakafāmilī
mo e ngāue
fakatemipalé.*

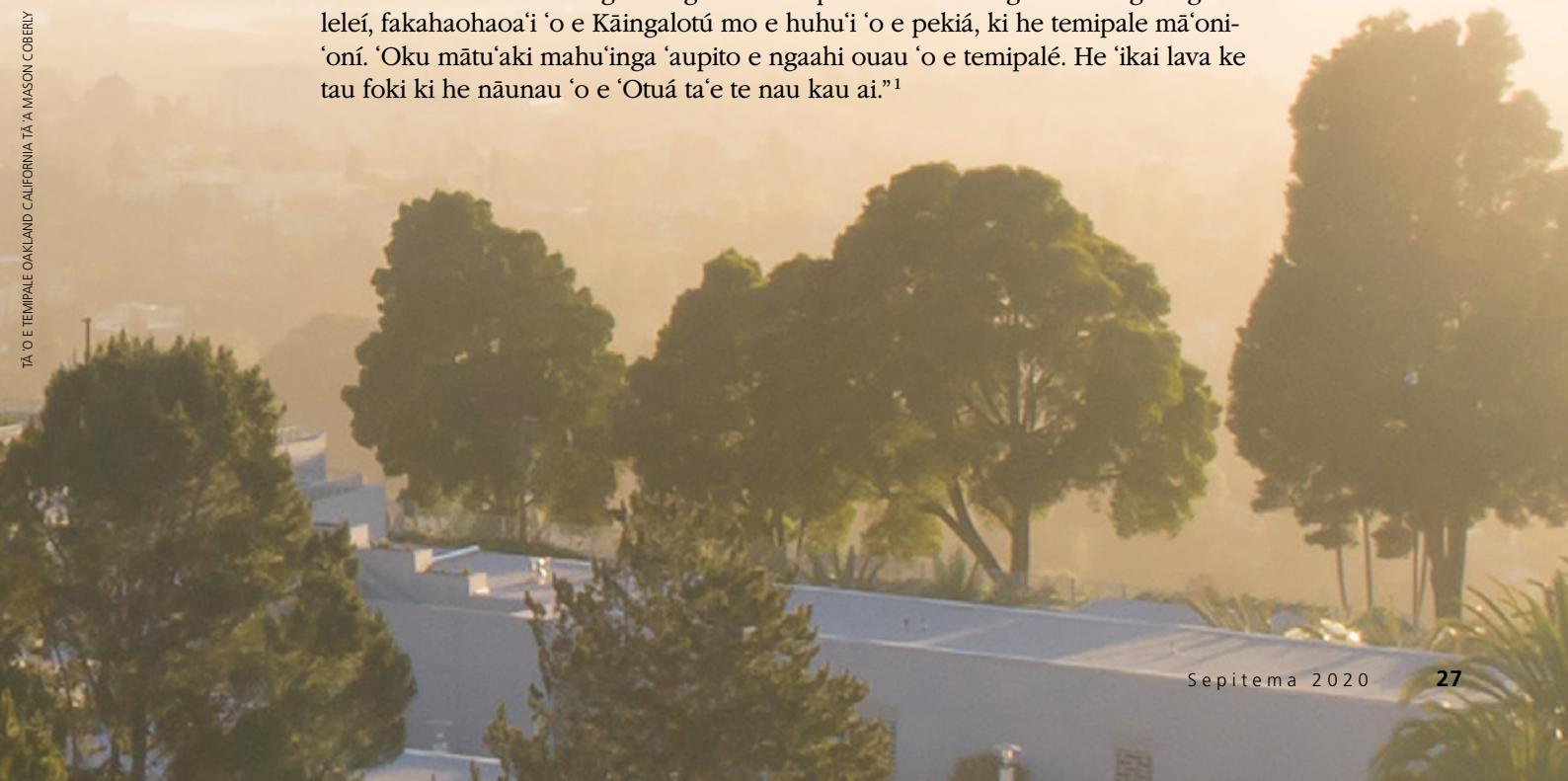
Fai 'e
Reyna I. Aburto
Tokoni Ua ī he
Kau Palesitenisī
Lahi 'o e Fine'ofá

Ngaahi Mana 'o e *Fakamo'uí fakafou* 'i he Ngaahi Ouau *Fakatemipalé*

Ko e fānau kotoa 'a e 'Otuá 'oku ha'isia ki he'enau ngaahi filí—neongo pe ko e fē e feitu'u, taimi, pe ngaahi tūkunga 'oku nau mo'ui pe kuo nau mo'ui aí—'e fie ma'u ke nau ma'u e faingamālie ke ngāue 'aki ai e tui kia Sisū Kalaisí, fakatomala, pea ke tali 'Ene ongoongolei 'i he ongo tafa'aki 'o e veilí. 'Oku fie ma'u 'e he fānau kotoa 'a e 'Otuá ha fakamo'uí fakalaumālie pea 'i he'etau hoko ko 'Ene kau ākongá, kuo uiu'i kitautolu ke tokoni ke fakahoko ia.

Koe'uhí ko e feilaulau fakalelei 'a e Fakamo'uí, 'oku faka'atā 'e he ngaahi ouau fakamo'uí 'o e temipalé ke toe fanau'i kitautolu mo 'etau ngaahi kuí, ke liliu ki ha tu'unga 'o e mā'oni'oni, ke huhu'i mei he 'Otuá, pea ke hoko ko ha kakai fo'ou (vakai, Mōsaia 27:25–26).

Na'e akonaki 'a Palesiteni Lāsolo M. Nalesoni 'o pehē: "Ko e temipalé 'a e tau-mu'a 'o e 'ekitivitī, lēsoni pea mo e sitepu kotoa pē 'o e fakalakalaká 'i he Siasí. 'Oku fakataumu'a 'etau ngaahi ngāue kotoa pē 'i hono malanga'i 'o e ongoongo-leleí, fakahaohaoa'i 'o e Kāingalotú mo e huhu'i 'o e pekiá, ki he temipale mā'oni-oní. 'Oku mātu'aki mahu'inga 'aupito e ngaahi ouau 'o e temipalé. He 'ikai lava ke tau foki ki he nāunau 'o e 'Otuá ta'e te nau kau ai."¹

‘I he taimi na‘e läunga ai e kau tangata tohí mo e kau Fālesí ‘o fakafepaki‘i e kau ākonga ‘a Sīsū Kalaisí, na‘á Ne tali ange kiate kinautolu: “Oku ‘ikai ‘aonga ‘a e faito‘ó kiate kinautolu ‘oku mālōlō; ka ki he mahakí. Na‘e ‘ikai te u ha‘u ke ui ‘a e mā‘oni‘oní, ka ko e angahalá ke fakatomala” (Luke 5:31–32).

Na‘e pehē ‘e Palesiteni Sēmisi E. Fausi (1920–2007), Tokoni Ua ‘i he Kau Palesitenisí Uluakí: “Kuo ‘omi ‘e he ‘Eikí ha ngaahi founga lahi te tau lava ai ‘o ma‘u [Hono] ivi tākiekina faifakamo‘úi. . . . [Kuó Ne] fakafoki mai e ngāue fakatemipalé ki he māmaní. Ko e konga mahu‘inga ia ‘o e ngāue ‘o e fakamo‘ui ma‘á e kakai mo‘úi mo e kau pekiá fakatou‘osi. ‘Oku ‘omai ‘e hotau ngaahi temipalé ha hūfia‘anga ‘e lava ke tau ‘alu ki ai ‘o e vete ai ‘a e konga lahi ‘o e ngaahi mafasia ‘o e māmaní. Ko hotau ngaahi temipalé ko ha ngaahi potu ia ‘o e melino mo e nonga. ‘I he ngaahi feitu‘u hūfia‘anga ko ‘ení, ‘oku hanga ‘e he ‘Otuá ‘o ‘fakamo‘ui ‘a kinautolu ‘oku loto mafesi, ‘o ne nono‘o honau ngaahi laveá” (Saame 147:3).²

‘I he‘etau fefononga‘akí ‘oku tau fanongo ai ‘i he ngaahi talanoa ki he mana ‘o e fakamo‘úi ‘oku hoko ‘i he ngaahi temipale mā‘oni‘oní ‘i he feitu‘u kotoa. ‘Oku tau fanongo ‘i ha kāingalotu faivelenga ‘oku omi pasi ki he temipalé pea faka‘aonga‘i ‘e ‘ahó mo e efiafí kakato ‘i hono fakahoko e ngaahi ouau fakamo‘ui ma‘a ‘enau ngaahi kuí. ‘Oku tau fanongo ‘i ha to‘u tupu mateaki ‘oku nau uhu hengihengi ki he temipalé kimu‘a pea kamata e akó ke fakahoko e ngaahi papi-taiso mo e hilifakinima ma‘á e kau pekiá mo tokoni ‘i ha ngaahi tafa‘aki kehekehe ‘o e ngaahi ouau toputapu ko iá. ‘Oku tau fanongo ‘i ha kulupu ‘o e kau finemui mo e kau talavou ‘oku nau fononga pasi he tuku ‘a e akó he ‘aho ‘e taha he uiike ke ‘oange ‘a e faingamālie ki he‘enau ngaahi kuí ke toe fanau‘i fo‘ou fakalaumālie kinautolu. ‘Oku tau fanongo ‘i ha ngaahi fāmili ‘oku nau heka vaka laulau houa ke ‘alu ki he temipalé kae lava ke nau ma‘u e ngaahi ouau faifakamo‘ui ‘o e temipalé ma‘anautolu, koe‘uhí ke lava

Ko ‘eku kui fefine ko ‘Isapeli Pelenikou

“Ko hotau ngaahi temipalé ko ha ngaahi potu ia ‘o e melino mo e nonga. ‘I he ngaahi feitu‘u hūfia‘anga ko ‘ení, ‘oku hanga ‘e he ‘Otuá ‘o ‘fakamo‘ui ‘a kinautolu ‘oku loto mafesi, ‘o ne nono‘o honau ngaahi laveá.”

‘o liliu kinautolu ki ha tu‘unga mā‘oni‘oní ‘o fakafou ‘i he Fakalelei ‘a Sīsū Kalaisí. ‘Oku tau fanongo ‘i ha kāingalotu fakafo‘ituitui mo e ngaahi fāmili ‘oku nau kumi e hingoa ‘o e ngaahi kui ‘ofeiná ‘i he ‘aho Sāpaté pea ‘ave leva e ngaahi hingoa ko iá ki he temipalé ke ‘oange ha faingamālie ki he kau mēmipa ko ia ‘o e fāmilí ke huhu‘i kinautolu ‘e he ‘Otuá. ‘Oku tau fanongo ‘i he fānau tangata mo fefine ta‘u 11 ‘oku vēkeveke ke ha‘u ki he temipalé pea kuo nau tu‘u ‘i he sitepu faka-muimui ‘o e fai‘anga papitaisó koe‘uhí ‘oku fu‘u loloto e vaí kiate kinautolú—ke ‘oange ki he‘enau ngaahi kuí ‘a e faingamālie ke nau hoko ko ha kakai fo‘ou.

Kapau te tau fakakaukau ki ai, ‘oku tau omi kotoa ki he temipalé ke fakamo‘ui faka-laumālie kitautolu mo ‘oange ki he nī‘ihi ‘i he tafa‘aki ‘e taha ‘o e veilí ‘a e faingamālie ke fakamo‘ui foki mo kinautolu. ‘I he taimi ‘o e fakamo‘ui, ‘oku tau fie ma‘u vivili kotoa e Fakamo‘úi. Te u fakatātaa‘i ‘eni ‘aki e talanoa ki he toko ua ‘o ‘eku ngaahi kuí.

Ko hono Fakamo'ui 'Eku Kui-fefiné mo 'Eku Tamaí

Na'e fanau'i 'eku kuifefine ko 'Isapeli Pelenikoú 'i Potosi, Nikalákua. I he'eku manatú, ko ha fefine 'ofa, ngāue mālohi, mo faivelenga ia. I he'eku tupu haké, na'a ne fakatō ki hoku loto kei si'i 'a e tengā 'o e tuí i he'eku mamata ki he'ene lotu fakamaatoato ki he 'Otuá mo 'ene 'ave au ki he misa he Sāpate kotoa ke lotu kia Sisū. Ka neongo ia, na'e 'ikai faingofua 'ene mo'uí. Makehe mei he ngaahi me'a lahi kehe na'a ne faí, na'a ne ngāue i he'ene kei si'i ko ha fefine tauhi 'api ki ha famili tu'umālie. Hangē ko e me'a fakamamahi angamahení, na'a ne feitama ki he tangata na'a ne ngāue ki aí pea 'i he taimi ne 'ikai ke ne toe lava ai 'o fufuu'i 'ene feitamá, na'e tuli ia mei he ngāué.

Na'e fā'ele'i 'eku tamai ko Niuelí mei he feitama ko iá, pea neongo ko ha ki'i kolo s'iisi'i 'a Potosi pea na'e 'ilo'i 'e he tokotaha kotoa kau ai 'a Niueli 'a 'ene tamaí, ka na'e 'ikai fetu'utaki fakahangatonu 'a Niueli mo ia pe 'i ai ha'ana vā fetu'utaki.

Na'e 'ikai teitei mali 'a 'Isapeli, pea na'e 'i ai ha'ane fānau tu'utāmaki kehe 'e toko ua. Hili ha vaha'ataimi mei ai, na'a ne hiki mo 'ene fānau 'e toko tolú ki he kolomu'a 'o e fonuá ko Manakua, ko e fekumi ki ha ngaahi faingamālie ngāue mo ako lelei ange.

Ko 'eku ongomātuá, ko Niueli mo Tepi Pelenikou

*'Oku tau omi kotoa
ki he temipalé ke
fakamo'ui fakalau-
mālie kitautolu mo
'oange ki he ni'ihi
'i he tafa'aki 'e taha
'o e veilí 'a e fainga-
mālie ke fakamo'ui
foki mo kinautolu.*

Lolotonga e ta'u hongofulu tupu lahi 'a Niuelí, na'e kamata ke ma'unimā ia 'e he kava mālohi. Ne faifai peá ne fetaulaki pe a mali mo 'eku fine'eikí ko Tepi, peá 'i ai 'ena fānau 'e toko fā. Na'e uesia 'e he'ene ma'u kava mālohi 'a 'ena nofo-malí he ta'u lahi, peá hili 'ena hiki ki Seni Felenisisikou, Kalefónia, USA, na'a na māvae leva. Ko e pangó, he na'a ne mālōlō 'i ha'ane taonakita hili ha ngaahi ta'u si'i mei ai.

Na'a ku hoko mo 'eku fine'eikí ko ha mēmipa 'o e Siasi 'o Sisū Kalaisi 'o e Kau Mā'oní 'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní 'i ha ngaahi ta'u si'i kimu'a peá mālōlō 'eku tangata'eikí. Hili ha ngaahi ta'u mei he'ene pekiá, na'e fakahoko kotoa e ngaahi ouau fakatemipale fakaofongá ma'ana, tuku kehe pē 'a e taha: ko e ouau silá. I he taimi ko iá, na'e 'ikai ke u fie 'eke ki he'eku fine'eikí pe na'a ne fie sila kiate ia, he na'a ku 'ilo'i e faingata'a hona vā fetu'utaki.

Pea na'e hoko leva ha mana. Na'e misi 'eku fine'eikí 'o sio ki hono husepāniti ko Niuelí 'oku 'i tu'a 'i he matapā he peito 'i hona 'api 'i Manakuá, 'oku mafao mai hono nimá 'o fakaafe'i ia ke na ò. Na'a ne 'a hake mo ha ongo'i nonga 'i hono lotó. Ne 'ikai fuoloa mei ai, na'a ne fetu'utaki telefoní mai 'i ha 'aho 'e taha peá ne talamai 'i he nonga, "Te u sila ki ho'o tamaí he Tokonaki ko 'ení. Te ke lava 'o ha'u kapau 'okú ke loto ki ai."

Na'a ku tali fiefia ange, "Io, 'oku ou fie kau ki ai!" Hili 'ema talanoa telefoní, na'a ku fiefia 'i he'eku fakatokanga'i 'e lava foki ke sila'i au kiate kinaua.

'I ha pongipongi Tokonaki faka'ofo'ofa, na'a ku tū'ulutui ai mo 'eku fine'eikí, mo hoku husepāniti 'i ha 'ōlita topupatu he temipalé peá fakahoko e ngaahi ouau sila mo'ui mo fakaofongá na'e 'omi ai e faingamālie kiate au mo 'eku ongomātuá ke mau fakataha 'o ta'engatá. Na'e 'i ai foki mo hoku fohá 'o fakaofongá'i hoku tuonga'ané, 'a ia na'e pekia 'i he ngaahi ta'u kimu'a. I he momeniti topupatu ko iá, na'e ngalo kotoa e mamañi. Ne mau ongo'i kotoa e nonga mo e fakamo'ui 'oku 'omi 'e hotau Fakamo'ui ko Sisū Kalaisi 'o fakafou 'i He'ene Fakaleleí, 'i he ongo tafa'aki fakatou'osi 'o e veilí.

Hili ha ngaahi ta'u lahi, ne u misi ai 'o sio ki he'eku tangata'eikí 'i ha me'a ne hangē ha tu'unga malangá 'i he taha 'o hotau ngaahi 'apisiasí. Na'a ne tui ha sote hina mo ha hēkesi, pea na'a ne fai ha pōpoaki fakalaumālie. Na'a ku lava 'o vakai 'i he'eku misí na'a ne hoko ko ha taki taukei 'o e Siasi. 'Oku 'ikai ke u 'ilo'i pau e 'uhinga 'o e misi ko iá, ka 'okú ne 'omi 'a e 'amanaki lelei mahalo kuó ne tali e ongoongolelei 'a Sisū Kalaisi 'i he maama tatali'anga 'o e ngaahi laumālié.

Ne 'i ai ha taimi, ne mau fakahoko foki ai e ngāue fakatemipalé ma'a 'eku kui-fefine ko 'Isapeli, tukukehe e ouau sila ki he malí koe-'uhí na'e 'ikai ke ne mali 'i he'ene kei mo'uí. Fakakaukau ki he me'a ni,

*Koe'uhí ko e
feilaulau fakalelei
'a e Fakamo'uí,
'oku faka'atā 'e
he ngaahi ouau
fakamo'ui 'o e
temipalé ke toe
fanau'i kitautolu
mo 'etau ngaahi
kuí.*

ko ha fefine hangē ko 'Isapelí, na'e 'ikai faka-'apa'apa'i 'e he kakai tangatá pea na'a ne fepaki mo ha ngaahi faingata'a lahi 'i he'ene mo'uí, 'e lava 'o foaki kiate ia 'a e faingamālie 'i he tafā'aki 'e taha 'o e veilí ke ne faka'aonga'i 'ene tau-'atāina ke filí pea fai ha fuakava toputapu mo e 'Otuá 'i ha ouau fakafofonga 'i he temipalé. Na'a ne tatau mo kitautolu kotoa, 'o fie ma'u ke fakalahi 'a e tuí, fie ma'u e fakatomalá, fie ma'u e 'ofá, fie ma'u e fakamā'oni'oni'i—'i hono fakanounouú, fie ma'u e fakamo'uí.

'I he'eku manatu ki ai he taimi ní, 'oku ou lava 'o vakai neongo na'e faingata'a ia 'a Niueli 'i he'ene kei si'i pea ma'unimā 'e ha me'a faka-'auha, ka na'e mālohi ange 'ene 'ofa ki he'ene

fānaú 'i hono ngaahi vaivá. 'I he taimi na'a ne feohi ai mo kimautolú, ne hāsino ai hono ngaahi 'ulungaanga lelei tahá. Na'a ne anga'ofa ma'u pē kiate kimautolu, pea 'oku 'ikai ke u teitei manatu'i ha taimi na'a ne 'ita ai kiate kimautolu ko 'ene fānaú. Koe'uhí 'oku 'alo'ofa 'a e 'Otuá, 'oku foaki foki kia Niueli 'a e faingamālie ke ne faka'aonga'i 'a e tuí, ke fakatomala, pea tali 'a Sisū Kalaisi ko hono Huhu'i 'o fakafou 'i he ngaahi ouau fakamo'ui 'o e temipalé 'oku fakahoko 'i he temipale mā'oni'oni. 'Oku fie ma'u foki 'e Niueli 'a e fakamo'uí 'o hangē ko kitautolu kotoa.

Ko ha sīpinga pē 'eni 'e ua 'o e ngaahi tāpuaki ta'engata 'o e fakamo'uí 'oku foaki ki he n'i'ihī fakafo'iituitú mo e ngaahi fāmilí 'i he ngaahi temipale kotoa 'a e 'Eikí he funga 'o e māmaní. Hangē ko e akonaki 'a Palesiteni Nalesoní, "Oku tau fakaafe'i e fānau kotoa 'a e 'Otuá he ongo tafā'aki fakatou'osi 'o e veilí ke nau ha'u ki honau Fakamo'uí, ma'u e ngaahi tāpuaki 'o e temipale mā'oni'oni, ma'u ha fiefia 'oku tu'uloá pea mo'ui taau ke ma'u e mo'ui ta'engatá."³

'I he'eku fakakaukau ki he me'a kotoa ko ia ne fie ma'u ke hoko kae ma'u 'e 'Isapeli mo Niueli 'a e me'a'ofa ta'engata ko iá, 'oku ou 'ilo'i ai ko ha mana ia ne malava ke fakahoko 'e ha Tamai Hēvaní 'ofa mo ha Fakamo'uí 'oku 'ofa haohaoa 'iate kitautolu pea kuó Ne ui 'a kitautolu takitaha ke tokoni 'i he ngāue mo e nāunau 'a e 'Otuá.

Kuo pehē 'e Palesiteni Nalesoni fekau'aki mo e tānakí fakataha 'o Isilelí: "Oku fie ma'u 'e he tokotaha kotoa pē 'i he fānau 'etau Tamai Hēvaní, 'i he ongo tafā'aki 'o e veilí, 'a e pōpoaki 'o hono toe fakafoki mai 'a e ongoongolelei 'o Sisū Kalaisí. 'Oku nau fili ma'anautolu pē 'o kapau 'oku nau fie ma'u ke 'ilo lahi ange." Na'a ne fakamatala leva 'o pehē: "Ka 'i ai ha fa'ahinga taimi 'okú ke fai ai ha fa'ahinga me'a 'oku tokoni ki ha fa'ahinga taha pē—'i he ongo tafā'aki 'o e veilí—'o ke fai ha ngaahi fuakava mo e 'Otuá pea ma'u honau papitaisó mo e ouau fakatemipalé, ko ho'o tokoni ia ki hono tānaki fakataha 'o Isilelí. 'Oku faingofua pehē ia."⁴

'Oku 'ikai ke u 'ilo pe kuo hanga 'e he'eku kui ko 'Isapelí, mo 'eku tamai ko Niuelí, mo e toenga 'o 'eku ngaahi kui kuo fakahoko ki ai

e ngāue fakatemipalé 'o tali 'a e ontoongolelei 'o Sisū Kalaisí 'i he maama tatali'anga 'o e ngaahi laumālié. Ka neongo ia, 'oku ou lava 'o 'amanaki lelei, faka'aonga'i 'a e tuí, fakahoko mo tauhi e ngaahi fuakava mo e 'Otuá, pea mo'ui 'i ha founiga te ne faka'atā ke u nofo mo 'eku ngaahi kuí "i ha tu'unga 'o e fiefia 'a ia 'oku 'ikai hano ngata'anga" (Molomona 7:7).

Pea 'i he'eku a'u ki he tafa'aki 'e taha 'o e veilí, kapau kuo te'eki ke nau tali e ontoongolelei 'o Sisū Kalaisí, te u fakapapau'i ke ako'i ia kiate kinautolu! 'Oku 'ikai ke u fa'a tatali ke fā'ofua kiate kinautolu, 'o talaange 'a e lahi 'o 'eku 'ofa 'iate kinautolú, talanoa loto-'ofa mo kinautolu 'a ia ne 'ikai ke mau fakahoko 'i he'enau kei mo'ui, pea fakamo'oni kiate kinautolu "ko Sisū ko e Kalaisí, ko e 'Otua Ta'engatá."⁵

Ko e Mālohi ke Faifakamo'ui

Ko e taimi 'e ni'ihi 'oku hanga 'e he tangata pe fefine fakakakano 'iate kitautolú 'o 'ai ke tau fakakaukau kuo ui kitautolu ke "fakalelei'i" e kakai kehē. Kuo 'ikai ui kitautolu ke hoko ko e "kau fakalelei" ki he ni'ihi kehē, pea kuo 'ikai ui kitautolu ke akonaki pe fakaanga. Kuo ui kitautolu ke tau ue'i, hiki hake, fakaafe'i e ni'ihi kehē, hoko ko ha kau toutai kakai, mo e kau toutai 'o e ngaahi laumālié kae lava ke nau ma'u e faingamālie ke fakamo'ui fakalaumālie kinautolu 'e Sisū Kalaisí ko hotau Fakamo'ui mo e Huhu'i.

'Oku tau lau 'i he 'Isaia 61, 'a e folofola 'a e 'Eikí, 'a ia na'a Ne toe folofola 'aki foki 'i he kamata 'Ene ngāue fakafafekau 'i Selusalemá (vakai, Luke 4:18–19). Na'a Ne folofola:

"Oku 'iate au 'a e Laumālie 'o e 'Eikí ko [e 'Otuá]; koe'uhí kuo fakanofa au 'e [he 'Eikí] ke u malanga 'aki 'a e ontoongolelei ki he angamalū; kuó ne fekau au ke nono'o 'a e loto mafesi, ke fakahā 'a e tau'atāina ki he kau pōpulá, pea ke fakaava 'a e fale fakapōpulá kiate kinautolu kuo ha'isiá;

"Ke fakahā 'a e ta'u lelei 'o [e 'Eikí], pea ko e 'aho 'o e houhau 'a hotau 'Otuá; ke fakafiemālie'i 'a kinautolu kotoa pē 'oku mamahí;

"Ke 'atu 'a e fiefia kiate kinautolu 'oku mamahi 'i Saioné, ke 'atu kiate kinautolu 'a e hoihoifua ko e fetongi 'o e efuefu, 'a e lolo 'o e fiefia ko e fetongi 'o e mamahi, 'a e kofu 'o e fakamālō ko e fetongi 'o e laumālie kuo mafesi; ke ui 'a kinautolu ko e ngaahi 'akau 'o e mā'oni-'oni, na'e tō 'e [he 'Eikí] koe'uhí ke ontoongolelei ai ia.

"Pea te nau langa 'a ia na'e mu'aki maumaú, te nau toe fokotu'u 'a ia na'e faka'auha fuoloá, pea te nau fakafo'ou 'a e ngaahi kolo kuo li'akí, ko e maumau 'o e to'u tangata tokolahí" ('Isaia 61:1–4).

Na'e akonaki 'a 'Eletā Teili G. Lenilani 'o pehē: "'Oku 'omi 'e he hisitolia fakafāmilí mo e ngāue fakatemipalé 'a e mālohi ke fakamo'ui e me'a 'oku fie ma'u ke fakamo'ui. . . . 'Oku hanga 'e he 'Otuá 'i Hono ivi ta'efakangatangatá, 'o sila'i mo fakamo'ui 'a e fakafo'ituituí mo e ngaahi fāmilí neongo 'a e ngaahi me'a fakamamahí, molé, pea mo e faingata'a."⁶

Kuo akonaki 'a Palesiteni Nalesoni 'o pehē "ko e mālohi mo'oni ko ia ke faifakamo'ui . . . ko ha me'afaoaki ia mei he 'Otuá"⁷ peá ne fakamatala

foki 'o pehē ko e "toetu'u ko e ngāue faifakamo'ui taupotu taha ia 'a e 'Eikí. Fakafeta'i kiate Ia, 'e fakafoki e sino kotoa pē ki hono tu'unga totonu mo haohaoá. Fakafeta'i kiate Ia, 'oku 'ikai ha tükunga 'e taumu'a valea. Fakafeta'i kiate Ia, 'oku hanganaki mai ha ngaahi 'aho lelei ange, 'i he mo'ui ni mo e mo'ui hili 'a e mo'ui ní. 'Oku fakatatali mai 'a e fiefia mo'oni kiate kitautolu—hili 'a e mamahí."⁸

'Oku ou fakamo'oni 'oku 'ofa lahi 'etau Tamai Hēvaní 'iate kitautolu kuó Ne tuku mai ai "ha hala"⁹ koe'uhí kae lava ke fakamo'ui fakatu'asino mo fakalaumālie kitautolu takitaha 'i he'etau fakamāloha e tui kia Sisū Kalaisí, fakahoko mo tauhi 'etau ngaahi fuakava mo e 'Otuá, pea muimui ki He'ene ngaahi fekaú. 'Oku ou fakamo'oni na'e hā'ele mai 'a Kalaisi ki he māmaní "ke fakamo'ui 'a e loto mafesi, ke malanga 'aki 'a e hahu'i ki he kau pōpulá" (Luke 4:18) koe'uhí ke lava ke tau "hoko 'o mā'oni'oni, ta'e-ha-'ila" (Molonai 10:33). ■

Mei ha lea na'e fai ki he kau palesiteni mo e kau metuloni 'o e temipalé 'i he 'aho 17 o 'Okatopa 2019.

MA'UANGA FAKAMATALÁ

- Russell M. Nelson, "Teuteu ki he Ngaahi Tāpuaiki 'o e Temipalé," *Liahona*, 'Okatopa 2010, 41.
- James E. Faust, "Spiritual Healing," *Ensign*, May 1992, 7.
- Russell M. Nelson, "Tuku Ke Tau Vilitaki Atu," *Liahona*, Mē 2018, 118–19.
- Russell M. Nelson, "Amanaki'anga 'o 'Isileli" (fakataha lotu fakaemāmani lahi 'a e to'u tupú, 3 Sune 2018), *HopeofIsrael.ChurchofJesusChrist.org*
- Peesi 'uluaki 'o e Tohi 'a Molomoná.
- Dale G. Renlund, "Hisitolia Fakafāmilí mo e Ngāue Fakatemipalé: Silá mo e Fakamo'ui," *Liahona*, Mē 2018, 46, 48.
- Russell M. Nelson, 'i he Sheri Dew, *Insights from a Prophet's Life: Russell M. Nelson* (2019), 150.
- Russell M. Nelson, "Jesus Christ—the Master Healer," *Liahona*, Nov. 2005, 87–88.
- Vakai, 'Isaia 42:16; 51:10; 1 Nifai 3:7; 9:6; 17:41; 22:20; 2 Nifai 8:10; 9:10; 'Eta 12:8; Tokateline mo e Ngaahi Fuakava 132:50.

Ue'i Fakalaumālié mo e Ha'u, 'o Muimui 'Iate Aú

Saimar Karina Romay De Rojas, Vāhenga Kuaiasí, 'Ekuatoa

*Lolotonga hono teuteu ha lēsoni ma'á e kau finemuí,
ne u fakakaukau ke 'ahi'ahi ha me'a fo'ou.*

Na'á ku vakai ki he ngaahi peesi 'o e lēsoni 'a e Kau Finemuí ne 'amanaki ke u fakahoko 'i he Sāpate hono hokó. Na'e mahu'inga mo 'aonga e ngaahi lea 'a e Taki Mā'olunga ne 'asi aí, ka na'e motu'a ia.

Hangē ko 'ení, na'e hoko 'a Palesiteni Sipenisā W. Kimipolo (1895–1985) ko e Palesiteni 'o e Siasí 'i he taimi ne u papitaiso aí. Na'á ku mahu'inga'ia 'i he'ene ngaahi leá, 'a ia na'e lahi 'i he tohi lēsoní, ka na'á ku hoha'a he 'ikai ongo'i 'e he kau finemuí ha ngaahi lea 'a e kau taki na'e 'ikai ke nau 'iló.

Na'á ku lotua ha fakahinohino pea ongo'i ha ue'i ke 'ahi'ahi ha me'a fo'ou. Na'á ku 'omi e ngaahi talanoa fakamuimuitahá mo fakakau ha ngaahi lea mei he konifelenisi lahi fakamuimuitahá, 'o faka'aonga'i ha lea 'a Palesiteni Tōmasi S. Monisoni (1927–2018). Na'e faka'ohovale e ngaahi olá. Ne mau fakahoko ha lēsoni makehe pea tokolahi e kau mai ki aí. Talu mei ai, na'á ku faka'aonga'i e tohi lēsoní ko ha fakahinohino ke teuteu 'eku ngaahi lēsoní.

Na'e fie ma'u ke toe lahi ange e ngāue 'i he founiga teuteu ko iá. Na'e pau ke u ako lahi ange, feinga ke 'ilo'i lelei ange e kau finemuí, mo fakakaukau ki he ngaahi a'usia na'a mau ma'u. Na'á ku kumi leva ha ngaahi sīpinga mo e ngaahi lea mei he kau taki mo'ui 'o e Siasí te u lava 'o faka'aonga'i ke fakafelāve'i mo 'enau mo'ui. Na'á ku fiefia ke toe lahi ange 'eku ngāue ke fai ma'a e kau finemuí koe'uhí ko 'eku 'ofa 'iate kinautolú.

Ne faifai pea fakatokanga'i 'e he'eku kau takí 'eku me'a na'e faí. Na'á ku manavasi'i na'a nau tafulu'i au 'i he'eku angatu'u, ka na'a nau poupou'i au ke u hokohoko atu.

'I ha ngaahi uike si'i kimu'a 'i he faka'osinga 'o e 2012, na'e kole mai ai ki he kau taki to'u tupu 'i homau siteikí ke mau kau ki ha fakataha ako 'a ia na'e fakafe'iloaki ai 'e he kau taki fakasiteikí ha naunau fakalēsoni fo'ou ma'á e to'u tupú ne ui ko e Ha'u, 'o Muimui 'Iate Au.

Ne 'ikai ke u fa'a tui ki he me'a ne u fanongo ki aí. Na'e fakamatala'i 'e he kau taki fakasiteikí 'oku totonu ke tau faiako 'o hangē ko e 'Eikí, 'o fekumi ki ha ue'i fakalaumālie ki he'etau ngaahi lēsoní mei he kau palōfita mo e kau 'apostolo mo'ui, pea feinga ke 'ilo'i lelei ange hotau to'u tupú. Na'á ku 'osi ma'u ha fakamo'oni ki he ngaahi me'a ko iá.

Na'e fehu'ia 'e he ni'ihī kehe 'a e founiga ke teuteu'i ai e ngaahi lēsoní, ka na'e mahino lelei kiate au e founiga fo'oú. Na'á ku ongo'i ko e Ha'u, 'o Muimui 'Iate Au ko ha tali ia mei he 'Eikí pea na'e 'ikai ke u angatu'u. Na'á ku ongo'i na'á Ne teuteu'i au ke ako'i e naunau fakalēsoni fo'ou ko 'ení. 'Oku ou 'ilo kapau te tau lotofakatōkilalo mo faivelenga pea fanongo ki he Laumālie Mā'oni'oní, 'e mahinongofua kiate kitautolu 'a e ngaahi liliu kotoa 'oku fanonganongo 'e hotau kau palōfítá mo e kau 'apostoló. ■

Ko Ha Tali ki ha Tohi ne Te'eki 'Avé

Elisabeth Allen, 'lutā, USA

*Na'a ku fakatokanga'i e tohí i he'eku kato folofolá peá u fakaava ia.
'Oku ou fiefia lahi na'e 'ikai ke u meili ia!*

Na'e talitali 'e he'eku mātu'a leleí ki hona 'apí ha ngaahi foha 'e toko fā pea mo au, ko 'ena tama fefine pē 'e tahá, 'o fakahokohoko pē. Kuo mau vāofi ma'u pē 'o lahi ange 'i homau ta'u motu'á. Kuo mau fepoupouaki pea lahi mo ha ngaahi manatumelie mahu'inga 'o e taimi ne mau feohi fakataha aí. Kuo mau hoko ma'u pē ko ha ngaahi kaungā-me'a lelei!

Ko hono 'uhinga ia na'a ku fu'u ongo'i looto-mamahi ai 'i he taimi na'e fili ai 'e ha taha hoku ngaahi tuonga'ané ke to'o 'ene mo'uí. Na'a ku hoha'a he 'ikai lava 'e hoku mafú 'o kātekina e mamahí—'oku 'ikai ko e lea totonú 'a e *mamahí*. 'Oku 'ikai ha lea 'e mālohi fe'unga ke ne fakaha'a'i e a'usia fakamamahi 'o e mole ha taha 'okú te 'ofa ai ki he taonakitá. 'Oku liliu fakafokifá ai ho'o mo'uí.

Na'a ku falala ki he 'Eikí ke tokoni'i au ke u tokanga'i hoku fāmilí mo fakahoko hoku ngaahi fatongia kehé lolotonga 'eku fefau'uhí mo e ngaahi fehu'i fakatupu lotomamahi fekau'aki mo hoku tuonga'ané mo 'ene pekiá.

I he'eku kole tokoni ki he 'Eikí, na'a ku ongo'i ne ue'i au ke hiki 'eku ngaahi fehu'i ki he palōfitá 'i ha tohi. Na'a ku tui mo'oni na'e fu'u mamafa mo mahu'inga 'eku ngaahi fehu'i pea ko ha palōfita pē te ne lava 'o

talí, ka na'a ku 'ilo'i mahalo na'e 'ikai fie ma'u ke 'ave ha tohi ki he palōfitá. Na'a ku kī'i momou ka na'a ku manatu ki he'eku lava 'o ngāue fakataau ki he'eku ngaahi ue'i he kuohilí.

Na'a ku fai pē 'a e tohí 'i he lo'i-mata'ia kia Palesiteni Lāsolo M. Nalesoni. Na'a ku tohi fekau'aki mo e ongo na'a ku ma'u mo e founiga 'eku laka ki mu'a 'o kapau pē na'a ku 'ilo'i 'a e ngaahi tali ki he ngaahi fehu'i 'i he'eku fakakaukaú. Na'a ku faka'osi 'eku tohí, fa'o ia ki ha sila ne fakatu'a-sila kia Palesiteni Nalesoni, pea fa'o ia ki he'eku kato folofolá.

Na'e ngalo 'iate au 'a e tohí. Na'a ku fakatokanga'i ia 'i he'eku kato folofolá hili ha vaha'ataimi peá u fakaava ia. 'I he'eku lau 'a e tohí, na'a ku fakatokanga'i ne fakafou 'i he tuí mo 'eku ako folofolá, lotú, 'alu ki he temipalé, mo e fa'a kātakí, ne tataki au 'e he Laumālie. Mā'oni'oni ki he tali ki he fehu'i kotoa pē na'a ku hikí! Na'a ku ongo'i ofi ki he Fakamo'uí mo 'Ene 'ofá.

'Oku ou fiefia lahi na'e 'ikai ke u meili 'a e tohí! Ka na'a ku ma'u ha ngaahi

a'usia mahu'inga na'a ne toe ako'i mai 'oku 'ofeina au 'e he 'Eikí mo e kotoa 'Ene fānau fakafo'ituituí, pea te Ne tataki mo fakahinohino'i kitautolu.

Na'a ku tui 'i ha taimi 'e taha na'e fu'u faingata'a 'eku ngaahi fehu'i pea ko ha palōfita pē te ne lava 'o tali kinautolú, ka kuó u 'ilo'i 'iate au 'a e mo'oni 'o e folofola 'a e Fakamo'uí: "E 'ikai te u tuku ke tuenoa 'a kimoutolu: te u ha'u kiate kimoutolu (Sione 14:18). ■

Ko e Fakaakeake Hoku Tuonga'ané mo e 'Ofa 'a e Tamai Hēvaní

Makarena Molina, Vina tela Mā, Silei

*Hili e fakatu'utāmaki ne fepaki mo hoku tuonga'ané,
na'a ku ako ai 'o 'ilo 'oku 'i ai ha'aku Tamai 'oku 'ofa 'iate au.*

Nā'e ta'u 19 hoku tuonga'ane ko 'Iokó 'i he taimi ne tu'i ai ia 'e ha faka'uli konā. Ko e me'a mālié, na'e to'o 'e he kaungāme'a 'o 'Iokó ha kalasi ki he 'uluaki tokoní (first aid) 'i ha uike 'e ua kimu'a. Na'a ne lava 'o tokoni kei mo'ui hoku tuonga'ané kae 'oua kuo a'u atu e kau ngāue tokoni fakavavevavé 'o 'ave ia ki he falemahakí.

Ko e lahi taha 'a e ngaahi falemahaki fakalotofonuá ko e toketā neave pē 'e taha na'e ngāué, ka 'i he taimi na'e a'u atu ai 'a 'Iokó, ne fakatahataha mai ki ai ha kulupu 'o e kau toketā neavé ki ha konifelenisi makehe. Na'a nau ngāue kotoa leva he taimi pē ko iá ke tokoni kiate ia.

Na'e māhina 'e ono e tokoto falemahaki 'a 'Iokó, pea ko e māhina 'e tolu ai na'e te'eki ke ne ake. Lolo-tonga 'ene 'i aí, na'e nofo 'eku fine'eikí mo ia mei he 7:00 a.m. ki he 7:00 p.m. 'i he 'aho kotoa pē. Na'e lotu mo 'aukai e kau mēmipa 'o e uōtī mo e siteikí ma'a 'Ioko mo foaki ha ngaahi tāpuaki lakanga fakataula'eiki kiate ia.

Na'e tali 'emau ngaahi lotú 'i he 'aho 11 o Sānuali 2011 'i he taimi na'a ne ake aí. Na'e hokohoko atu e 'a'ahi 'a e kāingalotú kia 'Iokó mo tokoni ke mau tokanga'i ia lolotonga 'ene faka-akeake 'i falemahakí. Na'a nau hangē ha kau āngelo tauhí lolotonga e taimi faingata'a ni.

'I he 'aho ní, 'oku kei 'i ai pē ha ngaahi palopalema fakatu'asino 'oku fepaki mo 'Ioko, kau ai e mole taimi nounou e manatú. Ka 'okú ne lue, pea 'okú ne lava pē 'o talanoa. 'Oku 'ikai tui e kau toketaá ki ai.

Na'a ku 'i he Kau Finemuí 'i he taimi na'e faingata'a ia ai 'a 'Ioko 'i he fakatu'utāmaki. Na'a ku lau ma'uloto he uike kotoa 'a e, "Ko ha ngaahi 'ofefine kitautolu 'o e Tamai Hēvaní, 'okú Ne 'ofa 'iate kitautolu," ka na'e 'ikai loko mahino kiate au e mahu'inga 'o e ngaahi leá. Hili e fakatu'utāmaki, na'a ku ako ai 'o 'ilo 'oku 'i ai mo'oni ha'aku Tamai 'oku 'ofa 'iate au.

'Oku hāsino e 'ofa ko iá 'i he temipalé. Na'e sila'i au mo 'Ioko ki he'ema ongomātu'a, pea na'a ku 'ilo'i

ai kapau 'e mole hoku tuonga'ané, te u toe fakataha pē mo ia. Nā'e hoko 'eni ko ha fakafiemālie lahi kiate au mo hoku fāmilí.

'I he hili pē 'a e fakatu'utāmaki, 'i he taimi ne fakahā mai ai 'e he kau toketaá na'e toe pē ha lau houa 'i he mo'ui 'a 'Iokó, na'a ku lotu fakamātoato ki he Tamai Hēvaní ke fakahaofi ia. 'I he taimi na'e mo'ui ai 'a 'Iokó, na'a ku fie 'alu 'o ngāue fakafaifekau ke vahevahe mo e ni'ihi kehē 'a e ngaahi mana ne mau a'usiá.

Na'e hoko e talanoa 'o e fakaakeake hoku tuonga'ané ko ha tāpuaki ia ki he kakai tokolahi na'a ku ako'i 'i he'eku hoko ko ha faifekau 'i Peluú. 'I he'eku vahevahe 'ema ngaahi a'usiá, tautaufitio ki he kakai ne nau fepaki mo ha ngaahi tūkunga faingata'a, na'e ongo ia ki honau lotó.

'Oku tau fa'a fifili ki he 'uhinga 'oku hoko ai e ngaahi me'a faingata'a, ka 'i he'etau falala ki he 'ofa 'a 'etau Tamai Hēvaní, 'oku tau 'ilo'i 'e iku pē 'o fengāue'aki e me'a kotoa ki hotau leleí (vakai, Loma 8:28). ■

Ko Hoku Fohá, ko e Tohi 'a Molomoná, pea mo Au

Ane Mekisoni, 'Aitahō, USA

*Hangē pē ko e ngāue fakaetauhi mo e akonaki
fakataautaha 'a e Fakamo'uí, 'okú Ne tokoni
mai ke tau ako'i tahataha 'etau fānaú.*

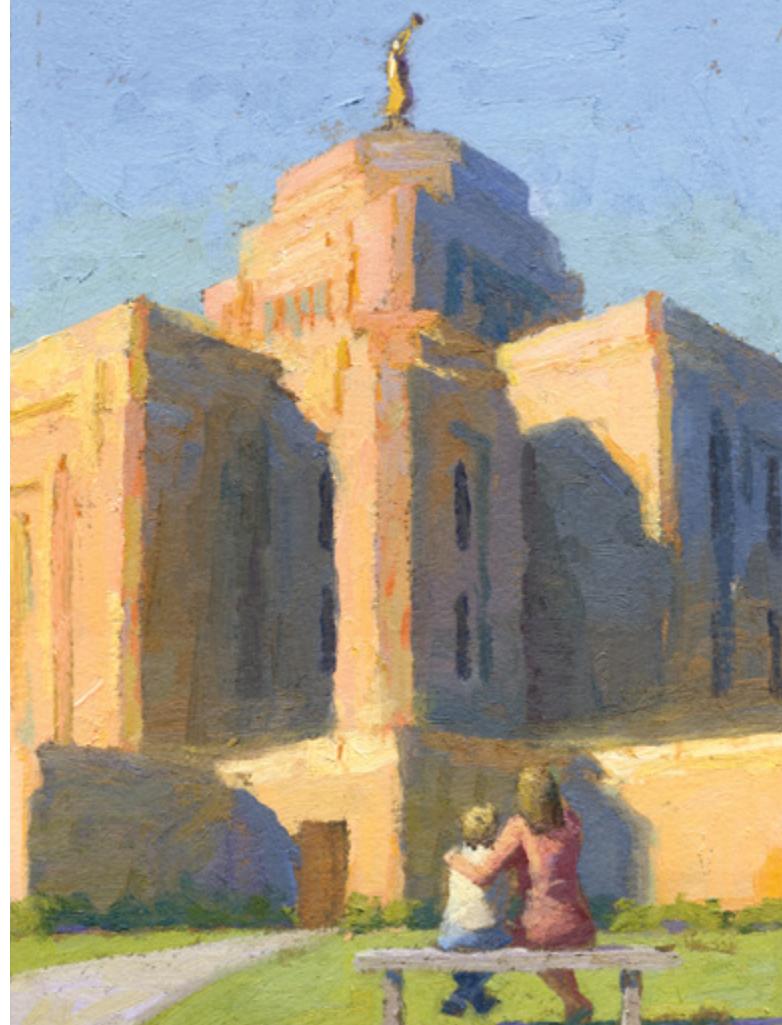
I ha 'aho 'e taha na'á ku sio ai 'i ha 'initaviu mo Misa Teti R. Kalisitā, 'a ia na'e hoko he taimi ko iá ko e Palesiteni Lahi 'o e Lautohi Faka-Sāpaté. I he'eku hiki ha fakamatatalá, na'á ku ma'u ha ongo ki he founiga ke fakalelei'i ai hoku vā mo hoku foha ko Sioné. Na'á ku ongo'i 'oku totonu ke ma lau kakato fakataha 'a e Tohi 'a Molomoná kimu'a peá ne papaitiso 'i he māhina 'e ono kimui aí.

Ne mātu'aki mahino 'a e ue'i ko 'ení he na'á ku 'ilo'i 'a e loki mo e taimi 'oku totonu ke ma lau aí. Na'á ku ongo'i foki 'oku totonu ke faka'osi 'ema lau folofolá 'i he kelekele 'o e Temipale Melitianē 'Aitahoó.

I he'ema tuku taimi ke lau taufetongi ai he pō kotoá, na'e lelei ange homa vā fetu'utakí. Na'e lahi ange 'ema fekātaki'akí, lelei ange 'ema femahino'aki 'i he'ema ngaahi fakakaukaú, peá ma ongo'i ma'u pē 'a e Laumālie Mā'oni'oni.

I he pō kimu'a pea 'osi 'a e tohí, na'á ma lau ai e palōmesi ko ia 'a Molonaí kapau te tau kole ki he 'Otuá 'i he loto-fakamātoato, mo e loto-mo'oni pea ma'u e tui kia Kalaisí pe 'oku mo'oni e Tohi 'a Molomoná, te ma 'ilo'i 'a hono mo'oni 'i he mālohi 'o e Laumālie Mā'oni'oni (vakai, Molonai 10:4–5). Na'á ma ongo'i 'a e fakamo'oni 'oku mo'oni e Tohi 'a Molomoná, ko Siosefa Sāmitá ko ha palōfita, pea ko e Siasi 'o Sīsū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní ko e pule'anga ia 'o e 'Otuá 'i he māmaní.

Na'á ma tangutu he 'aho hono hokó 'i ha sea 'i he kelekele 'o e temipalé. Na'á ma vakai hake ki he tā tongitongi 'o e 'āngelo ko Molonaí pea toe lau 'ene fakamo'oni

faka'osi. Talu mei he 'aho ko iá, kuo lea 'a Sione 'i ha ngaahi taimi lahi 'o kau ki he taimi na'á ma lau fakataha ai e Tohi 'a Molomoná 'i he temipalé. Ko e taimí ni 'i he'eku 'alu ki he temipalé, 'oku ou vakai ki he seá pea fakakaukauloto ki he momeniti makehe ko ia ne u ma'u mo Sione 'i he'ema a'usia 'ema taumu'a ne ue'i fakalaumālié.

Na'e pehē 'e Palesiteni Heneli B. Aealingi, ko e Tokoni Ua 'i he Kau Palesitenisi 'Uluakí, "E mahino ki he mātu'a potó ko e faingamālié 'oku ma'u ia 'i hono tataki takitaha e fānaú mo kinautolu, ke nau tali kakato ange e fakaafe 'a e 'Eikí ke ha'u kiate Iá."¹

'Oku ou tui 'oku mahu'inga e kupu'i lea ko e "tikitaha e fānaú." Hangē pē ko e ngāue fakaetauhi mo e akonaki fakataautaha 'a e Fakamo'uí, 'okú Ne tokoni mai ke tau ako'i tahataha 'etau fānaú.

Na'e fakahā mai 'e he fakahinohino fakalaumālié ko ia ne u ma'u ke laukonga mo Sioné, 'oku 'afio'i 'e he 'Eikí 'eku fānaú 'o lelei ange 'iate au. 'Oku ou 'ilo kapau te u fanongo mo muimui ki He'ene akonakí, te Ne 'omi 'a e fakahinohino ki he founiga te u lava 'o tataki mo fakahinohino'i ai 'eku fānaú takitaha ke foki kiate Iá. ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Henry B. Eyring, "Ko ha 'Api 'Oku 'Afio ai e Laumālie 'o e 'Eikí," *Liahona*, Mē 2019, 23.

Hilamani 13–16

'AOKOSI—6 SEPTEMA

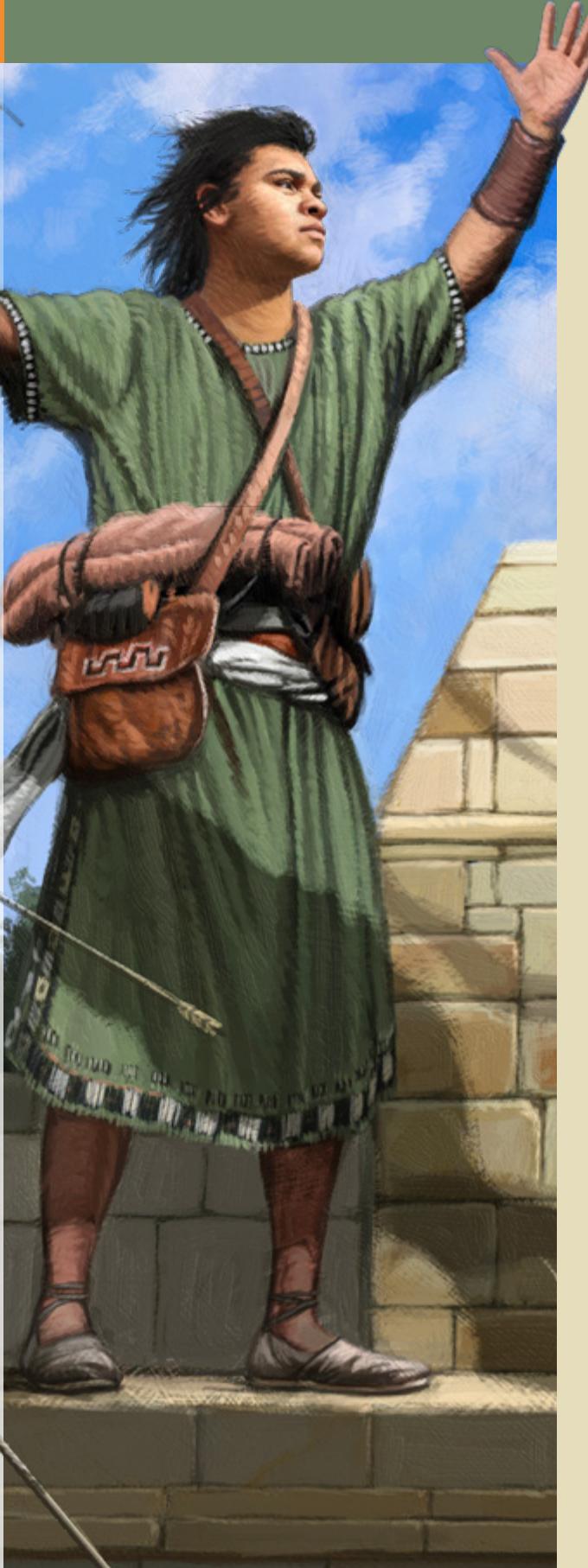
Ko Samuelā ko e tangata Leimaná ko ha palōfita ia na'e malanga ki he kakai Nifaí. Na'e fakafisinga'i ia 'e he tokolahī, ka na'e fanongo ha n'ihi toko si'i mo tui ki he'ene ngaahi akonaki ne ue'i fakalaumālié. Lolo Tonga e konifelenisi lahí mo ha ngaahi taimi kehe, 'oku tau ma'u ai e faingamālie ke fanongo mo poupou'i 'a Palesiteni Lāsolo M. Nalesoni, ko e palōfita 'i hotau kuongá.

I ho'o lau fekau'aki mo Samuelā ko e tangata Leimaná, fakakaukau ki he ngaahi founiga te ke lava ai 'o poupou'i e palōfítá he 'ahó ni 'i he leá mo e ngāuē fakatou'osi.

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Russell M. Nelson, "The Love and Laws of God" [Brigham Young University devotional, Sept. 17, 2019], 3, speeches .byu.edu.

Te u lava fēfē 'o poupou'i e palōfítá?

Ngaahi Fakahinohino ki Hotau Kuongá

Lolo Tonga e kuonga 'o Samuelā, na'e faka'au ke faiangahala e kakai Nifaí, ko ia na'e fakaafe'i ai 'e Samuelā e kakaí ke nau fakatomala. Na'a ne fakamo'oni foki ki hono 'alo'i 'o Sisū Kalaisí mo fakatokanga ki he ngaahi fakatu'utāmaki 'o e angahalá (vakai, Hilamani 14:11–12). Ko e hā mo ha ngaahi tefito'i mo'oni kehe na'e ako'i 'e Samuelā? Ko e hā kuo ako'i 'e Palesiteni Nalesoni 'i hotau kuongá?

'Oku 'Ikai Fekau'aki ia mo e Manakoá

Ko e tokolahī taha 'o e kakaí ne nau 'ita 'i he ngaahi akonaki 'a Samuelā, pea nau 'ohofí ia 'aki 'a e maka mo e ngaahi ngahau. Na'e pehē 'e Samuelā na'a nau loto-fiemālie pē ke muimui kiate kinautolu ne nau pehē 'oku 'ikai ha ngaahi nunu'a ki he faiangahalá (vakai, Hilamani 13:25–27).

Kuo pehē 'e Palesiteni Nalesoni 'i hotau kuongá, "'Oku tātāhaha ke manakoa e kau palōfítá."¹ Te tau lava fēfē 'o faka'ehi'ehi mei hono faka'aonga'i e "maka" mo e "ngaahi ngahau" 'oku tolo 'e he kakáí ki he kau palōfita he kuonga ní?

Te Ke Fanongo Nai?

Neongo na'e fakafisinga'i 'e he kakai tokolahī 'a Samuelā, ka na'e tali 'e he n'ihi 'a 'ene pōpoakí. Na'a nau ngāue leva 'o fakatatau ki he'ene ngaahi leá 'aki 'enau fakatomala pea papitaiso. Ko e hā te ke lava 'o fai ke 'oua na'a ngata pē 'i ho'o fanongó ka ke ngāue foki 'o fakatatau ki he ngaahi akonaki 'a hotau kau palōfítá mo e kau 'apostolo 'i he ngaahi 'aho kimui ní?

Na'e ofo e kakai Nīfā'i i he hoko e kikite 'a Samuela ko e tangata Leimanā ki he 'alo'i 'o Kalaisí, 'i he taimi ne nau mamata ai ki ha pō mo e 'aho 'o 'ikai ha po'ulí (vakai, 3 Nīfai 1:15–21). Ko e me'apangó, hili ha ngaahi ta'u si'i mei ai, "na'e kamata ke ngalo 'i he kakaí 'a e ngaahi faka'ilongá mo e ngaahi me'a fakaofó" (3 Nīfai 2:1) pea nau tafoki ki he faiangahalá.

FEALĒLEA'AKÍ

Ko e hā ha ngaahi founa kehe te tau lava ai 'o faka'ehi'ehi mei he ngalo 'a e ngaahi a'usia fakalaumālie "fakangalognata'a" i hētau mó'ui?

Ko e hā ha ngaahi a'usia fakalaumālie kuó ke ma'u? Fakakaukau ke hiki kinatolu. Te ke lava foki 'o vahe-vahe ia mo ho'o fāmilí.

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

- Ronald A. Rasband, "Telia Na'a Ngalo 'Iate Koe," *Liahona*, Novema 2016, 114.

'E founa fēfē nai 'etau faka'ehi'ehi mei he ngalo e ngaahi a'usia fakalaumālie?

Na'e Founa Fēfē e Vave Pehē 'ene Ngalo 'i he Kakai Nīfā'i?

'Oku 'i ai ha ngaahi 'uhinga lahi ne ngalo ai 'i he kakai Nīfā'i e ngaahi faka'ilongá mo e ngaahi me'a fakaofó ne nau mamata aí. Lau e 3 Nīfai 1:22 mo e 3 Nīfai 2:1–3, 10 pea hiki e ngaahi founa ne ngalo ai 'a e 'Eikí 'i he kakaí.

'Oku faka'aonga'i fēfē 'e Sētane 'a e ngaahi founa tatau ko 'ení ke kākaa'i 'aki kitautolu he 'aho ní?

'Oku Fēfē ke 'Oua Na'a Ngalo 'Iate Kitautolu?

Kuo pehē 'e 'Eletā Lānolo A. Lasipeni 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Apostolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá: "Fakamanatu'i, tautaufitō ki he taimi 'o e palopalemá, ha taimi ne ke ongo'i ai e Laumālie mo mālohi ai ho'o fakamo'o-ní; manatu'i 'a e fakava'e fakalaumālie kuó ke langa aí. 'Oku ou palōmesi atu kapau te mou fai 'ení . . . 'e foki

mai 'a e ngaahi taimi mahu'inga ne tupulaki ai ho'omou fakamo'oní ki ho'omou manatú tu'unga 'i he lotu fakatōkilaló mo e 'aukaí. 'Oku ou fakapapau atu te ke toe ongo'i 'a e malu mo e fiefia 'o e ongoongolelei 'o Sisū Kalaisí."¹

Ko e hā te ke lava 'o fai ke manatu'i lelei ange ai e ngaahi a'usia fakalaumālie kuó ke ma'u he kuohilí?

3 Nīfai 8–11

14–20 SEPTEMBER

Kimu'a pē 'i he ngāue fakafaifekau 'a e Fakamo'u ki he kakai Nīfai hili 'Ene Toetu'u, na'e fanongo e kakai Nīfai ki he le'o 'o e Tamai Hēvaní 'i hono fakafe'iloaki 'o Sisū Kalaisi ko "hoku 'Alo 'Ofa'angá, 'a ia 'oku ou fiemālie lahi ai" (3 Nīfai 11:7). 'E lava 'e he a'usia 'a e kau Nīfai 'o ako'i mai ha me'a lahi fekau'aki mo e founiga te tau lava 'o fanongo ai 'i he'etau mo'u ki he le'o 'o e 'Otuá 'o fakafou 'i he Laumālie Mā'oni'oní.

FEALĒLEA'AKÍ

Ne faifai pea fanongo e kakai Nīfai ki he fakafe'i-loaki ange 'e he Tamai Hēvaní Hono 'Aló kiate kinautolú, 'i he'enau tokanga ange mo loto-holi ke ma'u e mahinó.

Te ke lava fēfē 'o tokanga taha ange ki he fekumi ki he tataki fakalaumālié 'i ho'o mo'uí?

Te tau lava fēfē 'o fanongo ki he le'o 'o e 'Otuá?

'Alu ki he Temipalé

Na'e fakatahataha takatakai e kakai Nīfai 'i he temipale 'i he fonua ko Mahú (vakai, 3 Nīfai 11:1). Na'a nau ma'u 'i he feitu'u toputapu ko iá ha faingamālie ke fanongo ki he le'o 'o e 'Otuá. Te tau lava fēfē nai 'o teuteu ke 'alu ki he temipalé pea fanongo ki he le'o 'o e 'Otuá 'o fakafou 'i he Laumālié?

Ongo'i e Mālohi

'I he kamata'angá, na'e fanongo e kakai Nīfai ki ha "kihi'i le'o-sii" ka "na'e 'ikai mahino kiate kinautolu 'a e le'o" (3 Nīfai 11:3). Ko e le'o ni "na'e mahuhuhuhu ai 'a e loto 'o kinautolu na'e fanongó pea ongo mo'oni ki honau lotó" (3 Nīfai 11:3). Te tau lava fēfē 'o ongo'i e mālohi 'o e "kihi'i le'o mālie" 'o e Laumālié? (vakai, 1 Ngaahi Tu'i 19:11–12).

Fakaava Ho Telingá

Hili e fanongo e kakai Nīfai ki he le'o 'i hono tu'o tolú, na'a nau "fakaava honau telingá ke ongo'i ia" (3 Nīfai 11:5). Na'a nau fakavaivai'i kinautolu mo loto-fiemālie ke fanongo.

Te tau lava fēfē 'o fakavaivai'i kitautolu ke fanongo ki he le'o 'o e 'Otuá 'o fakafou 'i he Laumālié?

Tafoki ki he Tupu'angá

'I hono fakaava pē 'e he kakai Nīfai honau telingá, na'a nau "sio fakama'a'u ki he langí, 'a ia na'e ha'u mei ai 'a e le'o" pea "na'e mahino kiate kinautolu 'a e le'o na'a nau fanongo ki aí" (3 Nīfai 11:5–6).

The fono ‘a Mōsesé, na‘e fie ma‘u ke faka-māsima ‘a e kakano‘i manú kimu‘a pea faka-‘aonga‘i ia ko ha feilaulaú (vakai, Levitiko 2:13). Hangē pē ko hono teuteu‘i ‘e he māsimá ‘a e kakano‘i manú ki he feilaulaú, te tau lava ‘o tokoni ke teuteu‘i e māmaní ma‘á e ‘Eikí ‘aki ‘etau hoko “ko e māsima ‘o e māmaní” (3 Nīfai 12:13).

“I he‘etau hoko ko e māsima ‘o māmaní, ‘oku tau hoko foki ko e ‘maama ‘o e māmaní, pea kuo pau ke ‘oua na‘a fufuu‘i ‘etau māmá (vakai, Mātiu 5:13–16).”

Palesiteni Dallin H. Oaks, Tokoni ‘Uluaki‘i he Kau Palesitenisí ‘Uluaki, “Repentance and Change,” *Liahona*, Nov. 2003, 40.

FEALĒLEA‘AKÍ
Te u tauhi lelei
ange fēfē ‘eku
ngaahi fuakava mo e
‘Otuá? Te u hoko fēfē nai
“ko e māsima ‘o e māmaní”
mo faitāpuekina ‘a kinatu
‘oku mau feohí?

Mole hono koná: ‘Oku fie ma‘u ke tau hoko ko ha “maama ki he māmaní” pea tokoni‘i e ni‘ihī kehé ke nau ha‘u kia Kalaisi. Kapau te tau ta‘etokanga ke fai ia, ‘e malava ke tau hoko ‘o “hangē ko e māsima ‘a ia kuo mole hono koná” (Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 103:9–10).

Te u hoko fēfē nai ko e māsima ‘o e māmaní?

Māsima ‘o e māmaní: ‘I he‘etau faka-hoko e ngaahi fuakava mo Sisū Kalaisí, ‘oku tau palōmesi ke teuteu‘i ‘a e māmaní ki He‘ene Hā‘ele ‘Anga Ua Maí (vakai, Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 34:5–7).

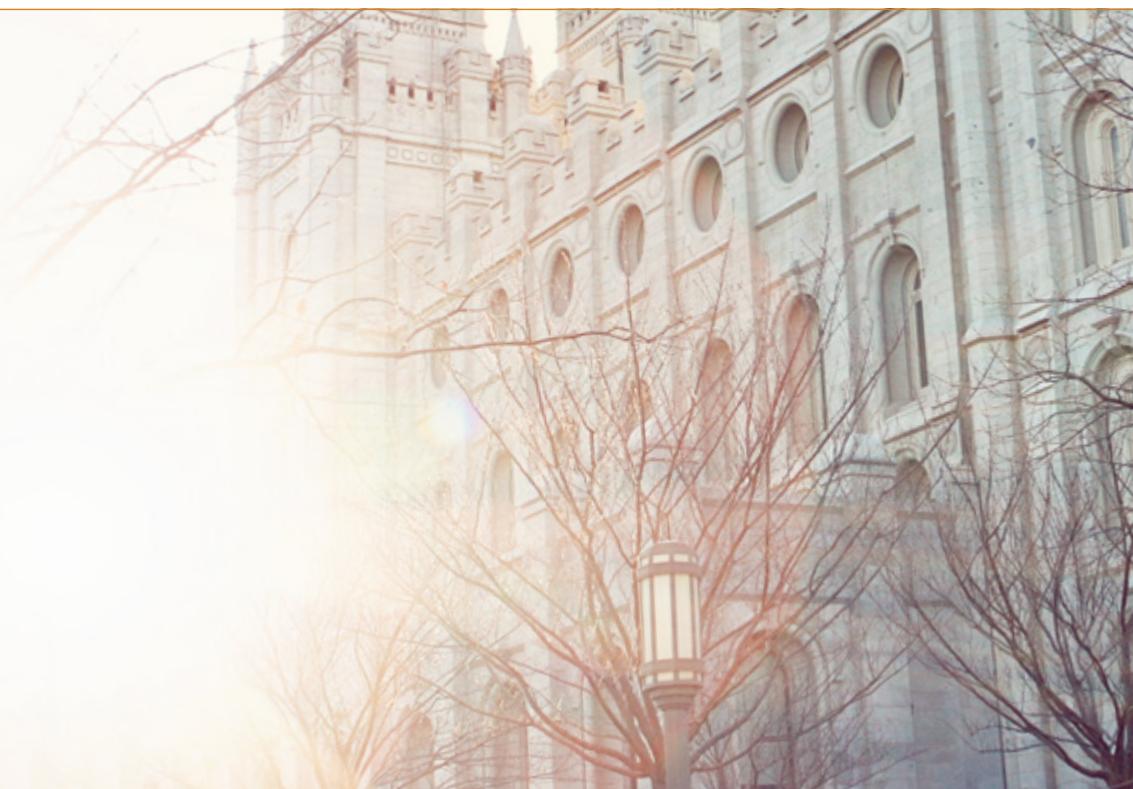
““Oku ou fekau kiate kimoutolu ke mou hoko ko e **māsima ‘o e māmaní**; ka ‘o kapau ‘e **mole ‘i he māsimá ‘a hono koná**, ‘e fakakona‘i fēfee‘i ‘a e māmaní? Ngata ai ‘e **‘ikai toe ‘aonga ‘a e māsimá**, ka ke lī ki tu‘a pea molomoloki ia ‘i he lalo va‘e ‘o e kakaí” (3 Nīfai 12:13; tānaki atu hono fakamamafa‘i).

‘Ikai toe ‘aonga: ‘Oku ‘ikai toe ‘aonga ‘a e māsimá kuo mole hono koná. ‘Oku tau hoko ko e māsima ‘o e māmaní ‘i he‘etau “tu‘u ko e kau fakamo‘oni ‘o e ‘Otuá ‘i he taimi kotoa pē pea ‘i he feitu‘u kotoa pē te [tau] ‘i ai” (Mōsaia 18:9).

NGAAHI TEMIPALE FO'OU 'E 8 NE FANONGONONGÓ

Bahía Blanca, Argentina
Tallahassee, Florida, USA
Lubumbashi, Democratic Republic of the Congo
Pittsburgh, Pennsylvania, USA
Benin City, Nigeria
Syracuse, Utah, USA
Dubai, United Arab Emirates
Shanghai, People's Republic of China

“Oku īkai ke tau omi ki he temipalé ke toitoi pe hola mei he ngaahi kovi ‘o e māmaní. **Ka, ‘oku tau omi ki he temipalé ke ikuna’i e māmani ‘o e koví.”**

Na‘e pehē ‘e ‘Eletā David A. Bednar ‘o e Kōlomu ‘o e Kau ‘Apostolo ‘e Toko Hongofulu Mā Uá, “*Tuku Ke Langa* ‘a e Falé Ni Ki Hoku Hingoá,” 86; ko e toki tānaki atu e fakamamafá.

‘OKU TAU “FANONGO [FĒFĒ] KIATE IÁ”?

‘Okú ke fakamatala fakanounou’i fēfē ‘a e konifelenisi fakamāmani-lahí mo hono ngaahi lea ‘oku lahi hake ‘i he 25? ‘I he lea faka’osi ‘a Palesteni Lāsolo M. Nalesoní, na‘ā ne fakahoko ia ‘aki e fo‘i lea ‘e tolu ne tu‘utu‘uni fakalangi, ‘Fanongo Kiate la.’ . . . ‘Oku mau lotua te mou kamata fo‘ou mo‘oni ke fanongo, tokanga, mo talangofua ki he ngaahi lea ‘a e Fakamo‘uí” (“*Laka Ki Mu‘a ‘i he Tui*,” 114).

Sio pe lau ‘ene leá mo e ngaahi lea ‘a e kau lea ko ‘ení ‘i ho‘o feinga ma‘u pē ke fakaafe‘i mo fakatokanga‘i ‘a e fakahaá.

- Na‘e pehē ‘e Neil L. Andersen: “Te tau lava ‘o ‘fanongo kiate la’ koe‘uhí ko e tāpuaki ‘o e Fakalelei ta‘emafakatataua ‘a e Fakamo‘uí. . . . ‘Oku fakaava e ngaahi matapā ‘o e langí ‘e he tuí, talangofuá, anga fakatōkilaló mo e lotomo‘oní” (“*Ngaahi Manatu Melie Fakalaumālie Fakangalongataá*,” 21).
- Na‘e fakamanatu mai kiate kitautolu ‘e ‘Eletā Quentin L. Cook “‘oku lava ke ma‘u ‘a e fakahā fakatāutahá ‘e kinautolu kotoa pē ‘oku nau fekumi ‘i he loto fakatōkilalo ki he fakahinohino mei he ‘Eikí,” pea na‘á ne vahevahe ‘a e ngaahi tefito‘i mo‘oni ‘e tolu ke tokoni‘i lelei ange ai kitautolu ke teuteu ke ma‘u ha fakahā (vakai, “*The Blessing of Continuing Revelation to Prophets and Personal Revelation to Guide Our Lives*,” 98–99).
- Na‘e pehē ‘e ‘Eletā Ricardo P. Giménez, “Neongo e tui ‘aupito ‘a e kakai tokolahī *kia Sīsū Kalaisí*, ko e fehu‘i mahu‘ingá pe ‘oku tau *tui* nai kiate la mo e pe ‘oku tau *tui* nai ki he ngaahi me‘a ‘okú Ne ako‘i mo kole mai ke tau faí” (“*Ko Hono Ma‘u ha Hūfanga‘anga mei he Ngaahi Faingata‘a ‘o e Mo‘ui*,” 102).

'OKU OU FIE HOKO KO HA KONGA 'O E ME'A NI!

Fai 'e Lauren Soqui Bohman

'I he'emaup nofo i 'Oamaní, ne u fakatovave mo hoku husepāniti ke fakamohe 'ema fānaú ki honau mohengá kae lava ke ma sio he sēsini pongipongi 'o e konifelenisí 'oku fakahoko he tafaaki 'e taha 'o e māmaní. Ne ma lau e ngaahi 'ahó kae 'oua kuo a'u ki he konifelenisí, he'ema fakaānaua ki he fakahinohino mo e nonga naá ma 'ilo 'e ha'u mei he Tamai Hēvaní 'o fakafou mai He'ene kau palōfítá mo e kau "aposetoló."

Na'e fakahā mai 'e Sisitā Joy D. Jones 'oku 'ofa'a e 'Eikí he ngāué, ko ia ai ko e hā e lahi 'o e ngāue 'oku ou loto ke u fakahoko ke muimui i He'ene tā sīpingá?

Na'e fehu'i e Palesiteni Henry B. Eyring ko e hā hotau ngafa te tau fakahoko i he fehokotaki'anga ko 'eni i he hisitoliá.

Na'e kole mai 'e Sisitā Bonnie H. Cordon mo 'Eletā Jeffrey R. Holland kiate kitautolu ke tau fakaukau ki he founiga te tau fakaulei ai 'etau māmā ke 'uhingamālié.

Na'a ku ongo'i 'a e lahi 'o 'eku fiema'u ke u hoko ko e konga 'o e lelei ko ia 'oku 'unuakí vave ki mu'a 'e he 'Eikí. Na'e ue'i fakalaumālie au 'e he konifelenisí ke fakafo'ou 'eku ngaahi ngāue ke tokoní 'eku fānaú i he'enaufakalakalaka fakatāutahá, ke fekumi ke hoko ko ha kaungāme'a fa'a fakakaukau mo fakalaumālie mo'oni ange, ke fakahoko e ngaahi ngafa hisitoliā fakafāmilí hangē ko e fakahū e ngaahi lekötí, mo fekumi ki he ngaahi faingamālie fakatupu fakaukau fo'ou ke tauhi ki he 'Otuá 'aki hono tokoní 'Ene fānaú.

Ko e ngaahi fika kotoa e 'ū pēsí 'oku ma'u mei he Liahona, 'o Mē 2020, 'e ma'u i he 'initaneti he liahona.ChurchofJesusChrist.org.

"Te tau lava 'o tokoni. Te tau lava 'o fakaulei 'aki hotau lotó 'etau ngaahi māmā ke lava e ni'ihi kehē 'o mamata. Te tau lava 'o fai ha fakaafe. Te tau lava 'o tokoní ha ni'ihi 'oku nau nga'unu ki mu'a 'aki ha sitepu 'e taha ki he Fakamo'uí, tatau ai pē pe 'oku fēfē hono fakatuaí. Te tau lava 'o tānaki a'lsileli."

Bonnie H. Cordon: Palesiteni Lahi 'o e Kau Finemui, "Koe'uhu Ke Nau Mamata" 80

FAKALAULAULOTO KI HENI . . .

Ngaahi
Me'afaoaki 'a e
Hou'eiki Fafiné
mo Tangatá

'E ala 'ākilotoa kitautolu 'e ha ngaahi pōpoaki ta'efaitotonu fakafonua mo e "uluaki-pē-aú," ka na'e ako'i 'e Sisitā Jean B. Bingham ko e hou'eiki tangatá mo fafiné kuo pau ke nau mateuteu ke muimui i he sīpinga fakalangi 'o e ngāue fakataha i he uouangataha:

"'Oku ma'u 'e he hou'eiki fafiné ha ngaahi me'afaoaki makehe, mo fakalangi mo ma'u ha ngaahi fatongia makehe, ka 'oku 'ikai ke nau lahi ange—pe si'i'i ange—honau mahu'ingá i he ngaahi me'afaoaki mo e fatongia 'o e kakai tangatá. Na'e fa'u mo fie ma'u kotoa 'eni ki hono fakahoko e palani fakalangi 'a e Tamai Hēvaní ke foaki ki He'ene fānaú takitaha 'a e faingamālie lelei taha ke fakahoko 'aki e me'a te ne malava fakalangi ke a'usiá" (vakai, United in Accomplishing God's Work," 63).

'Oku tau mateuteu nai ke fefakamahu'inga'i-'aki ko e ngaahi hoa-ngāue mahu'inga i he ngāue 'o e fakamo'uí?

Kakai Lalahi Kei Talavoú

'I he Konga Ko 'Ení

44 Ko ha Fakahinohino Sitepu
'e 3 ki hono Tokangaekina
Ho'o Mo'ui Lelei
Fakae'atamaí
Fai 'e Michael Gardner

Fakakomipiutá Pē

Ma'a e Kau Faifekau 'oku
Faingata'a'ia 'i he Mo'ui
lelei Fakae'atamaí

Na'a ku Fili ke u Nofo.
Ko e Founga 'Eni Te ke Lava
'o Tokoni'i ha Taha ke Nofo
mo ia Foki

Fai 'e Shantelle Avery

Ne Faifai Peá u Fakahā Na'a ku
Loto-ta'ota'omia. Na'e Tokoni'i
Au 'e Sisū Kalaisi Ke U Mavahe
mei he Fakapo'ulí

Fai 'e Nephi Tangalin

Fekumi ki he fakamatala ko 'ení mo ha ngaahi
me'a kehe:

- 'I he [liahona.ChurchofJesusChrist.org](#)
- 'I he **YA Fakauiké** ('i he konga ki he Kakai Lalahi Kei Talavoú 'i he Gospel Library)

'Oku 'Afio'i 'e he Fakamo'uí ho Mamahí

Lolotonga 'etau fononga 'i he māmaní, ko e tokolahī taha 'o kitautolú 'e 'i ai ha taimi te tau ongosia ai 'i he loto-mafasiá, fefusiaki 'i he loto-hoha'a, 'ao fakapōpo'uli 'o e loto-mamahí, pe na'a mo e (hangē ko aú) kakapu ongoноa 'o e loto-ta'ota'omiá. **Ko ha ngaahi ongo eni 'oku a'usia 'e he tokolahī 'o kitautolu** 'i he hala ki he fiefiá, ka 'e faingofua ke nau fakatupu ke tau ongo'i kuo siva e 'amanakí.

'E lava ke hoko mai e faingata'a'ia fakae'atamaí 'i he taimi 'oku 'ikai te ke 'amanaki ai ki aí. 'I he taimi 'okú ke ngāue fakafaifekau ai pea lahi fau ho'o tokanga taha ki he nīhi kehé kae ngalo koe. 'I he taimi 'okú ke ma'u ai ha pēpē peá ke ongo'i 'oku totonu ko e tokotaha fiefia taha pē koe 'i he māmaní, ka 'oku 'ikai. 'I he taimi 'oku mole ai ha'o 'ofa'anga pea 'ikai te ke lava 'o mafaka-kaukaua e mo'ui ta'ekau ai 'a kinautolú. Pe na'a mo e taimi 'oku hā ngali lelei ai e me'a kotoa pē, ka 'oku lōmekina koe 'e ha ongo 'oku 'ikai ke ke sai.

Ko e ngaahi momeniti 'eni 'oku fie ma'u ai ke tau fakafonu 'etau mo'uí 'aki e nonga 'o e 'ofa ta'efakangatangata 'a Sisū Kalaisi. **'Oku 'i ai ma'u pē hotau Fakamo'uí**, o aú ki he taimi 'oku tau ongo'i līekina pe hē aí. Kuó Ne ongo'i ho mamahí mo 'afio'i e founga ke tokoni ai.

'Oua na'a ke manavasi'i ke kumi tokoni. Ko e konga 'o e palani 'a e Tamai Hēvaní ke fe'ofa'aki mo fetokoni'aki (vakai, Mōsaia 18:21). Pea ko e me'a ia 'oku nofotaha ai e konga 'i he māhina ní—**ko hono ikuna'i e faingata'a'ia e mo'ui lelei fakae'atamaí 'i he kole tokoni** ki he nīhi kehé, tautaufito ki he Fakamo'uí.

'Oku 'ofeina koe.

Mei ha taha 'oku kei faingata'aia pē mo kei feinga pē,
Emilia Brändh

Vahevahe Mai Ho'o Talanoá

'Oku 'i ai nai ha'o a'usia ke vahevahe? Pe 'okú ke fie vakai nai ki ha ngaahi fakamatala feku'aki mo ha ngaahi tefto pau? Kapau ko ia, 'oku mau fie fanongo meiate koe! Te ke lava 'o 'omai ho'o ngaahi talanoá pe fakamatalá 'i he [liahona.ChurchofJesusChrist.org](#).

Ko ha Fakahinohino
Sitepu 'e 3 ki hono
Tokangaekina Ho'o
Mo'ui Lelei
Fakae'atamaí

‘E lava ke hoko ‘a e loto-mafasiá, loto-ta’ota’omiá, mo e loto-hohaá ‘i héetau móu í ha fa’ahinga taimi pē. Ko ha ngaahi founa ‘eni ‘e tolu ke tokangaekina ai hoó móu lelei fakaéatamaí.

Fai ‘e Michael Gardner, PhD

Tokoni ki he Ngaahi Fāmilí

Iheéku hoko ko ha faifaleí móu lelei fakaéatamaí mo ha taukei taú ‘e 30, ‘oku ou fa’a ofo ‘i he malava ‘a e kakaí ‘o fehangahangai mo ikunaí e ngaahi faingataá. ‘Oku tau móu ‘i ha kuonga faingataá. Pea ‘oku fa’a lava ke hoko māmālie ‘a e loto-mafasiá, loto-ta’ota’omiá, mo e loto-hohaá ‘i héetau móu, tautaufito ki he lolotonga ha taimi ta’epau ‘o e móu, hangē ko e fakaau ke matu’otúa kei talavoú. ‘Oku fa’a hanga ‘e he ngaahi faingataá ni ‘o fakatupu ke tau puputú mo veiveiu ‘i héetau malava ke fehangahangai mo ia pea laka ki mu’á.

Ka kuó u ako ko e taimi ‘oku tau faka’aoongaí ai e taimi ke tokangaekina ‘etau móu lelei fakaéatamaí, ‘oku tau maú ha mālohi mo e loto-vilitaki lahi ange ke fepaki mo e ngaahi faingataá. ‘Oku ‘i ai ha ngaahi meá lahi te tau lava ‘o fai ke fakamālohia hotau ‘atamaí kae lava ke tau fehangahangai lelei ange mo e ngaahi fakaéatungiá (mo fiefia foki ‘i he ngaahi taimi fakafieifiá!). Ko ha ngaahi tafa’aki ‘eni ‘e tolu ke fai ki ai e tokangá ‘e lava ‘o tokoni ke lelei hoó tu’unga móu lelei fakaéatamaí mo fakaelotó.

‘Oua Te ke Fakasiá e Mālohi ‘o e Ngaahi Meá Fakalaumālie iiki mo Faingofuá

Ko e ngaahi meá iiki fakalaumālie ko ia te ke lava ‘o fai he ‘aho takihaha ke ke ‘unu ‘o ofi ange ai ki he Tamai Hēvaní te ke maú ha mālohi lahi ange ke tokoni ke ke tauhi hoó móu lelei fakaéatamaí ‘o laka ange ‘i he meá te ke mafakakaukauá (vakai, ‘Alamā 37:6–7). ‘Oku ‘ikai fa’a hanga ‘e he ngaahi meá fakalaumālie ‘o to’o hotau ngaahi faingataá, ka ‘oku nau ‘omi ‘a e mālohi, mahino faka’atamai, fakakaukau ta’engata, ‘amanaki lelei, mo e loto-toá ke laka ki mu’á.

‘Oku ou fa’a talaange ki he kakai ‘oku ou ngāue ki aí ke nau fakahoko e “ngaahi meá faka’ahó.” ‘Oku kau hení e lotu faka’aho ‘oku ‘aongá, ako folofola faka’ahó, fakahoko hotau ngaahi uiui’ pe fatongia ‘i he Siasí, ma’ulotu fakauiké mo e ‘alu maú pē ki he temipalé, pea mo e fāifeinga ke muimui ki he ngaahi ueí ‘a e Laumālie Māoni’oni.

Kuó u vakai ki he hanga ‘e he ngaahi founa fakalaumālie iiki mo faingofuá ‘o liliu e malava ‘a e kakaí ke fehangahangai mo ikunaí e ngaahi faingataá ‘i ha ngaahi founa fakafo. ‘I he taimi naé tukupā ai e kakai ne u ngāue ki aí ke fai maú pē e ngaahi to’onga fakalaumālie iiki ko ‘ení, ne nau ongoí ha ivi tākiekina lahi ange mei he mālohi ‘a e Fakamoú ‘i héenau móu. Kuó u mamata ki hono fakalahi ‘e he mālohi ko ia ‘a honau ivi fakalaumālie mo faka’atamaí. Pea ‘oku hoko ai ha meá ma’ongo’onga lahi ‘i héenau malava ke maú ‘a e fiefiá mo tokanga taha ki he meá ‘oku mahu’inga móoní.

Na'e fakamo'oni 'a 'Eletā Tēvita A. Petinā 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá ki he me'a ni'o pehē, "Ko e sipinga fakalaumālie 'o e fanga kī'i me'a iiki mo faingofuá, i hono 'omi 'o e ngaahi me'a lalahí, 'oku ma'u ai 'a e mateaki tu'u ma'u mo ta'ue'iá, pea mo ha ului 'oku kakato ange ki he 'Eiki ko Sisū Kalaisí mo 'Ene ongoongolelei."¹

'Oua naá ke fakaatā e ongo'i ta'efe'ungá pe veiveiuá ke ne ta'ofi koe mei hono fakahoko e ngaahi me'a fakalau-mālie iiki ko 'ení 'aki e loto-mo'oní (vakai, Molonai 10:4). Kapau 'okú ke tui, pe 'okú ke ma'u pē 'a e loto-holi ke tui (vakai, 'Alamā 32:27) 'e lava 'e he ngaahi tō'onga fakalau-mālie ko 'ení 'o 'oatu 'a e mālohi, fakamo'ui, nongá, mo e 'amanaki leleí, te nau 'oatu ia.

'Oku kamata 'a e tokangaekina
pē kitá 'i hono 'ilo'i 'ete ngaahi
fiema'ú mo e lahi 'o e me'a te
te lava 'o foakí.

2

Manatu'i ke Tokanga'i Koe

Kuo tau fanongo kotoa 'i he tefito'i mo'oni 'o e ongo-ongolelei ki he mo'ui fakafalala pē kiate kitá. Ko e taimi lahi 'oku tau talanoa ki ai 'o fakafeikau'aki mo e ngaahi fiema'u fakapa'angá pe fakatu'asinó. Ka ko e taha 'o e ngaahi konga mahu'inga taha 'o e fo'i fakakaukaú ni ko e mo'ui fakafalala fakaeloto pē kiate kitá—tokanga'i kitá—'a ia 'oku mahu'inga ki hono tokangaekina 'etau mo'ui lelei fakae'atamaí.

Ko e hā 'oku fu'u faingata'a ai ki he tokolahi 'iate kitautolu ke fakamoleki ha taimi kiate kitautolu, 'o hangē ko e me'a lahi 'oku tau fai ma'a e niihi kehé? 'Oku ou fakakaukau he taimi 'e niihi 'oku ngali siokita pe fakamole taimi 'a e fakakaukau ki hono fakamoleki ha taimi māatautolú. Ka 'oku hala 'aupito ia! 'Oku 'ikai siokita 'a hono tokangaekina pē kitá! Kapau he 'ikai ke tau tokanga'i kitautolu, te tau lava fefé 'o tokanga'i e niihi kehé?

'Oku kamata 'a e tokangaekina pē kitá i hono 'ilo'i 'ete ngaahi fiemaú mo e lahi 'o e me'a te te lava 'o foakí. 'Oku mahu'inga hono 'ilo'i, mahino, mo fakahaa'i e ngaahi ongo 'okú te maú ki hono 'ilo'i 'ete ngaahi fiemaú. Ko ha ngaahi founiga 'eni ki hono tokanga'i kitá e lava ke ne feau ha ni'ihi ho'o ngaahi fiemaú faka'eatamaí mo fakaelotó:

- Tokanga'i ho sinó 'aki hano kai ha meákai totonu, mohe fe'unga, mo fakamālohisino maú pē.
- Fakatupulaki ha vā fetu'utaki mo e kakai te ke lava 'o talanoa ki ai mo vahevahé mo kinautolu ho'o ngaahi hohaá mo e fiefiá fakatou'osi.
- Fekumi ki he fakafiefia 'oku leleí, ngaahi manakó, mo e ngaahi 'ekitivití 'okú ne 'omi kiate koe 'a e fiefiá mo ha ongo'i 'o e lavame'a.
- Tohi ha tohinoa ke tokoni ke fakahaa'i e ngaahi ongo 'okú ke maú mo fokotu'utu'u ho'o ngaahi fakakaukaú.
- Faka'aonga'i ha taimi 'i tu'a.
- Fokotu'u ha ngaahi fakangatangata ki ho'o mo'ui lelei pea lea 'ikai 'i he taimi 'oku 'osi fuu lahi ai ho'o me'a ke faí.
- Akoako e hounga'iá. 'Oku tokoni e lotohounga'iá ke tau faka'ehiehi mei he ongo'i faka'ofa'iá iate kitautolú pe tukuakii e ni'ihi kehé 'i he 'ikai ke tau fiefiá. 'Ahiahi hiki ha me'a 'e tolu 'okú ke hounga'ia ai he faka'osinga 'o e 'aho takitaha.
- Liliu e ngaahi fakakaukau 'oku 'ikai lelei mo e talanoa tukuhifo'i pē kitá ki ha me'a 'oku lelei.
- Manatu'i ko hai koe—ko ha fānau fakalangi 'o ha ongomātu'a fakalangi. 'Oku 'ofa'i mo tokonii koe 'e he tokolahí 'i he langí mo māmani.
- Fakasiisii ho'o taimi 'i he mītia fakasōsialé (pe ta'ofi faka'aufuli pē ia).
- Fakamolemole'i koe mo e ni'ihi kehé. 'Oku tānaki atu 'e hono tukuloto'i e loto-itá pe ngaahi fehalaki he kuohilí ha kavenga ta'e'aonga ki ho umá.

3

Loto-Fakatōkilalo pea Kole Tokoni

Nā'e ikai fakataumu'a ha taha iate kitautolu ke tau fononga toko taha i he fononga fakamatelié ni. Neongo kapau 'okú ke mo'ui fakafalala pē kiate koe, 'oku mahū'inga e fetu'utaki mo e nīhi kehé ki hono tokangaekina ho'o ngaahi fiema'u faka'atamaí mo fakaelotó. Pea 'oku i ai 'etau ongomātu'a, kau mēmipa kehe 'o e fāmilí, ngaahi kaungāmeá, kau taki 'o e Siasí, mo 'etau Tamai Hēvaní, Sisū Kalaisi, mo e Laumālie Māoni'oní ke fakahinohino'i, tataki, mo tokoni'i kitautolu i he'etau fonongá. Tō'o ha kī'i taimi ke vaka'i ho'o vā fetu'utaki fakasōsiale lolotongá. Fehu'i pē kiate koe:

- 'Oku i ai ha'o vā fetu'utaki lelei mo e nīhi kehé?
- Te ke lava nai 'o ma'u ha tokoni lahi ange mei he nīhi kehé?
- 'Oku ke fakamama'o nai mei he kakaí? Pe 'oku ke lava nai 'o kole tokoni i he taimi 'oku ke fie ma'u ai?

Ko e konga lahi 'o e taimi 'oku fie ma'u ke tau 'ilo'i pe 'oku faingata'aia e nīhi kehé kae lava ke tau tokoni'i kinautolu. 'Oua na'a ke manavahē, ongo'i mā, pe momou ke kumi tokoni i he taimi 'oku ke fie ma'u aí, neongo pe ko ho'o fakamatala i he lotofalala ki ha taha feku'aki mo ho'o loto-hoha'a pe kole tokoni ki ha taha. 'Oku fie ma'u mo'oni e loto-to'a mo e loto-fakatōkilaló ke fakahā 'oku ke fie ma'u tokoni. Ka 'oku fa'a tāpuekina kitautolu e he Tamai Hēvaní 'o fakafou i he nīhi kehé i he'etau tali kinautolú mo faka'atā ke nau tokoni'i kitautolú.

'Oku kamata e mo'ui fakafalala fakaeloto mo'oni pē kiate kitá i hono 'ilo'i hotau ngaahi ngata'angá mo kumi tokoni mei he nīhi kehé ke tau ongo'i kakato. Makehe mei he ngaahi kaungāmeá mo e fāmilí, 'e lava foki 'e ho'o kau taki i he Siasí 'o 'oatu ha fale'i, fakahinohino, mo e 'amanaki lelei i he taimi 'oku ke faingata'aia aí. Kapau 'e lava 'o tokoni kiate koe 'a e fale'i fakapalofesinalé pe tokoni fakafaito'o ke a'u ho'o mo'ui lelei faka'atamaí ki ha tu'unga mo'ui lelei, 'e lava foki 'e ho'o pīsopé 'o fakafetu'utaki koe mo ha kau faifale'i taukei.

Hangē ko ia 'oku ke 'ilo'i lelei, 'oku tau mo'ui i ha ngaahi kuonga faingata'a. Ka 'oku tau mo'ui foki i he ngaahi kuonga lelei tahá koe'uhí ko e ongoongolei 'o Sisū Kalaisi kuo fakafoki mai! 'Oku tau ma'u e 'ilo ki he palani 'o e fakamo'u' pe a 'oku lahi ha ngaahi me'a te ne lava 'o 'omi 'a e fiefiá, 'amanaki lelei, mo e nongá neongo pe ko e hā hotau ngaahi tūkungá. Pea kapau te tau faka'aonga'i e ngaahi me'a ko iá, te nau tokoni ke tau toe foki ki he'etau Tamai Hēvaní. ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. David A. Bednar, "By Small and Simple Things Are Great Things Brought to Pass" (Brigham Young University Women's Conference address, Apr. 29, 2011), womensconference.byu.edu.

Te ke lava 'o ma'u ha toe a'usia lahi ange mei he kakai lalahi kei talavou feku'aki mo e fe'a'o mo e ngaahi faingata'a 'o e loto ta'ota'omiá, loto hoha'a mo e mo'ui lelei faka'atamaí kehé i he Liahoná.ChurchofJesusChrist.org mo e Gospel Library app. Vaka'i e ngaahi talanoa ko 'ení 'oku ma'u pe ia i he me'a faka'ilekitulóniká:

- Ko e talanoa ha tokotaha lahi mei Finland feku'aki mo 'ene faingata'aia 'i he mo'ui lelei faka'atamaí mo e founiga 'oku hanga ai 'e he'ene feingá mo fetu'utaki mo e nīhi kehé 'o tokoni'i ia 'one ma'u ha founiga ke mavahe mei he fakapo'uli 'o e loto ta'ota'omiá.
- Ko e 'omai 'e ha taha lahi kei talavou 'e taha kuó ne tau'i e fakakaukau tao-nakitá 'a e ngaahi tokoni i 14 ke tokoni'i ha taha 'okú ne fili ke nofo/mo'ui.
- Ko e vahevahe 'e ha taha kei talavou mei he 'otu motu Filipainí 'a e founiga na'a ne fakatokanga'i ai mo tali 'okú ne faingata'aia i he loto ta'ota'omiá pea mo e founiga na'a ne ma'u ai 'a e lotolahi ke fekumi ki ha tokoni.

KO E FĀMILÍ

KO HA FANONGONONGO KI MĀMANI

KO E KAU PALESITENISI 'ULUAKÍ PEA MO E FAKATAHA ALĒLEA 'O E KAU 'APOSETOLO 'E TOKO HONGOFULU MĀ UA 'O E SIASI 'O SISŪ KALAISSI 'O E KAU MĀ'ONI'ONI 'I HE NGAahi 'AHO KIMUI NÍ

KO KIMAUTOLU, KO E KAU PALESITENISI 'ULUAKI pea mo e Fakataha Alēlea 'o e Kau 'Apostolo 'e Toko Hongofulu Mā Ua 'o e Siasi 'o Sisū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní, 'oku mau fakahā henī 'i he loto mālu'ia, ko e mali 'i ha vā 'o ha tangata mo ha fefine na'e tu'utu'uni ia 'e he 'Otuá pea ko e fāmilí ko e uho ia 'o e palani 'a e Fakamo'u ki he iku'anga ta'engata 'o 'Ene fānaú.

KO E KAKAI KOTOA PĒ—'a e tangata mo e fefine—na'e fakatupu ia 'i he tatau 'o e 'Otuá. Ko e tokoa fakafo'iuituiti kotoa pē ko e fohā mo e 'ofefine ia 'o ha mātu'a fakalangi, pea 'i he'ene peheé, 'oku ma'u ai 'e he tokoa kotoa pē ha natula fakalangi pea mo ha iku'anga pau. Ko e tu'unga tangata pe fefiné ko ha 'ulungāanga mahu'inga ia 'oku 'ilo'i ai 'a e tu'unga mo e taumu'a 'o e tokotaha fakafo'iuituiti, 'i he maama fakalaumālié, mo e mo'u fakamatelié pea mo e ta'engatá.

THE MAAMA FAKALAUMĀLIÉ, na'e 'ilo'i ai mo hū 'a e ngaahi fohā mo e ngaahi 'ofefine fakalaumālié ki he 'Otuá ko 'enau Tamai Ta'engatá mo nau tali 'a 'Ene palani 'e tu'unga ai ha lava 'a 'Ene fānaú 'o ma'u ha sino fakamāmani pea mo ha taukei 'i he māmaní ke fakalakalaka hake ki he haohao' mo 'ilo'i fakapapau 'a honau iku'anga fakalangi 'i he'enu tu'u ko e 'ea hoko ki he mo'ui ta'engatá. 'Oku fakangofua'i ai 'e he palani fakalangi 'o e fiefiá 'a e feohi fakafāmilí ke tolonga atu 'o 'oua na'a ngata pē 'i he fa'itoká. 'Oku faka'atā foki 'e he ngaahi ouau mo e ngaahi fuakava toputapu 'i he ngaahi tempiale toputapú ki he tokoa taha kotoa pē ke ne foki ki he 'ao 'o e 'Otuá pea mo e ngaahi fāmilí ke fakataha'i 'o ta'engata.

OKU FEKAU'AKI 'A E FUOFUA FEKAU na'e tuku 'e he 'Otuá kia 'Ātama mo 'Iví pea mo e me'a te na malava 'i hona tu'unga fakemātu'á, ko e husepāniti mo e uaifi. 'Oku mau fakahā ai henī 'oku kei tu'u ma'u pē 'a e fefiné ko ia 'a e 'Otuá ki He'ene fānaú ke nau fanafanau mo fakatokolahi 'a māmaní. 'Oku mau toe fakahā foki henī kuo 'osi tu'utu'uni 'e he 'Otuá ke tokoi ngāue'aki pē 'a e ngaahi mālohi toputapu 'o e fakatupú 'e ha tangata mo ha fefine, kuo na 'osi mali fakalao ko ha husepāniti mo ha uaifi.

OKU MAU FAKAHĀ HENI ko e founiga ko ia 'oku fakatupu ai 'a e mo'ui fakamatelié, ko ha tu'utu'uni fakalangi ia. 'Oku mau fakamō'oni atu ki hono haohao' 'o e mo'u pea mo hono mahu'inga 'i he palani ta'engata 'a e 'Otuá.

OKU 'I AI HA FATONGIA TOPUTAPU 'O E HUSEPĀNITI MO E UAIPI ke na fe'ofa'aki mo fetauhi'aki pea ki he'ena fānaú foki. He "Ko e

fānaú ko ha tofi'a mei he [Eiki] (Saame 127:3). 'Oku ma'u 'e he mātu'á ha fatongia toputapu ke ohi hake 'a 'enau fānaú 'i he 'ofa mo e mā'oni'oni, mo tokonaki ma'a 'enau ngaahi fie ma'u fakatu'a-sinó mo fakalaumālié, pea hinoi'i kinautolu ke nau fe'ofo'ofani mo fetauhi'aki, tauhi 'a e ngaahi fefiné 'i he 'Otuá, pea hoko ko ha kau tangata'i fonua tauhi lao 'i ha feitu'u pē 'oku nau nofo ai. Kuo pau ke 'eke'i mei he husepāniti mo e uaifi—"a e fa'ē mo e tamai—"i he 'ao 'o e 'Otuá 'a e anga 'o 'enau fakahoko 'o e ngaahi fatongia ni.

KO E FĀMILÍ ko e tu'utu'uni ia 'a e 'Otuá. 'Oku mahu'inga 'a e mali 'a e tangatá mo e fefiné ki He'ene palani ta'engatá. 'Oku ma'u ai'e he fānaú ha totolu ke fanau'i kinautolu 'i he ngaahi ha'i 'o e nofo malí, pea ke ohi hake kinautolu 'e ha tamai mo ha fa'ē 'okú na tauhi 'a e ngaahi fuakava 'o e malí 'i he fai'ōnuna kakato. Ko e fiefia ko ia 'i he mo'u fakafāmilí 'oku meimeei ke tokoi a'usia pē ia 'i he taimi kuo langa ai 'a e fāmilí 'i he ngaahi akonaki 'a e 'Eiki ko Sisū Kalaisi. 'Oku fa'u mo pukepuke 'a e nofo-malí mo e ngaahi fāmilí 'oku fiefiá 'i he ngaahi tefito'i mo'oni 'o e tuí, lotú, fakatomalá, fa'a fakamolemolé, faka'apa'apá, 'ofá, manava'ofá, ngāue, pea mo e ngaahi 'ekitivití 'oku fakatupulakí. Tu'unga 'i ha palani fakalangi, 'oku 'a e ngaahi tamai ai, ke nau pule'i honau fāmilí 'i he 'ofa mo e mā'oni'oni pea ko honau fatongia ke tokonaki 'a e ngaahi fie ma'u 'o e mo'u pea mo ha malu'i ma'a honau ngaahi fāmilí. Ko e tefito'i fatongia 'o e ngaahi fa'eé ke lehilehi'i hake 'a 'enau fānaú. 'I he ngaahi fatongia toputapú ni, 'oku ha'isia ai 'a e ngaahi tamai mo e ngaahi fa'eé ke nau fetokoni'aki ko ha kaungā-ngāue tu'unga tatau. Ka 'e fie ma'u ke fai ha liliu fakafo'iuituiti ia 'o ka hoko ha faingata'a'ia fakaesino, mate, pe ko ha ngaahi toe tūkunga kehe. 'Oku totolu ke tokoni 'a e kāinga offi 'i hano fie ma'u.

OKU MAU FAKATOKANGA ATU ko e ni'ihī fakafo'iuituiti ko ia 'oku nau maumau'i 'a e ngaahi fuakava 'o e anga-mā'á, 'a kinautolu 'oku nau ngaohi kovi'i 'a e malí pe fānaú, pe 'oku 'ikai ke nau fakahoko honau ngaahi fatongia fakafāmilí, te nau tu'u 'i ha 'aho 'o fai ha fakamatala 'i he 'ao 'o e 'Otuá. Ko e tahá, 'oku mau toe fakatokanga atu 'e hanga 'e he movetevete 'o e fāmilí 'o 'omi ki he kakaí fakatātaha, tukui koló mo e ngaahi pule'angá 'a e ngaahi fakamamahi na'e kikite'i 'e he kau palōfita 'o e kuonga muá mo onopōni.

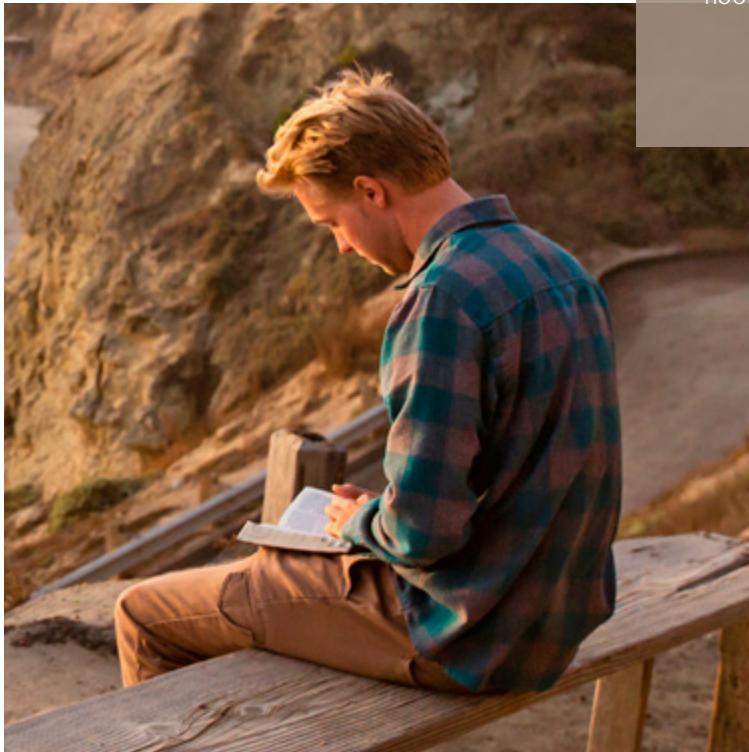
OKU MAU KOLE AI ki he tangata'i fonua falala'anga mo e kau 'ōfisa fakapule'anga 'i he feitu'u kotoa pē ke mou poupou'i 'a e ngaahi lao kuo fokotu'u ke ne pukepuke mo fakamalohia 'a e fāmilí 'i he'ene hoko ko e tefito'i iunuti mahu'inga 'o e sosaietí.

*Na'e lau 'a e fanonganongó ni 'e Palesiteni Kōtoni B. Hingikelī ko ha konga ia 'o 'ene pōpoaki 'i he Fakataha'anga
Lahi 'a e Fine'ofá 'a ia na'e fakahoko 'i he 'aho 23 'o Sepitema 1995, 'i Sōleki Siti 'i Tutā.*

KAKAI LALAHÌ KEI TALAVOÚ

Fefā'uhì mo ho'o tu'unga mo'ui
faka'e'atamaí? Mā'u he māhiná ni
ha fanga kī'i tokoni mo e ngaahi
talanoa fekau'aki mo hono
tokangaekina mo fakalakalaka
ho'o mo'ui lelei faka'e'atamaí.

42

TO'U TUPÚ

HIKI FAKAMATALA
'I HE KONIFELENISI
LAHÍ

Kī'i Tohi
Faka-
matala

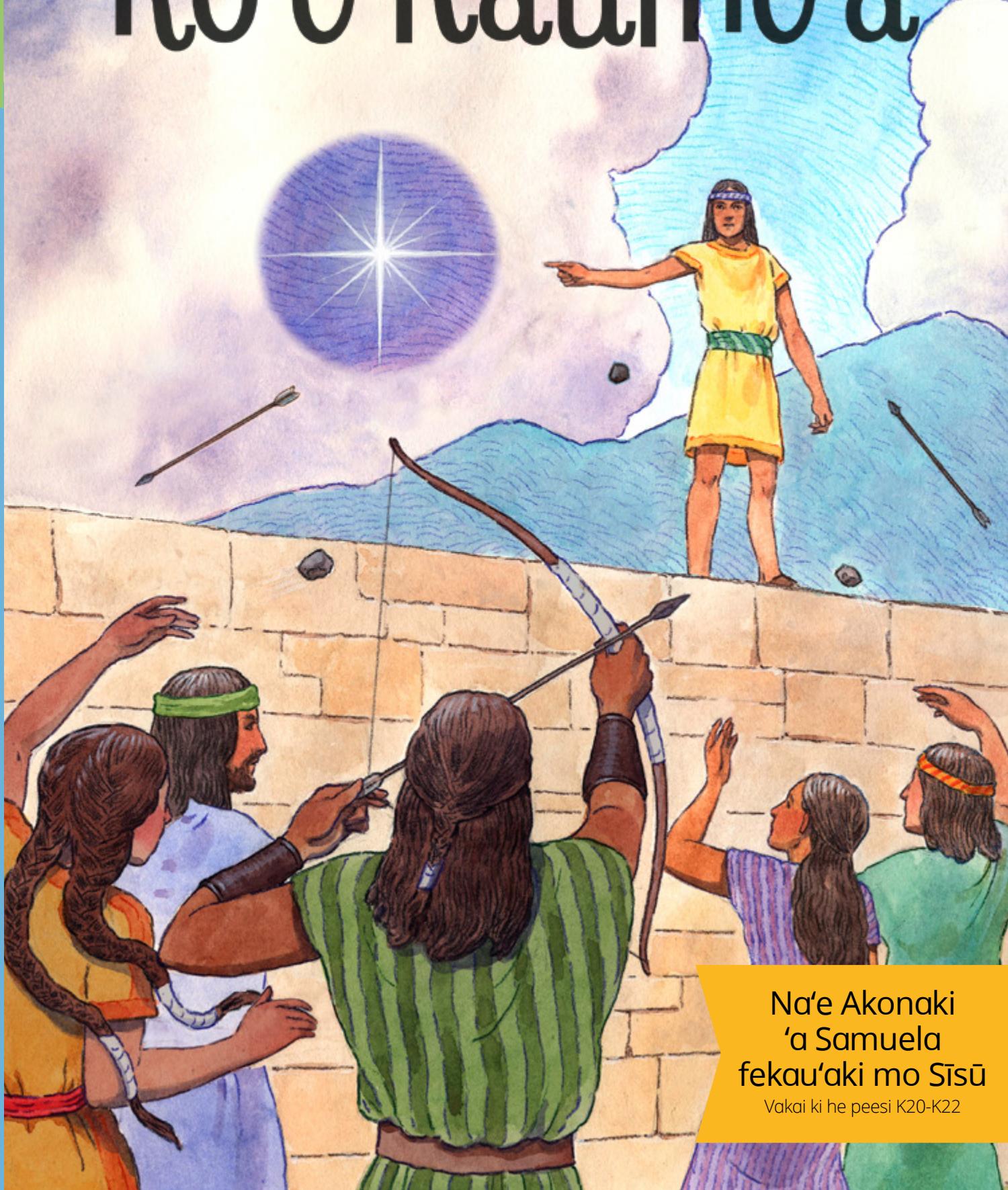
MĀTU'Á

NGAAHI 'EKITIVITÍ
KI HE KONIFELENISI
LAHÍ

K12

Ko e Kaume'á

Na'e Akonaki
'a Samuela
fekau'aki mo Sīsū

Vakai ki he peesi K20-K22

Fai 'e Palesiteni
Henry B. Eyring

Tokoni Ua 'i he
Kau Palesiteni
'Uluaki

Ko e 'Ofa 'i Hotau Fāmilí

Na'e fakahā 'e he palōfita ko 'Alamaá ki hono kakaí 'oku totonu ke "taha honau lotó 'i he uouangataha mo e fe'ofo'ofani" (Mōsaia 18:21). Ko e taimi 'e ni'ihi 'e lava ke faingata'a ke ongo'i e uouangatahá 'i hotau fāmilí, ka 'e lava 'e he Laumālie Mā'oni'oní 'o tokoni'i kitautolu.

Ne 'i ai ha taimi 'e taha na'e puno-puna ai homa foha kei si'i 'i hono

mohengá. Na'e hoha'a 'ene puná peá u fakakaukau 'e maumau hono mohengá! Ne u ongo'i 'ita. Na'á ku lue atu 'o puke'i hono umá. Na'á ku hiki hake ia ke ma fesiofaki.

Pea ne u ongo'i 'i hoku 'atamaí 'a e ki'i le'o vanava-naiki 'o e Laumālie Mā'oni'oní 'oku pehē, "Okú ke fua ha tokotaha ma'ongo'onga." Na'e ongo mamafa 'a e ngaahii lea ko iá ki hoku lotó. Na'á ku fokotu'u faka-lelei hifo hoku fohá ki hono mohengá peá u kole fakamolemole kiate ia.

Kuo hoko hoku fohá he taimí ni ko ha tangata ma'ongo'onga. 'Oku ou hounga'ia 'o ta'engata ki hono tokoni'i au 'e he Laumālie Mā'oni'oní ke u vakai kiate ia 'o hangē ko e 'afio 'a e Tamai Hēvaní kiate iá—ko Hono foha.

Te tau lava 'o feinga ke fanongo ki he Laumālie Mā'oni'oní 'i he'etau fesiofakí, pea 'i he'etau fakakaukau ki he ni'ihi kehé. 'E tokoni ia ke tau ongo'i ha 'ofa lahi ange ki hotau fāmilí. ●

Na'e to'o mei he "Oku ou Tuku 'Eku Melinó Kiate Kimoutolu," Liahona, Mē 2017, 15–18.

Tupulaki 'i he 'Ofá

Kosi 'o to'o e 'ū la'i pepá pea fa'o 'i ha poulu. Hili homou fakahoko ha taha 'o e ngaahi 'ekitivitií, tānaki ha fo'i fehokotaki'anga ki ho'omou sēini e ngaahi fo'i mafú.

1. Pelu ua 'a e la'i pepá.
2. Peluki fakataha e ongo tapa 'o e la'i pepá ke hangē ha fo'i mafú. Pine'i pe fakapipiki fakataha kinaua.
3. Ke fa'u ha sēini, fakahū e tapa 'o e fo'i mafu hokó 'i loto 'i he fo'i mafu 'uluakí kimu'a pea pine'i pe fakapipiki fakatahá.

FEHU'I PE KO E HĀ TE KE LAVA 'O FAI KE TOKONI AÍ.

TALANOA KAU KI HA MANATUMELIE FAKAFIEFIA.

LOTUA HA TAHA 'I HOMOU FĀMILÍ.

FAI HA KI'I TOHI 'OFA KI HA TAHA.

FEHU'I ANGE PE NA'E FĒFĒ HONAU 'AHÓ.

**'AVE HA INU PE ME'ATOKONI MA'AMA'A
KI HA TAHA.**

**TALAANGE KI HA TAHA 'OKÚ
NE MAHU'INGA KIATE KOE.**

FAI HA FO'I VA'INGA PE LUELUE FAKATAHA.

**LEA, "FAKAMOLEMOLE ATU," 'I HE TAIMI
'E FIE MA'U AÍ.**

Ko e hā te ke lava 'o fai ke tokoni'i ho fāmilí ke nau ongo'i lahi ange e 'ofá?

Ko Ha Ipu Vai Mafana

Fai 'e Minjung Park
(Makatu'unga 'i ha talanoa mo'oni)

Na'e fakavavevave 'a Miniseni mo 'ene Tetí ki he falelotu 'o e Siasí, lolotonga e puhi e havili momokó 'i hona tu'á. Na'e momoko foki mo loto falé. Na'e faka'amu 'a Miniseni 'e māfana ange 'i he tokolahí mai 'a e kakaí.

Na'e 'amanaki ke papitaiso he 'ahó ni e kaungāme'a 'o Miniseni ko Sengiminí. Na'e fetaulaki 'a Sengimini mo e ongo faisekau sisitaá pea na'e fuoloa pē 'ene fakakaukau ke papitaisó. Na'e 'aukai mo lotua ia 'e he kotoa e uōtí. Ne faifai peá ne fili ke papitaiso. Pea ko e 'ahó 'eni!

Na'e kei fakafonu 'a e vai papitaisó 'i he hū atu 'a Miniseni mo 'ene Tetí ki he lokí. Na'á na tangutu he tafa'aki 'o e kaungāme'a 'o Miniseni ko Sēmisí. Ne 'ikai fuoloa pea hū mai 'a Sengimini, kuó ne tui vala papitaiso hinehina.

Na'e pehē ange 'e Sēmisi, "Okú ne mata'i tailiili."

Na'e kamó pē 'a Miniseni. Na'á ne fiefia 'i he'ene lava ke 'i ai ke poupou ki hono kaungāme'a.

Ne 'ikai fuoloa kuo fonu e vai papitaisó. Na'e hokosia e taimi ke kamata e papitaisó! Ka na'e talanoa e ongo faifekaú mo ha kāingalotu 'e ní'ihí pea nau fofonga hoha'a, kae 'ikai kamata e papitaisó. Na'e 'alu 'a Tetí ke vakai pe ko e hā e me'a na'e hokó.

"Ko e hā e me'a 'oku hokó?" Ko e fehu'i ia 'a Miniseni kia Tetí.

Na'e talaange 'e Tetí, "Oku maumau 'a e mīsini faka'māfana vaí pea 'oku momoko 'aupito e vai papitaisó."

Na'e sio 'a Miniseni ki he vai papitaisó. 'I he taimi na'á ne papitaiso aí, na'e māfana e 'eá, māfana e vaí, pea māfana e fā'ofua ange 'ene tetí kiate ia 'i he'ene 'alu hake mei he vaí. Na'e 'ikai ke ne lava 'o fakakaukau ki ha'ane papitaiso 'i he vai momokó 'i ha 'aho momoko pehē he fa'ahita'u momokó.

Na'e mamata 'a Miniseni ki he hifo loto-to'a 'a Sengimini ki he loto vaí mo 'Eletā Kekí, 'a ia te ne fai e papitaisó.

"Oku fu'u momoko!" Ko e lea ia 'a Sengiminí. "He 'ikai ke u lava 'o nofo fuoloa hení." Na'á ne kaka ki tu'a mei he vai papitaisó mo e teteteté. Na'e ongo'i faka'ofa ia 'a Miniseni 'iate ia.

Hili ha ngaahi miniti si'i mei ai, na'e toe feinga 'a Sengimini ke hifo ki he vaí. Ko e taimi ko 'ení na'á ne kī'i fo'i manga pē 'e fiha peá ne toe fakavave ki tu'a. Na'á ne toe feinga tu'o ua. Na'e moko'i 'a e vaí! "E lava 'o tuku ā?" Ko e kole ange ia 'a Sengiminí. Ne hangē na'á ne meimeī tangí.

Na'e lotu fakalongolongo 'a Miniseni 'o fehu'i e founiga te ne lava ai 'o tokoní.

Na'e pehē 'e ha tokotaha, "Ko e hā 'oku totonus ke tau fai?"

Na'e fehu'i hake 'e ha tokotaha kehe, "Oku totonu nai ke tau tolo i e papitaiso?" Na'e fie tokoni e tokotaha kotoa kia Sengimini ka na'e 'ikai ke nau 'ilo'i pē 'efounga fēfē.

Fakafokifā kuo ma'u 'e Miniseni ha fo'i fakakaukau.
Na'á ne kamosi 'a Sēmisi. "Sēmisi, ta 'alu!"

Na'e 'alu 'a Miniseni mo Sēmisi ki peito. Na'á na ma'u ha ipu mo e poulu lahi pea fakafonu 'aki e vai vela mei he 'utu'anga vaí. Na'á na to'o fakalelei ia ki he falelotú pea hua'i e vai velá ki he loto vai papitaisó. "Mahalo 'e tokoni 'eni ke fakamāfana'i e vaí!" Ko e lea ia 'a Miniseni.

Na‘e ‘ohovale e tokotaha kotoa. Na‘e pehē ‘e ha tokotaha, “Ko e hā na‘e ‘ikai ke tau fakakaukau ai ki a?”

Na'e kau fakataha leva e tokotaha kotoa ke kamata 'utu mai e vai mafana mei peito. Na'e fakalili 'e he kakai 'e ni'ihī 'a e vaí 'i he sitoú. Na'e hiki fakalelei 'e he ni'ihī e 'ū kulō 'i he holó pea hua'i e vai velá ki he vai papitaisó. Na'e a'u ki he toenga e fānau Palaimelí na'a nau tokoni 'i he fetuku tahataha mai e ipú.

*Na'e fu'u momoko e vai
'i he fai'anga papitaisó.
Fakafokifā kuo ma'u 'e
Miniseni ha fo'i fakakaukau.*

Ne faifai pea māfana
elei 'a e vaí. Na'e hifo
atu 'a Sengimini mo 'Ele-
ā Keki ki he loto vai
papitaisó. Na'e ongo'i
oto-māfana 'a Miniseni 'i
ne'ene fanongo ki hono
ea 'aki 'e 'Eletā Keki 'a e
fakalea 'o e lotu papitaisó.
I he taimi ná'e tu'u hake
ai 'a Sengimini mei he vaí, na'á ne malimali. Na'e fiefia
a e tokotaha kotoa.

Hili e fetongi 'a Sengimini ki hono vala mātū'ú, na'e fā'ofua 'a Miniseni kiate ia. Na'e 'ilo'i 'e Miniseni ko e taimi pē na'á ne lotu loto-to'a aí, na'e tokoni'i ia 'e he Tamai Hēvaní ke ne 'ilo'i e me'a ke fái. Ko ha papitaiso 'eni 'e taha he 'ikai teitei ngalo 'ia Miniseni! ●

'Oku nofo e taha na'á ne fa'ú 'i Soulu, Kōlea Tonga.

Ko Sengimini mo e kau faifekaú
mo e kakai 'e ni'ihi na'e tokoni
'i he 'utu vaí

Mālō e. lelei mei Kuatemala!

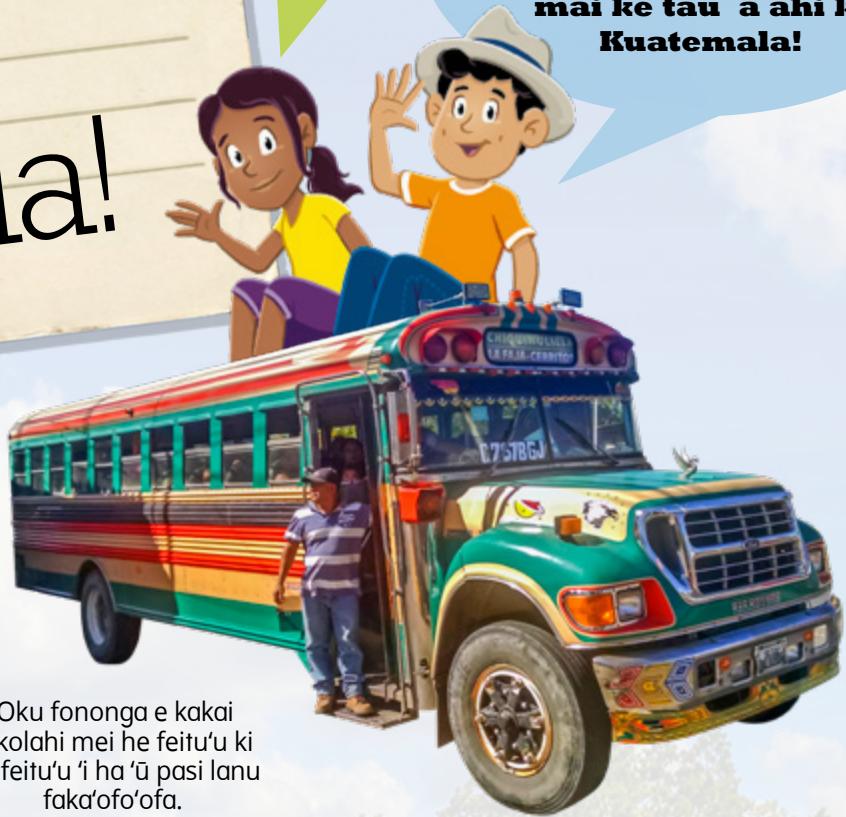
'Oku tu'u 'a **Kuatemala** i 'Amelika Lotoloto. 'Oku fakafuofua ki ha kakai 'e toko 17 miliona 'oku nofo aí, pea fakafuofua ki ha kāinga-lotu 'o e Siasí 'e toko 300,000.

'Oku tokoni e ki'i tamasi'i ko 'ení ki hono fāmilí 'aki 'ene fua e fefié.

Malō e Lelei,
ko Mako mo
Paolo kimaua.

'Okú ma fononga takai holo he māmaní ke ako fekau'aki mo e fānau 'a e 'Otuá. Kau mai ke tau 'a'ahi ki Kuatemala!

'Oku fononga e kakai tokolahi mei he feitu'u ki he feitu'u 'i ha 'ū pasi lanu faka'ofo'ofa.

Ko e quetzal fulufulu lanu maama faka'ofo'ofá ko e manupuna faka-fonua ia 'o Kuatemalá. Ko e "quetzal" ko e hingoa foki ia 'o e pa'angá 'i Kuatemalá!

'Oku 'i ai ha mo'unga afi 'e 30 'i Kuatemala. Ko e mo'unga afi 'e tolu ai 'oku mo'ui! Na'e puna e mo'unga afi ko 'ení 'i he 2015.

'Oku ako folofola fakataha e famili ko 'ení 'i Kuatemala.
Ko hai 'okú ke ako folofola mo iá?

RI MOLAJ TANAJ RICHIN
**RI VUJ
RICHIN
RI
MORMON**
JARE' JUN CHIC RETAL
TZIJ KICHIN RI JESUCRISTO

Ko e takafi 'eni 'o e Tohi 'a Molomoná 'i he lea faka-Kesikuelé. Ko e lea faka-Kesikuelé ko e taha ia 'o e ngaahi lea faka-fonua 'e 18 'oku faka'aonga'i 'i Kuatemalá! Ko e lea faka-Sipeiní ko e lea fakafonua totonu ia 'a e fonuá.

'Oku faka'aonga'i 'e he ngaahi famili 'e ni'ihi 'i Kuatemala 'a e *pilas* —ko e pēsoni lanu faka'ofo'ofa 'i tu'a—ke fulfulu e peletí mo fō ai e valá.

Fe'iiloaki mo ha ni'ihi 'o hotau ngaahi kaungāme'a mei Kuatemalá!

'I he taimi na'e 'ikai ngāue ai 'eku fa'eé, na'e tokoni'i kimau-tolu 'e he kāngalotu 'o e Siasí 'i he me'atokoní. Na'e ako'i au hení 'i he founiga ke vahevahe mo e ni'ihi 'oku 'ikai lahi 'enau me'a 'oku ma'u.

**Tāuni M., ta'u 9, Sololá,
Kuatemala**

Na'a mau ako na'e malanga 'aki 'e he 'Apostolo ko Paulá 'a e ongoongolelé ki he kakai kotoa pē. Na'a ku ongo'i na'e totonu ke u vahevahe 'a e Tohi 'a Molomoná mo hoku ngaahi kaungāme'a. Na'a ku hiki 'eku fakamo'oní 'i he tohi takitaha pea 'orange ia kiate kinautolu. Na'a ku fiefia 'i he'eku 'ilo'i 'oku nau lau iá.

Simana L., ta'u 9, Sakatepe-kisi, Kuatemala

**'Okú ke ha'u nai mei Kuatemala?
Tohi mai kiate kimaua! 'Okú ma fie fanongo meiate kimoutolu.**

Fakamālō atu 'i ho'omou fie mama-ta'i 'a Kuatemala mo kimauá. Tau toki sio!

Tana mo e Sivi Fiká

Fai 'e Lucy Stevenson

'Ū Makasini 'a e Siasí
(Makatu'unga 'i ha talanoa mo'oni)
*"Lotu ma'u ai pē, koe'uhí ke
ke lava 'o ikuna"* (Tokāteline
mo e Ngaahi Fuakava 10:5).

Na'e ui atu 'a Mama,
"Tana. Kuó ke maau ki
he akó? Ko e taimi lau folo-
folá 'enil!"

"Ko 'enil te u 'alu atu!"
Na'e fa'o 'e Tana 'ene pepa
fiká ki he'ene kato naunau
lanu faka'ofo'ofá pea āfei ia
'i hono umá.

Na'e ako ma'uloto 'e Tana
mo hono fāmilí ha veesi folo-
fola fo'ou he uike kotoa. Ko e 'aho takitaha kimú'a pea
nau mavahe ki he akó, na'a nau fakaangaanga fakataha
hono lau iá. Na'e pehē 'e Mama 'oku hangē hono ako ha
veesi folofola fo'oú ko hono ma'u ha kaungāme'a fo'oú.
"Ko e taimi pē 'okú ke ma'uloto aí, 'oku 'i ai ia 'i ha taimi
pē te ke fie ma'u ai."

Na'e tu'u 'a Tana mo hono ongo kii tehiná 'i he ve'e
matapaá 'o toutou lau e veesi ki he uike ní. Na'e to'o ia
mei he Tokāteline mo e Ngaahi Fuakavá.

Na'a nau lea fakataha, "Lotu ma'u ai pē, koe'uhí ke ke
lava 'o ikuna."

"Ko e hā 'ene 'uhinga 'ke ke lava 'o ikuna?" Ko e
fehu'i ange ia 'a Tatiana ko e tokoua 'o Taná.

"Oku 'uhinga ia te ke lava 'o fakahoko e ngaahi me'a
faingata'a!" Ko Tana ange ia.

Na'e kamo 'a Mama.
"I he taimi 'oku tau lotu aí,
'e tokon'i kitautolu 'e he
Tamai Hēvaní."

Na'e toutou lau 'e Tana e
folofolá 'i he'ene fakakau-
kaú 'i he'ene fakavave atu ki
he akó.

Kimui ange 'i he 'aho ko
iá, na'e tu'u e faiako 'a Taná
'i mu'a 'i he loki akó 'o ofi
ki he fuka Kuatemala lanu
pulū mo hinehiná. Na'e pehē
'e Señora Molalesi, "Taimi ke fai ho'omou sivi fiká." Na'e
kamata ke ne tufa ha 'ū la'ipepa.

Na'e sai'ia 'a Tana 'i he fiká. Pea na'a ne poto ai! Kuó
ne ako mālohi ki he siví, pea na'a ne 'ilo'i te ne lava 'o
fakahoko lelei ia.

Na'e to'o 'e Tana 'ene penivahevahé pea kamata 'ene
tohí. Na'a ne ongo'i fiemálie ki he'ene ngaahi talí. Pea
na'a ne a'u leva ki he 'ū fehu'i fakamuimuí. Na'e mātu'aki
faingata'a ia. Na'e 'ikai ke ne manatu'i e founiga hono
fakahokó!

Na'e ongo'i tailiili 'a Tana. Te ne faka'osi fēfē 'ene
sivi fiká? Na'a ne kuku 'ene penivahevahé mo toe lau e
fehu'i hono hokó.

Pea na'e ha'u ha fakakaukau kiate ia. *"Lotu ma'u ai
pē, koe'uhí ke ke lava 'o ikuna . . ."*

Na'e mihi 'e Tana 'ene mānavá. Na'á ne kuikui pea fai ha lotu fakalongolongo 'i hono lotó. *Tamai Hēvani, kātaki 'o tokoni mai ke u manatu'i e me'a kuó u akó.*

Kātaki 'o tokoni mai ke u fakahoko lelei 'a e sivi ko 'ení.

Na'e toe sio 'a Tana ki he'ene la'ipepá. Na'á ne sio ki he 'ū fehu'i na'á ne 'osi solová. Peá ne toe sio leva ki he 'ū fehu'i faingata'a. Na'e kamata ke ne manatu'i e founiga hono fika'i kinautolú! Na'e mole atu 'ene ongo'i tailiilí. Na'á ne toe mihi'i 'ene mānavá pea kamata 'ene fiká.

Na'e fiefia 'a Tana he tuku 'a e akó ke talanoa ki hono fāmilí fekau'aki mo e me'a na'e hokó.

Na'e pehē 'e Tana, "Na'e 'ikai ke u manatu'i e founiga ke fika'i 'aki ha ni'ihí 'o e ngaahi fiká he kamatá. Ka na'á ku fakakaukau leva ki he folofola na'a tau lau ma'ulotó. Na'á ku fai ha lotu, pea na'e tokoni'i au 'e he Tamai Hēvání."

"Tötōatu 'aupito ia!" Ko Mama ange ia.

"Na'á ke lava 'o ikuna!" Ko Tatiana ange ia.

Na'e kata 'a Tana. "Ko ia! Neongo pe ko e hā 'eku māká, ka 'oku ou 'ilo'i na'á ku fai hoku lelei tahá." Na'á ne fā'ofua kia Mami mo Tatiana. Na'e 'ikai ke ne fa'a tatali ke sio pe ko e hā e kaungāme'a folofola te nau ma'u 'i he uike hono hokó! ●

Na'e hoko 'a e talanoá ni 'i Kuatemala. 'Alu ki he peesi K6 ke ako lahi ange kau ki he fonua ko iá!

Fai 'e Sisitā
Lisa L. Harkness
Tokoni 'Uluaki i he
Kau Palesitenisī Lahi
'o e Palaimelī

Fānau 'a ha Ongomātu'a Fakalangi

Ko e fānau *kotoa* kitautolu 'a ha ongomātu'a fakalangi!

Na'á ku lea 'i ha taimi 'e taha ki ha kulupu 'o e hou'eiki fafiné 'i 'Afilika Tonga. Na'e kamata ke u ngūngū ki he himi "Fakamālō ki he 'Otua." Hili pē ha ngaahi nota si'i, na'e hiva le'olahi hake 'a e kau fafiné ni! Na'e fakafonu hoku lotó 'e he'enau hivá. Na'a mau ongo'i kotoa e 'ofa 'a e 'Otuá.

Lolotonga e folau tatau pē, na'á ku 'a'ahi ki he Lepapulika Temokālati 'o Kongokoú pea lea ki he hou'eiki fafiné mo e tamaiki fefiné 'i ha fakataha lotu he 'aho Sāpaté. Na'a nau heka pasi mai mei he feitu'u kotoa ke nau kau ki ai. Na'e tokolahi 'aupito e kakaí pea na'e pau ke mau fokotu'utu'u ha toe 'otu sea 'i he ngaahi vaha'a seá, pea na'e falala e kakaí he ngaahi matapā sio'atá kae lava 'o hao e tokotaha kotoa ki he lokí! Na'e fakaofo mo'oni kiate au 'a e hou'eiki fafine ko 'ení. 'Oku nau liliu honau tukui koló 'i ha ngaahi founa mālohi. 'Oku nau vahevahe e 'ofa 'a e 'Otuá.

Na'á ku fe'iloaki mo ha fānau Palaimeli tokolahī 'i 'Afilika. Ko hanau tokolahī ko kinautolu pē 'i honau fāmilí 'oku kau ki he Siasí. Ka 'oku nau omi pē 'iate kinautolu ki he lotú he uike takitaha. 'Oku tokoni 'a e Palaimelī ke nau ongo'i e 'ofa 'a e 'Otuá.

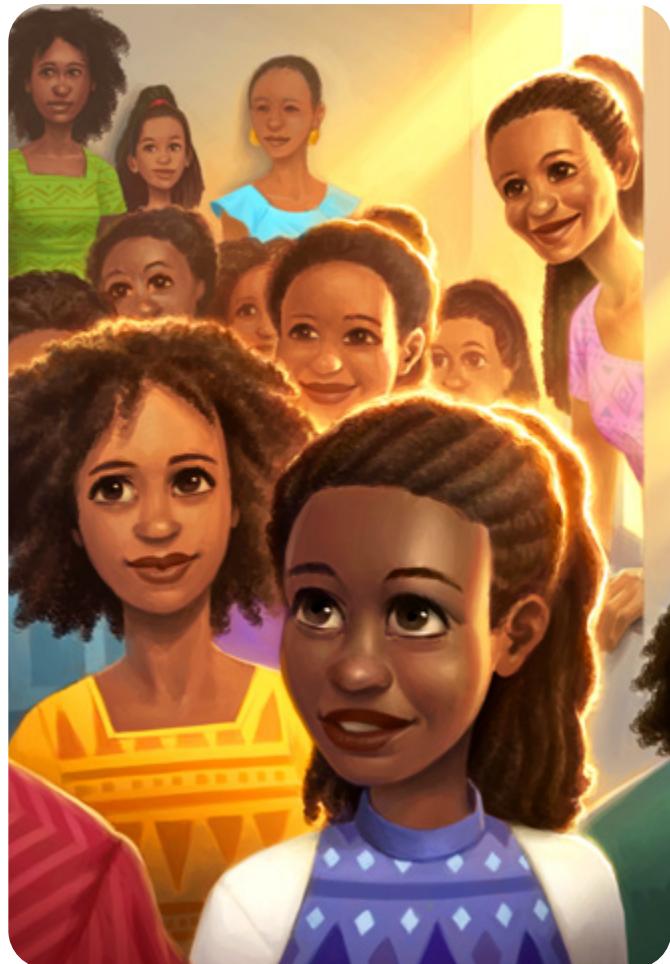
'Oku omi e kakai 'o 'Afiliká mei ha ngaahi fonua mo e anga fakafonua kehekehe. 'Oku nau lea 'i ha ngaahi lea fakafonua lahi. 'Oku hulu fau 'enau tuí mo 'enau 'ofa ki he 'Otuá. I he'eku vakai ki honau fofongá, 'oku ou lava

Neongo 'oku tau takitaha ma'u ha ngaahi a'usia kehekehe 'i hení 'i he māmaní, ka 'oku 'i ai ha me'a 'e taha 'oku tau faitatau kotoa ai.

'o ongo'i na'a nau 'ilo'i 'a e mo'oní pea ma'u ha ngaahi fakamo'oni ki he ongoongolelei 'o Sīsū Kalaisi kuo fakafoki maí. Na'a nau 'ilo'i ko e fānau kinautolu 'o ha ongomātu'a fakalangi.

Ko e me'a tatau pē kiate koé. Ko ha fānau koe 'o ha ongomātu'a fakalangi. 'Okú Na 'ofa 'iate koe! ●

Na'e to'o mei he Aubrey Eyre, "Sister Cordon and Sister Harkness Say African Women Are a Powerful Force for Change," Church News, June 11, 2019.

Hou‘eiki Fafine ‘Oku Tokoni ke Tataki ‘a e Siasi

Valivali e ngaahi fakatātā ko ‘ení pea kumi leva ‘a e fefine takitaha ‘i he funga siteisi lolotonga e konifelenisi lahí. Ko e fe ‘iate kinautolu na‘e lea pe lotu lolotonga e konifelenisi? Ko e hā ‘okú ke ako meiate kinautolú?

Sisitā Lisa L. Harkness

Tokoni ‘Uluaki ‘i he Kau
Palesitenisī Lahi ‘o e Palaimelí

Sisitā Joy D. Jones

Palesiteni Lahi ‘o e Palaimelí

Sisitā Cristina B. Franco

Tokoni Ua ‘i he Kau
Palesitenisī Lahi ‘o e Palaimelí

Sisitā Michelle D. Craig

Tokoni ‘Uluaki ‘i he Kau Palesitenisī Lahi
‘o e Kau Finemuí

Sisitā Bonnie H. Cordon

Palesiteni Lahi ‘o e Kau Finemuí

Sisitā Becky Craven

Tokoni Ua ‘i he Kau Palesitenisī Lahi
‘o e Kau Finemuí

Sisitā Sharon Eubank

Tokoni ‘Uluaki ‘i he Kau Palesitenisī Lahi
‘o e Fine’ofá

Sisitā Jean B. Bingham

Palesiteni Lahi ‘o e Fine’ofá

Sisitā Reyna I. Aburto

Tokoni Ua ‘i he Kau Palesitenisī Lahi
‘o e Fine’ofá

Ko ‘Eku Ki‘i Tohi ki he Konifelenisi Lahí

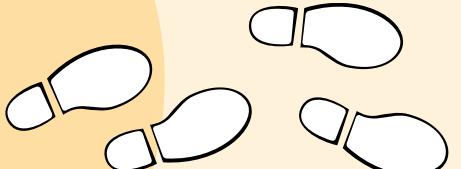
Ko e Fanongo ki Hoku Kau Takí

Valivali ‘a e tā ‘o e palōfitá lolotonga ‘ene leá, pea tā fakatātaa‘i mo ha ongo lea kehe ‘e ua ‘okú ke fanongo ki ai.

Ko e Muimui kia Sīsuú

Ko e taimi kotoa pē ‘okú ke fanongo ai ki ha taha ‘oku lea kau kia Sīsuú, valivali ha ongo la‘iva‘e kae ‘oua kuó ke a‘u ki he Fakamo‘uí. ‘Okú Ne ‘ofeina koe!

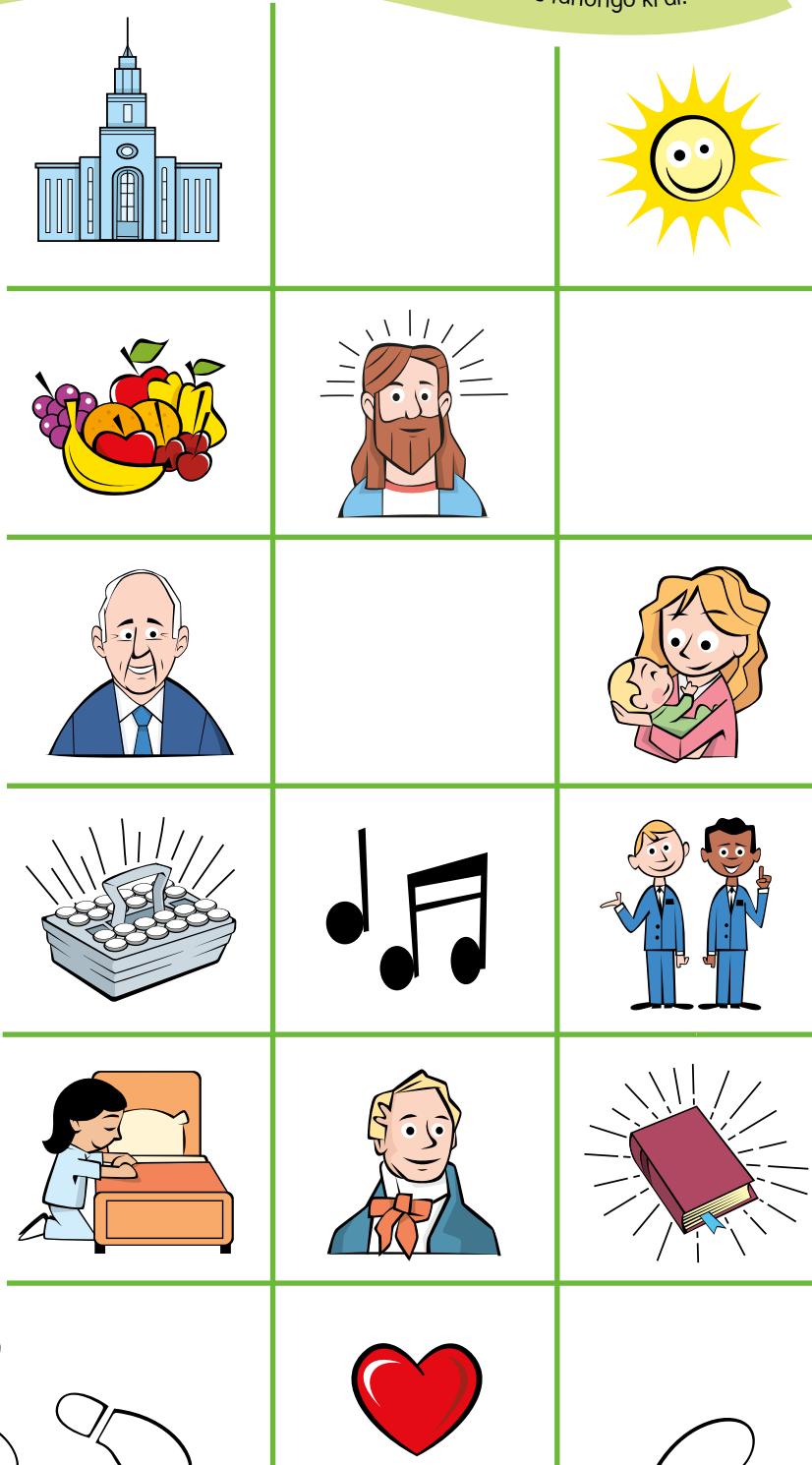

Na‘á ke sio nai ‘i he fakataha lahi ‘a e kakai fafiné?

Kumi e ‘ū tā ‘o e kakai fefine ‘oku tokoni ke tataki e Siasi
‘i he peesi K11 ‘o e Kaume‘a ‘i he māhina ni!

Ngaahi Lea 'Oku Ou Fanongo Ki ai

Siakale'i e 'ū fakatātā ko 'enī i he taimi 'oku lea ai ha taha fekau'aki mo iá, pe tā fakatātaai ha ngaahi fo'i lea kehe 'okú ke fanongo ki ai.

Hiva Faka'ofo'ofá

Muimui'i e ngaahi nota ko
'eni 'o e hivá lolotonga hō'o
fanongo ki he hiva 'a e kuaéá.
Valivali leva kinautolu!

Ko e Ngāue Mahu'inga Tahá

Fai 'e Linda G. Paulsen
(Makatu'unga 'i ha talanoa mo'oni)

*“Oku ou ‘iate kimoutolu ‘o hangē ko ia ‘oku tauhī”
(Luke 22:27).*

Na'e sai'ia 'a 'Amelia 'i he 'a'ahi kia Kulenimaá. Na'a ne sai'ia he va'inga 'aki e fanga ki'i monumanu me'ava'ingá mo hono kafu 'aki e fu'u kafu lahi molū 'a Kulenimaá. Ka na'e 'ikai fai ha va'inga he 'ahó ni. Ko e 'aho ní ia ko e tokoni.

I he'enua fononga ki he 'api 'o Kulenimaá, na'e tala-noa e ngaahi ta'okete 'o 'Ameliá fekau'aki mo e ngaahi ngāue na'a nau fie fakahokó.

Na'e fie tafi 'a Sela. Na'e fie mopii 'a 'Emelí. Pea na'e kole ange 'e Mami kia 'Alisa ke ne olo e luvá.

“Fēfē au?” Ko e fehu'i ange ia 'a 'Ameliá.

“Te u tokoni nai ke tafi e efú?”

Na'e pehē 'e Mami, “‘Oku ‘i ai ha ngāue makehe ma'au.

‘Oku ou fie ma'u ke ke fanongo.”

Na'e tatali 'a 'Amelia. "Sai, ko 'eni 'oku ou fanongo atu. Ko e hā?"

"Ko e ngāuē ia!" Ko e lea ange ia 'a Mami mo 'ene katā. "Fanongo 'ata'atā pē. Tangutu pē mo Kulenimā 'o fanongo ki he'ene talanoá. Mahalo ko e ngāue mahu'inga taha pē ia 'oku tau fai he 'ahó kakato."

'Oku hoko fēfē 'a e fanongō ko e ngāue mahu'inga tahā?

Na'e fifili 'a 'Amelia. Ne hangē na'e mo'oni ange e ngāue olo efú ia! Ka na'e loto-fiemālie 'a 'Amelia ke feinga.

Na'e fiefia 'a Kulenimā ke sio kiate kinautolu. Na'e kamata e ngaahi ngāue 'a e tokotaha kotoa. Na'e 'alu 'a 'Amelia 'o tangutu he seá 'i he tafa'aki 'o Kulenimaá. Na'e fakatokanga'i 'e 'Amelia ha kii lāpisi tamapua 'i he tulikí. Na'a ne pehē, "'Oku ou sai'ia ho'o kii lāpisi."

Na'e malimali 'a Kulenimā. "Na'a ku talanoa atu koā kau ki hoku tuonga'ane ko Melí mo e kii lāpisi valevale?"

Na'e 'ohovale 'a 'Amelia. "Ko e kii lāpisi mo'oni?"

Na'e kamō 'a Kulenimā. "Na'a ne ma'u ha kii lāpisi li'aki. Na'a ne mono ia ki hono loto soté ke malu." Na'e talanoa 'e Kulenimā kia 'Amelia fekau'aki mo e kii 'ā lāpisi na'e langa 'e Melí.

Na'e fakamanatu 'e he talanoa ko iá kia Kulenimā ha toe ngaahi talanoa kehe. Na'a ne talanoa kau ki ha kii pusiaki 'uhiki'i pulu na'a ne ui ko Sitā. Na'a ne fa'a heka 'ia Sitā! Na'e maki'iki'i 'a 'Amelia 'i he'ene sioloto ki he heka 'a Kulenimā 'i ha kii 'uhiki'i pulu. Na'e ikai faingofua ke ne fakakaukau loto kiate ia ko ha kii ta'ahine kei sii.

Na'e talanoa ta'emālōlō 'a Kulenimā. Na'a ne toe fai e talanoa ki he lāpisí. 'I ha taimi 'e taha, lolotonga 'ene talanoá na'a ne ta'ofi pea toe kamata fo'ou.

Na'e feinga 'a 'Amelia ke kei fanongo pē, ka na'e kamata ke ne helia. Na'e kei ngāue pē 'a Mami mo e tamaiki fefiné. Na'e faingata'a e tangutu 'o fanongó! Ka na'e malimali 'a Kulenimā. Ne hangē na'a ne fiefia hono vahevahe ange 'ene ngaahi talanoá.

Hili pē ha ngaahi miniti sii, na'e hū mai 'a Mami, "Kuo 'osi! Taimi ke tau ō."

Na'e talaange 'e Kulenimā kia 'Amelia, "Na'e faka'ofa mo'oni ia. 'Oku ou sai'ia ho'o 'eva mai!"

Na'e fa'ofua 'a 'Amelia ki he'ene kui-fefiné. Na'a ne sio ki he lo'imata 'i he fofonga 'o Kulenimaá.

"Ko e hā e me'a 'oku hokó?" Ko e fehu'i ange ia 'a 'Ameliá.

Na'e pehē 'e Kulenimā, "Ikai ha me'a 'e hoko. Fakamālō atu 'i he'eta talanoá. 'Oku ou 'ofa iate koe."

Na'e ongo'i māfana 'a 'Amelia 'i hono lotó. Na'a ne talaange "'Oku ou 'ofa atu mo au foki. Te u toe 'eva mai he vave tahá."

"I he'enau fononga ki 'apí, na'e fehu'i ange 'e 'Alisa, 'Amelia, na'e fēfē e fanongó?"

"Na'e faingata'a ange he me'a ne u fakakaukau ki aí. Ne u pehē ne fe'unga 'eku fanongó ki mu'a pea toki 'osi e talanoa 'a Kulenimaá!"

"Okú ke fu'u lelei 'aupito!" Ko Mama ange ia.

"Mālō," ko 'Amelia ange ia. "Na'e fakafiefia e ngaahi talanoa 'e ni'ihi na'a ne faí. Na'a ke 'ilo'i nai na'e 'i ai ha kii 'uhiki'i pulu pusiaki 'a Kulenimā?"

"Hangē ha pulu pēpeé?" Ko e 'eke ange ia 'e Selá.

"Io! Na'e fa'a heka 'a Kulenimā ai," ko e tali ange ia 'a 'Ameliá mo e kamokamó. "Ko hono hingoá ko Sitā."

Na'e talanoa kotoa ange 'e 'Amelia 'a e ngaahi talanoa kehe 'a Kulenimaá. Na'e fakalata mo'oni ke ako ha me'a lahi fekau'aki mo ia.

Na'e malimali 'a 'Emelī. "Mahalo ko e ha'u hokó pē peá ta fetongi ngāue. 'Oku ou fie ma'u ha faingamālie ke u fanongo!" ●

'Oku nofo 'a e tokotaha na'a ne fa'u 'i 'Itutā, USA.

Ko e ngaahi 'ofefine mo e ngaahi
 foha kotoa kitautolu 'o 'etau
 ongomātu'a fakalangi—
 'Oku 'ikai tatau kotoa, ka 'oku
 tatau hotau
 Mahu'inga,
 Fie ma'ua,
 Mahu'inga,
 'Ofeina!

Kumi Ia!

'Oku sai'ia e fānaú ni 'i he sio manupuná mo honau mehikitangá! Kumi ha ngaahi manupuna makehe 'e 15 mo e fo'i fuā'imoa 'e 10. Pea kumi leva 'a e toengá.

TĀ FAKATĀAAI 'E DAVID KLUG

Poini makehe: 'Oku tu'o fiha nai e 'asi 'a e fanga manupuná lolotonga e Fakatupú, 'i he Sēnesi 1?

Vakai ki he talí 'i he takafi 'i muí.

Ko 'Aisake mo e Temipalé

Fai 'e Jane McBride

(Makatu'unga 'i ha talanoa mo'oni)

N a'e punopuna 'a 'Aisake 'i hono
nofo'angá. Na'a ne fakasio ki tu'a he
matapā sio'ata 'o e kaá. Na'a nau ō ke
'eva kia Kulenimā mo Kulenipā. Na'a nau
ō foki ke sio ki ha me'a makehe 'e taha.

"Te tau sio nai 'afē 'i he temipale fo'oú?"
Ko e fehu'i ange ia 'a 'Aisake kia Mamí.

Na'a ne pehē ange, "Apongipongi."

Na'e malimali 'a 'Aisake.

Ne faifai pea a'u 'a 'Aisake mo hono
fāmilí ki he 'api 'o Kulenimā mo Kulenipaá.

'I he pongipongi hono hokó, na'e tui 'e
'Aisake hono teunga faka-Sāpaté. Na'e
ongo fakaoli 'ene tui hēkesi 'i he lolotonga
'a e uiké. Na'e kai pongipongi 'a 'Aisake
mo hono fāmilí. Na'a nau faka'uli leva ki
he 'oupeni hausi 'a e temipalé. Na'a nau ō
ke mamata 'i loto he temipale fo'oú kimu'a
pea fakatapuí.

"Oku ou sio ki he temipalé!" Ko 'Aisake
ange ia. Na'a ne tuhu ki he fale hinehina
'oku tu'u 'i 'olunga 'a e 'āngelo ko
Molonaí.

Na'e 'i ai ha falelotu 'o e Siasí he
tafa'aki 'o e temipalé. Na'e 'uluaki 'alu 'a
'Aisake mo hono fāmilí ki ai. Na'a nau
sio 'i ha fo'i vitiō. Na'e tokoni ha taha ke
fakatui ha me'a-kofu hinehina 'i honau
suú.

Ne faifai pea hokosia e taimi ke nau hū
ai ki loto 'i he temipalé! Na'e hū 'a 'Aisake
'i he matapā 'o e temipalé. Na'e fiefia
hono lotó.

Na'e mamata 'a 'Aisake ki ha 'ū tā
valivali lahi 'i he holisí. Na'e hā 'i he tā
valivali 'e ni'ihi ha kakai 'oku lotu. Ne hā 'i
he tā valivali 'e ni'ihi ha 'akau mo e fanga
monumanu faka'ofa'ofa.

Pea na'e sia leva 'a 'Aisake ki ha tā valivali na'á ne sai'ia taha aí. Ko e tā valivali ia 'o Sīsū! Na'e tu'u 'a Sīsū 'o fakamafao mai Hono ongo to'ukupú.

Na'e fanafana ange 'a 'Aisake kia Teti, "Hangē 'oku fakamafao mai 'e Sīsū Hono ongo to'ukupú kiate aú."

Na'e fanafana ange 'a Teti, "Oku mafao atu *ma'u pē 'e* Sīsū Hono ongo to'ukupú kiate koe. 'Oku Ne 'ofa 'iate kitautolu takitaha."

Na'e ma'u 'e 'Aisake ha ongo fakafiemālie 'i hono lotó. Na'a ne fakakaukauloto 'okú ne lue he tafa'aki 'o Sīsuú 'i he temipalé. Na'a ne fakakaukauloto ki he fā'ofua ange 'a Sīsū kiate iá.

'Oku 'ofa 'a Sīsū 'ia 'Aisake. Pea 'oku 'ofa foki 'a 'Aisake 'ia Sīsū! ●
'Oku nofo 'a e tokotaha na'á ne fa'ú 'i Kololato, USA.

Ko e 'A'ahi 'a Sīsū ki he Ongo 'Ameliká

'I he Tohi 'a Molomoná, na'e ako'i 'e ha palōfita ko Samuela ki he kakaí fekau'aki mo Sīsū. Na'á ne pehē 'e hopo ha fetu'u fo'ou 'i he taimi 'e 'alo'i ai 'a Sīsuú.

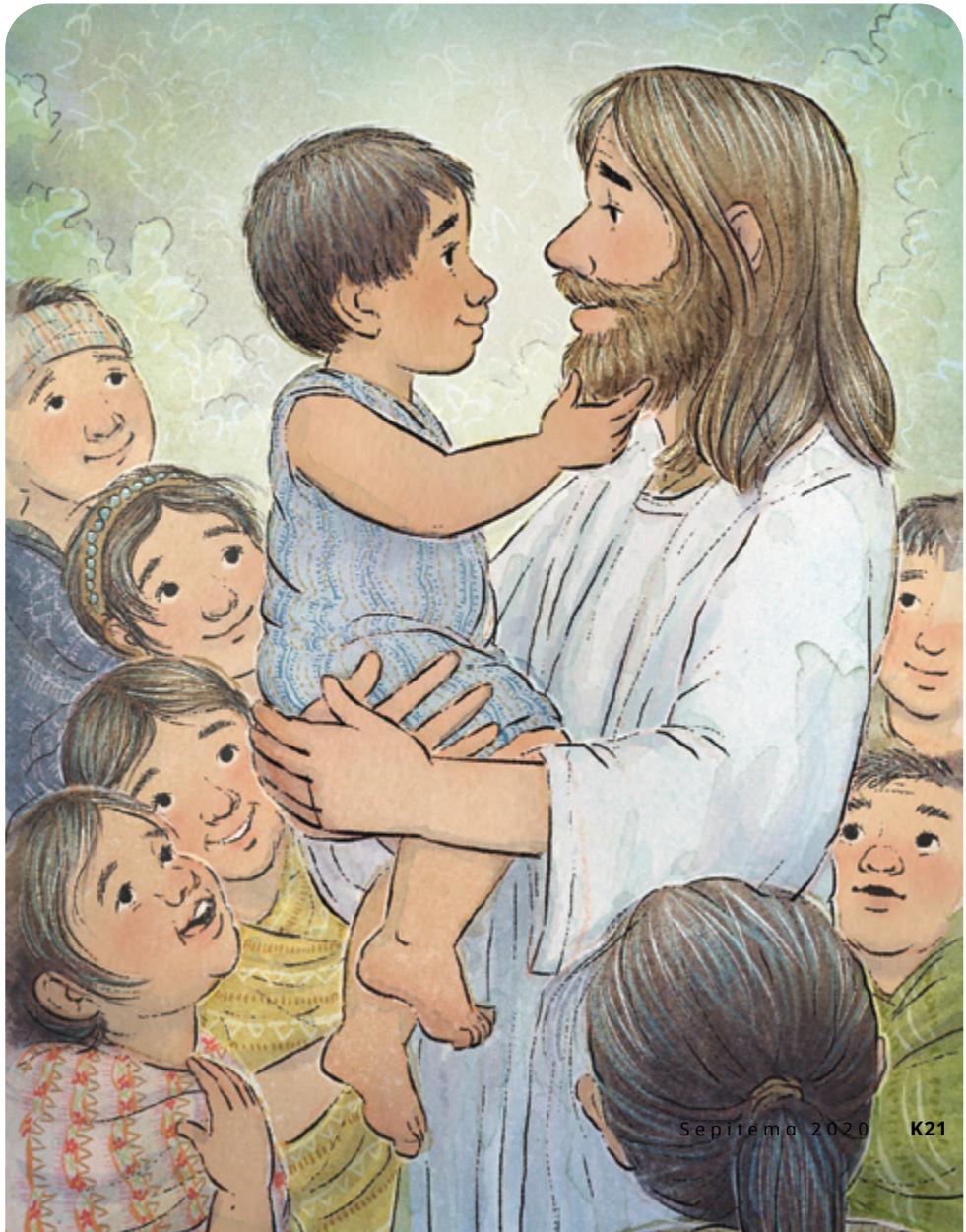
Na'e tui ha kakai 'e ni'ihi ki he palōfítá pea nau fakasio 'a e fetu'ú. Na'e hā 'a e fetu'u fo'oú 'i ha pō 'e taha! Ko ha faka'ilonga ia kuo 'alo'i 'a Sīsū 'i ha fonua mama'o.

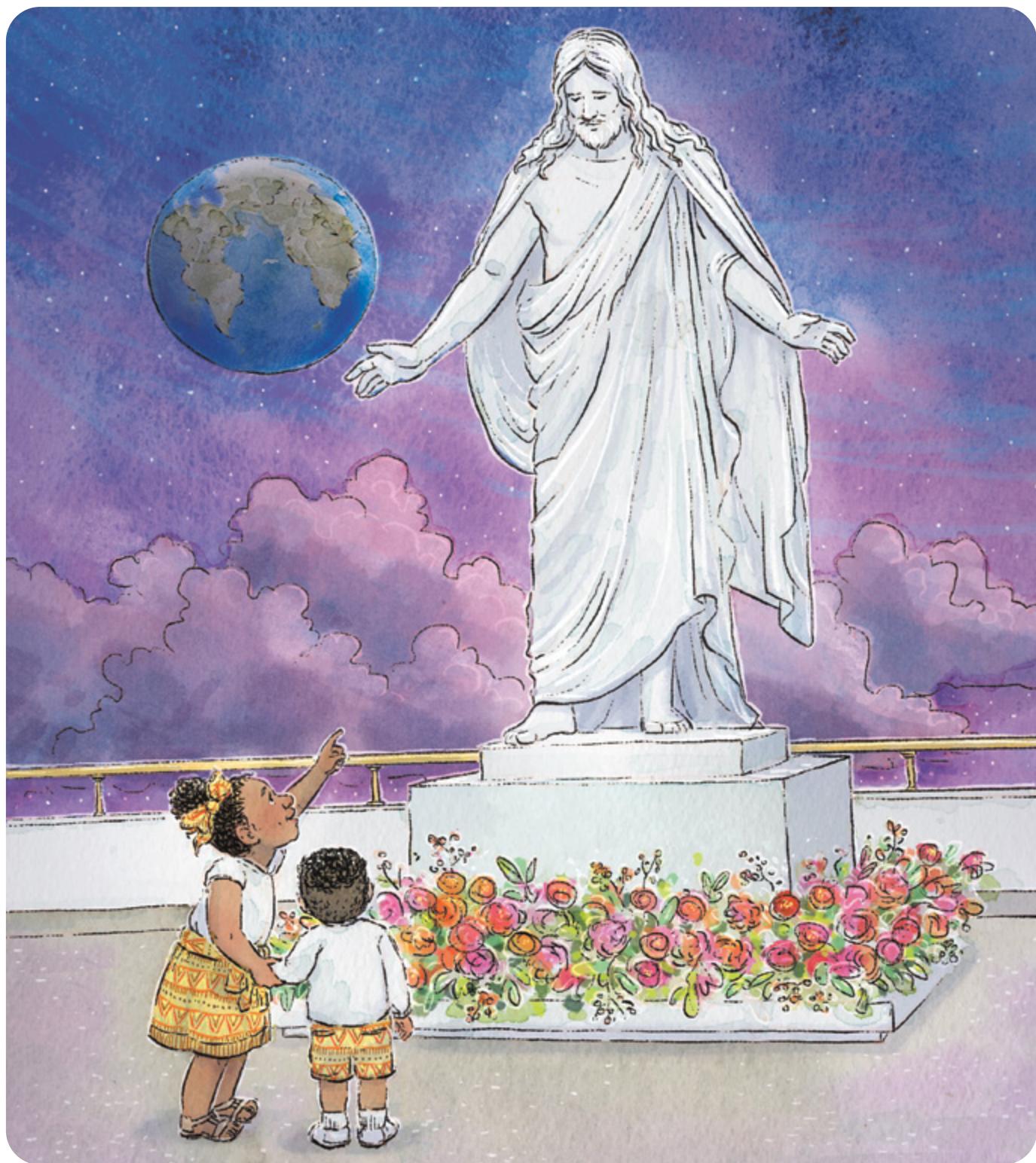

Ne 'osi atu ha ngaahi ta'u. I he 'aho 'e taha hangē na'e mamahi e māmaní kotoa. Na'e 'i ai ha ngaahi mofuike mo e afā lahi. Ko ha faka'ilonga ia na'e pekia 'a Sīsū.

Na'e fakapo'uli 'a e fonuá 'i he 'aho 'e tolu. Pea hoko leva ha me'a fakaofo.

Na'e ha'u 'a Sīsū 'o 'a'ahi ki he kau Nīfaí! Na'á Ne toetu'u, 'a ia 'oku 'uhinga ia na'á Ne toe mo'ui. Na'á Ne tuku ha taimi ke feohi tahataha mo e tokotaha takitaha.

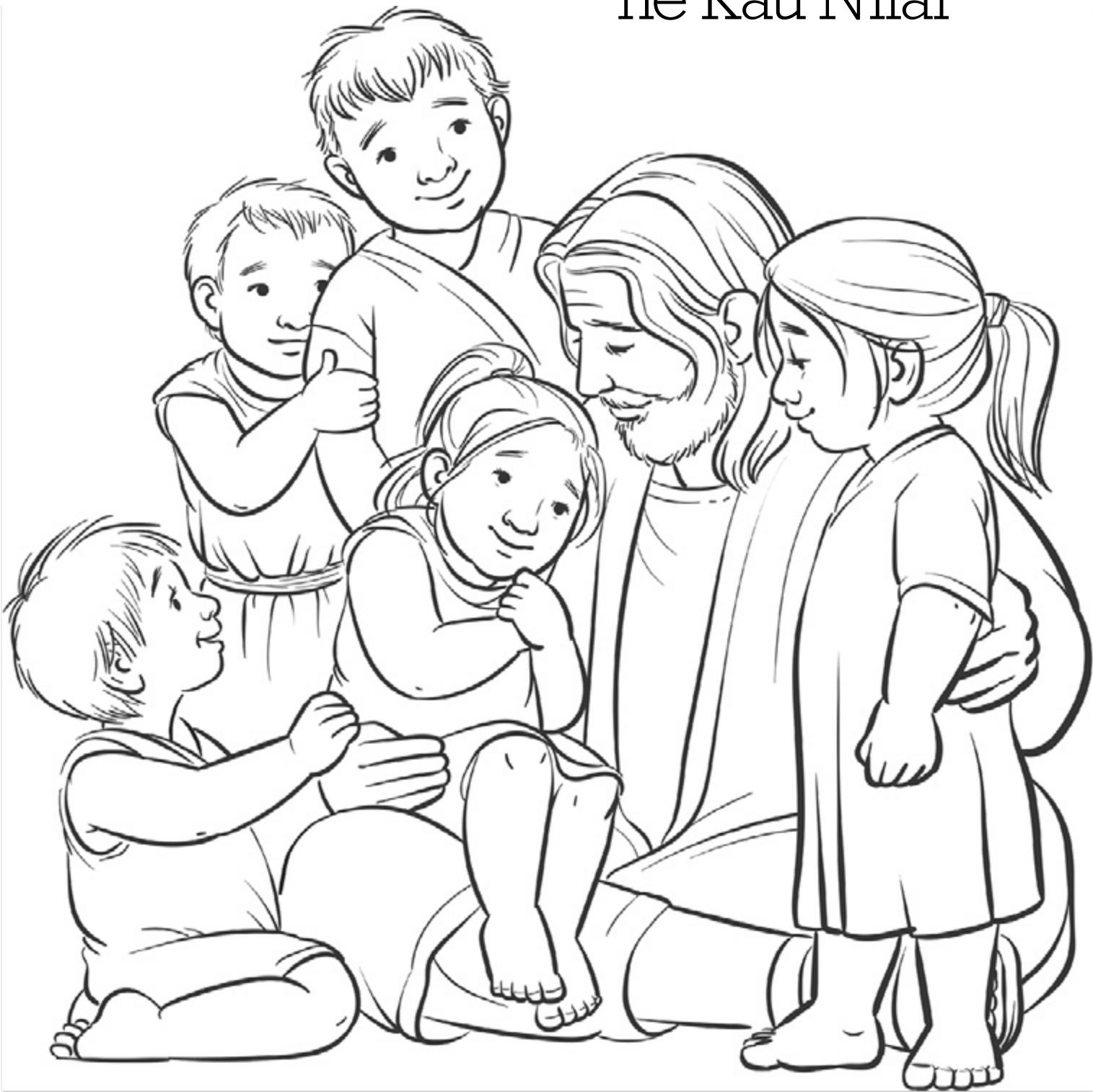

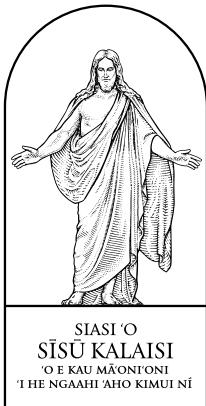
‘Oku ‘afio‘i au ‘e Sisū. Te Ne lava ‘o tokoni‘i au lolotonga e ngaahi taimi fakapo‘uli mo fakailifiá. Ko Ia ‘a e Maama ‘o e Māmaní! ●

Lau fekau‘aki mo e me‘ā ni ‘i he Hilamani 14; 3 Niñai 1; 8–11.

Na‘e ‘A‘ahi ‘a Sīsū ki he Kau Nīfaí

Ko e hā te ke talaange kia Sīsuú ‘o kapau na‘á Ne ‘a‘ahi atu kiate koe? Te ke toe mamata kiate Ia ‘i ha ‘aho!

SIASI 'O
SISU KALAISSI
OE KAU MÄONI'ONI
I HE NGAahi 'AHO KIMUI NI

Si'i Ngaahi Mātu'a,

Ko e konifelenisi lahí 'i he māhina katu'ú! 'E lava ke faka'aonga'i 'e homou fāmilí 'a e ngaahi 'ekitiviti'i he peesi K11-13 'i ho'omou fanongó. Te tau fanongo mei he palōfítá, kau 'apostoló, mo e kau taki kehe 'o e Siasí—kau ai e kau taki hou'eiki fafine 'i he fakataha lahi 'a e hou'eiki fafiné. 'Ikai ko ha me'a faka'ofo'ofa ia 'a hono tataki 'a e Siasí 'e he hou'eiki fafiné mo e hou'eiki tangatá fakatou'osi? Te ke lava 'o faka'aonga'i e peesi K11 mo e K16 ke ako'i ho'o fānaú 'oku mahu'inga tatau e tamaiki fefiné mo e tamaiki tangatá fakatou'osi. 'Oku tau fie ma'u e *toko-taha kotoa* ke tokoni ke langa e pule'anga 'o e 'Otua.

Fiefia 'i he konifelenisi!

Ko e Kaume'a

FOUNGA KE 'OATU AI E TĀ VALIVALI PE A'USIA HO'O KI'I TAMÁ KI HE LIAHONÁ

'Alu ki he liahona.ChurchofJesusChrist.org pea lomi'i 'i he "submit an article or feedback." Pe 'imeili mai ia kiate kimautolu ki he liahona@ChurchofJesusChrist.org fakataha mo e hingoa 'o e fānaú, ta'u motu'á, kolo 'oku nofo aí, mo e fakamatala fakangofua ko 'ení: "Ko au, [fakahū ho hingoá], 'oku ou fakangofua e Siasi 'o Sisú Kalaisi 'o e Kau Mäoni'oni 'i he Ngāahi 'Aho Kimui Ni ke faka'aonga'i e ngāue 'eku fānaú 'i he 'ū makasini 'a e Siasí, 'i he 'ū uepisaití mo e mītia fakasōsialé, pea lava ke kau 'i he ngaahi naunau kehe 'a e Siasí." 'Oku 'ikai ke mau fa'a tatali ke fanongo meiate koe!

Peesi K17: tu'o nima

**Kumi e Liahona
'oku fufuu'i 'i lotó!**

FAKAHOKOHOKO 'O E TOHÍ

- K2** Mei he Kau Palesitenisí 'Uluaki:
Ko e 'Ofa 'i Hotau Fāmilí
- K4** Ko Ha Ipu Vai Mafana
- K6** Mālō e lelei mei Kuatemala!
- K8** Tana mo e Sivi Fiká
- K10** Kaume'a ki he Kaume'a:
Fānau 'a ha Ongomātu'a Fakalangi
- K11** Hou'eiki Fafine 'Oku Tokoni ke Tataki
'a e Siasí
- K12** Ko 'Eku Ki'i Tohi ki he Konifelenisi Lahí
- K14** Ko e Ngāue Mahu'inga Tahá
- K16** Fakakaukau Lelei
- K17** Va'ingá: Kumi Ia!
- K18** Ko 'Aisake mo e Temipalé
- K20** Ngaahi Talanoa Mei he Folofolá:
Na'e 'A'ahi 'a Sisú ki he Ongo 'Ameliká
- K23** Peesi Valivali: Na'e 'A'ahi 'a Sisú
ki he Kau Nīfaí